

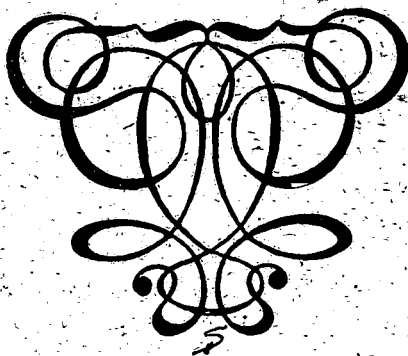
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Gottfrid N. Carlsson, Den gemensamma voterings områden. Parla-
mentariska reformförslag. (Forts.) — **Otto Grönlund**, Den svenska rätts-
statistikens hundraårsminne. — **Översikter och meddelanden**: Den
kvinnliga rösträtten i praktiken. Krigsdomstolarna och grundlagen. Av
B. Hjelmqvist. — Det indiska författningsarbetet inför avslutningen.
Av **Gustaf Olsson**. — Reflexioner vid bedömandet av befolkningsrörel-
sens allmänna relativitet. Av **S. D. Wicksell**. — **Litteraturgranskningar**:
Felix Morley, The society of nations. Its organization and constitutional
development. Anm. av **Gunnar Hæsslén**. — **Axel Bruséwitz**, Hemliga
utskottet i 1809 års författning. Studier över riksdagen och utrikespoli-
tiken I. Anm. av **Erik Fahlbek**. — **Adolf Scheffbüch**, Die geistigen
Grundlagen des Bolschewismus. **Waldemar Gurian**, Der Bolschewismus.
Anm. av **Carl Arvid Hæssler**. — **Wilh. Schæfer**, Bestechung und Korrup-
tion als Machtmittel der Politik. Anm. av **Gunnar Waldner**. — **Adolfo**
Posada, La nouvelle constitution espagnole. Le regime constitutionnel
en Espagne. Anm. av **Harald Wigforss**. — **Sten Wahlund**, Demographic
Studies in the Nomadic and Settled Population of Northern Lapland.
Anm. av **Carl-Eric Quensel**.

ÅRG. 36

MAJ 1933

HÄFT. 2

LUND . . . STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION . . . LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare; under medverkan av professor SOMMARIN (nationalökonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och biblioteksamanuens BENGT HJELMQVIST (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund», men kan fr. o. m. nästa år ej verkställas hos postverket.

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1932.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. En kritisk studie över socialdemokratisk världsåskådning. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånevarnaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvittor 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. En redogörelse för svensk praxis. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. Några nationalekonomiska synpunkter. 1925. Pris kr. 1:—.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. En studie i upplysningstidens tankeliv. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGRÉN: Sekreta utskottet 1723—1756. En rättshistorisk undersökning. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.

DEN GEMENSAMMA VOTERINGENS OMRÅDE

PARLAMENTARISKA REFORMFÖRSLAG

AV FIL. KAND. GOTTFRID N. CARLSSON, GÖTEBORG

(Forts.)

IV. FÖRSLAG TILL INSKRÄNKNING AV DEN GEMENSAMMA VOTERINGEN I UTGIFTSFRÅGOR.

Medan man inom Andra kammaren på lantmannapartistiskt håll under det nya representationsskickets första tid mer eller mindre avsiktligt eftersträvade en utvidgning av området för den gemensamma voteringen och därvid i synnerhet tog sikte på frågor rörande de ordinarie statsinkomsterna, framkommo ungefär samtidigt från en stadsrepresentant i Första kammaren önskemål om viss begränsning av institutets användning i sådana fall, då kamrarna i anledning av enskilda motionärers framställningar stannat i stridiga beslut. Här avses de motioner, som den bekante finansmannen A. O. Wallenberg i detta syfte väckte vid riksdagarna 1873, 1878, 1879 och 1881.

Den första av dessa motioner avsåg ett omfattande ingrepp i de för gemensam omröstning gällande bestämmelser. Den innehöll nämligen förslag om sådan ändring av R.O. § 65, att frågor om statsutgifter och beviljning endast under den förutsättning, att de förekommo i en kungl. proposition, skulle kunna göras till föremål för samfällid omröstning. Med ärenden rörande riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter borde däremot vid beslutskonflikter mellan kamrarna förfaras i samtliga fall på dittills föreskrivet sätt.¹

I jämförelse med detta tidigare förslag voro de, som framlades i därpå följande motioner, till sin räckvidd mera begränsade. Ty de

¹ Mot. n:o 46. — Wallengren har missuppfattat motionens innebörd så till vida, som han framställt begränsningen såsom avseende samtliga enskilda motioner. Se Wallengren, a. a. s. 55.

inneburo blott med hänsyn till kategorien »statsutgifter» en inskränkning till konungens förmån av den gemensamma voteringen.¹ En närmare granskning av dessa senare i lagtext utarbetade förslag visar emellertid, att även dem emellan fanns en viss skiljaktighet i sak. Under det att i 1878 och 1879 års motioner de statsutgifter, vilka allt fortfarande skulle kunna underkastas skiljedom, betecknas som sådana, »om vilka konungen hos riksdagen gjort framställning», resp. »som av konungen blivit föreslagna», är motsvarande punkt i 1881 års motion avfattad sålunda: »statsutgift, för ändamål vars främjande konungen i framställd proposition ifrågasatt». Denna sista formulering är värd att lägga märke till, då den i själva verket innesluter en möjlighet att även vid tvistiga beslut i utgiftsfrågor, väckta av enskilda motionärer, anlita den gemensamma voteringen. Saken kommer att närmare belysas i samband med en redogörelse för de motiveringar, som ingå i de olika motionerna.

Utom dessa huvudyrkanden innehålla samtliga motioner med undantag av den första förslag till närmare överensstämmelse mellan de stadganden i regeringsform och riksdagsordning, som reglera den gemensamma voteringen.² Sålunda hemställes i 1878 års motion, att konstitutionsutskottet med anledning av den ifrågasatta nya lydelsen av R.O. § 65 måtte föreslå däremot svarande nödiga förändringar av R.F. §§ 69—71. Större intresse erbjuda dock motionärens i följande motioner ådagalagda försök att medelst ett förtydligande av R.F. § 69 bringa den ofta återkommande tvistefrågan om rätta tolkningen av denna paragraf och dess förhållande till R.O. § 65 ur världen. I motionen av 1879 har problemet lösts på det sätt, att i andra punkten av R.F. § 69 inskjutits en hänvisning till riksdagsordningen för angivande av de fall, då gemensam votering borde äga rum.³ En annan väg har motionären beträtt i 1881 års motion, då han låtit nämnda punkt helt utgå ur paragrafen.

Återgivandet av dessa biförslag har kommit att omfatta jämväl de motiv, som varit bestämmande för desamma. Det faller sig där-

¹ Mot. n:o 37, 1878; n:o 30, 1879; n:o 43, 1881.

² 1873 års motion innefattar även förslag till öppen omröstning vid gemensam votering.

³ »Fatta kamrarna stridiga beslut, som ej varda sammanjämkade, skola i de fall, där så uti riksdagsordningen stadgas, kamrarna etc.» (förf:s kursivering).

för naturligt att nu söka klarlägga de punkter i motiveringarna, som ligga till grund för själva huvudförslagen.

I motiveringen till 1873 års förslag framhåller Wallenberg, att den gemensamma voteringen visserligen är den enda utvägen att be-trygga kamrarnas lika berättigande vid slitandet av meningsskiljaktigheter dem emellan, men att den medför många olägenheter och därför icke onödigtvis bör anlitas. Som sådana nämner han möjligheten att besluta statsutgifter och pålägga skatter mot Andra kammarens mening samt frestelsen för en majoritet i samma kammare att underlåta att bevilja de för statsbehovens tillgodoseende nödvändiga anslag, »emedan de i alla fall sannolikt bli va beviljade». Till dessa konstitutionella betänkligheter sluter sig en rent praktisk-finansiell, nämligen hänsynen till statskassan, som enligt motionärens uppfattning måste bli va lidande därpå att »varje framställning angående statens utgifter eller påläggande av skatter anses så riksviktig att den, då den ena kammaren avslagit frågan, måste komma under gemensam omröstning». För att råda bot på dessa missförhållanden ser motionären helst att för behandling av anslags- och skattefrågor införes ett successivt förfarande så beskaffat, att nämnda frågor först komma till handläggning i Andra kammaren och endast i händelse av att de där röna bifall remitteras till medkammaren för dess »slutliga avgörande». En dylik reform skulle, enligt Wallenbergs förmenande, icke innebära någon fara utan tvärtom stärka Andra kammarens ansvarskänsla. Dock vore tiden ännu icke inne för en hemställan om en sådan grundlagsändring, varför motionären begränsade sig till att föreslå en inskränkning av den gemensamma voteringen. Omfånget av denna inskränkning anger han med orden »att varje framställning av enskild motionär angående statsanslag eller bevillningsfrågor bör anses avslagen, då endera kammaren därtill vägrat sitt bifall». Samma tanke uttryckes i motionens kläm sålunda, »att frågor om statsutgifter eller bevillning, endast då de i kungl. proposition förekomma och då de vid första behandlingen av blott en kammare blivit bifallna, skola avgöras genom gemensam omröstning».¹

¹ Den av Wallenberg i motiveringen till 1873 års förslag uttalade åsikten om behovet av en nyordning av kamrarnas inbördes förhållande återfinnes ej i hans följande motioner rörande den gemensamma voteringen. För att utröna, huruvida motionären vid andra tillfällen uttalat sig i denna riktning, har

Om motiveringen i övrigt är att tillägga, att den med tystnad förbigår spörsmålet om stats- och bevillningsutskottens initiativrätt samt dennas förhållande till här avhandlade institut. Däremot synes det i överensstämmelse med motionärens åskådning vara uppen-

förf. företagit en undersökning av Wallenbergs riksdagsanföranden för tiden 1867—1886. I den sista ståndsriksdagen deltog icke Wallenberg, och vid 1862—63 års riksdag, som han bevistade i egenskap av representant för borgarståndet, yttrade han sig ej, när förslaget till ny riksdagsordning behandlades. Av den verkställda undersökningen framgår, att Wallenberg blott vid tvenne tillfällen gjort uttalanden, som erinra om förklaringen i 1873 års motion. Ena gången skedde det vid 1873 års riksdag, närmare bestämt före framläggandet av nysnämnda motion, andra gången vid 1877 års riksdag. En närmare redogörelse för dessa båda fall torde icke synas oberättigad.

I sitt utl. n:o 3 ang. reglering av utgifterna under första huvudtiteln hemställde St.U. vid 1873 års riksdag om viss nedsättning av anslaget för konungens civillista, ett yrkande, som utskottets F.K.-ledamöter biträdde av fruktan för att frågan annars skulle gå till gemensam votering, vilket enligt deras förmenande skulle kränka konungens värdighet. I anledning härav yttrade Wallenberg bl. a. följande: »Jag tillåter mig icke heller att i någon den avlägsnaste mån betvivla denna välmening, men om jag vore så rädd för en gemensam votering, så skulle jag för min del icke gå till väga på sådant sätt som Första kammarens ledamöter i St.U., utan jag skulle genast väcka förslag om sådan grundlagsförändring, att alla anslag skulle beviljas av Andra kammaren och Första kammarens befogenhet bleve inskränkt till att deltaga i lagstifningen, ty att vara rädd för gemensam votering och ändock vilja bibehålla den, det stämmer i min tanke icke rätt väl överens». (F.K. Prot. I. s. 169 ff.)

Fallet vid 1877 års riksdag hade i huvudsak följande innebörd. I anledning av ett St.U:s förslag (mem. n:o 25) till voteringsproposition för gemensam omröstning i en fråga angående vidtagande av åtgärder, som kontraktensligt erfordrades, för att tillförsäkra staten en ökad amortering av ett till Gävle—Dala järnvägsaktiebolag lämnat lån, anförde Wallenberg bl. a.: »Redan nu har man lyckats att bringa väckta frågor om allehanda framställningar till Kungl. Maj:t under gemensam votering därigenom att med dylik fråga förknippa ett litet anslag, som man påstod skulle inverka på statsregleringen. Jag tror icke, att detta är hälsosamt för vårt nya riksdagsskick; och det vore mycket bättre, om man tog steget fullt ut, och lämnade Andra kammaren beslutanderätt i alla frågor, som gälla anslag, och lät Första kammaren yttra sig sedan sådan fråga blivit av Andra kammaren gillad». (F.K. Prot. I:11 s. 10 f.)

Till slut må framhållas, att 1873 års förslag med sin beskärning av den gemensamma voteringen måhända hade ett underförstått syfte att bereda väg för ett införande i svensk rätt av en budgetbehandling som den, vilken blivit här ovan skisserad. Det förefaller som om K.U. icke varit fullt på det klara med motionens syfte. I sitt utl. n:o 15 över densamma säger det sig visserligen sakna anledning att till granskning upptaga berörda punkt i motiveringen, »då själva det framställda förslaget icke synes (förf:s kursivering) gå i denna riktning», men denna obestämt avfattade förklaring röjer onekligen en viss tvëksamhet hos utskottet beträffande Wallenbergs avsikter.

bart, att ändringsyrkande, framställt under debatt och således icke nedlagt i motion, måste vara uteslutet från den gemensamma voteringen. Som ett allmänt omdöme om den av Wallenberg påyrkade reformen må sägas, att dess genomförande skulle i hög grad ha ökat betydelsen av sammanjämningsförfarandet, enär förutan dess hjälp en ordnad statsreglering knappast skulle kunna komma till stånd.

I sitt betänkande över förslaget anmärkte konstitutionsutskottet, att det huvudsakligen innebure »en inskränkning i riksdagens inflytande på statsregleringen, i det att gemensam omröstning icke finge företagas om de av enskilda motionärer framställda förslag, vilka kunna avse likaväl nedsättning som förhöjning av skatter eller statsutgifter». Men »en så väsentlig rubbning i det bestående förhållandet så väl mellan konungen och riksdagen som ock mellan de till röstetalet olika kamrarne» fann utskottet ej skäligt tillstyrka, varför det hemställde om avslag å motionerna.¹ Båda kamrarna biföllo utan debatt detta yrkande.²

Efter fem års förlopp gjorde Wallenberg en ny attack mot det gemensamma voteringsinstitutet. Dock begränsade han sig denna gång, såsom förut blivit påpekat, till allenast utgiftsfrågor. Sedan han i motionen inledningsvis konstaterat det faktum, att R.O. § 65 givits »en så vidsträckt tillämpning, att därigenom grundsatsen av kamrarnas lika beslutanderätt kan anses hava blivit rubbad och statsutgifterna stegrade ofta till uppenbar skada för det skattdragande folket», ingår han på en redogörelse för den gemensamma voteringens föregångare i svensk statsrätt, omröstningen i förstärkt statsutskott. Med någon större sympati, menar han, omfattade ständerna ej denna skiljedom, till vilken de hänvisade frågor, »som uteslutande rörde statsregleringen och därför icke kunde lämnas oavgjorda». Detta gällde då främst konungens propositioner angående statsutgifter. Ifrågavarande institut hade dock ett visst berättigande, »dels enär ända till fem år förflöto mellan riksdagarna, och dels emedan alla utskott, till och med ekonomiutskottet, kunde förstärkas».

Mot bakgrunden av dessa upplysningar ställer så motionären

¹ K.U. utl. n:o 15.

² F.K. Prot. IV s. 4 och A.K. Prot. V s. 8.

upp till kritiskt skärskådande vårt nuvarande finansiella skiljedomsinstitut. Han fastslår därvid, att de bestämmelser, som konstituera detsamma, äro »antingen allt för rymliga eller också vid vissa tillfällen missbrukade», varför en ändring därav vore av nöden. För att närmare motivera en sådan vidtager han en undersökning beträffande den rättsliga karaktären av de anslagskrav, som framställas i enskilda riksdagsmäns motioner. Han förbigår därvid konsekvent sådana, som blott avse nedsättning i av konungen begärda anslagsbelopp, och endast i allmänna ordalag vidrör han dem, som åsyfta förhöjning därav. Hans uppfattning om dessa senare synes likväl vara den, att de icke må bliva föremål för gemensam omröstning.¹ Någon åtskillnad på rena anslagsförhöjningar och sådana, med vilka äro förknippade en modifikation i det av konungen uppgivna ändamålet, gör motionären alltså ej, och hans undersökning inskränker sig därför till de utgiftsförslag, vilka avse andra ändamål och behov än de av konungen uppgivna. Dylika yrkanden borde behandlas som petitioner och således anses avslagna, därest de icke rönt bifall av båda kamrarna.

Kontentan av Wallenbergs uppfattning blir den, att en anslagsfråga äger tvenne varandra väsentligen olika sidor. Den ena hänför sig till ändamålet med det ifrågasatta anslaget, den andra till dess belopp. Bestämmandet av den förra ankommer på konungen. Riksdagen kan härvidlag endast efter kamrarnas sammanstående beslut framställa önskemål. Anslagsbeloppets storlek är däremot ensamt beroende av riksdagens beslut, vilket om så behöves må åstadkommas medelst gemensam votering. Härav följer ock, såsom Wallenberg själv framhåller, »att de av enskild motionär väckta frågor om ämbetsverks reorganisation och om pensionering av stater och kårer aldrig böra komma under gemensam omröstning».

I belysning av den uppfattning angående anslagsfrågornas rättsliga natur, som här ovan återgivits, framstår Wallenbergs kategoriska avskiljande från den gemensamma voteringen av samtliga enskilda förslag om anslagsförhöjning som en inkonsekvens. Ty be-

¹ Märk följande passus i motiveringen. »Ty riksdagen är visserligen berättigad pålägga folket skatter, men att den ena kammaren skall kunna emot den andras bestridande förhöja statsutgifterna (förf:s kursivering), utan att konungen därom gjort framställning, däruti ligger det högst betänkliga.» Se även Wallenbergs uttalande under följande kammardebatt.

träffande rena anslagsförhöjningar är ju ändamålet redan vid propositionens framläggande prövat av Kungl. Maj:t, och motionärens hemställan inskränker sig följaktligen till själva anslagsbeloppet. Det oaktat gör Wallenberg ingen åtskillnad på dessa och övriga av enskilda motionärer framställda anslagskrav, när han redigerar sitt reformförslag. Ty enligt detsamma böra endast »sådana statsutgifter, om vilka konungen hos riksdagen gjort framställning», ha fördel av den gemensamma voteringen. Förklaringen till denna motsägelse är otvivelaktigt att söka i Wallenbergs omtanke om statens finanser och skattebetalarnas kassor liksom i hans fasta tro på regeringens förmåga att själv handhava administrationen och leda statsregleringen. Sin uppfattning i ovan berörda punkt skulle emellertid Wallenberg senare nödgas frånga, såsom vi längre fram skola finna.¹

Konstitutionsutskottets handläggning av motionen blev rätt summarisk. Utskottet rekapitulerade sin motivering från föregående gång, och på de i densamma angivna grunder hemställde det om avslag å motionen.² Till utlåtandet fogades en blank reservation av von Ehrenheim.

Utlåtandet föranledde i Första kammaren en längre debatt, som till huvudsaklig del fick sin prägel av ett ingående meningsskifte mellan motionären och utskottets ordförande Magnus Hallenborg.³

¹ Vid denna punkt i framställningen torde det vara lämpligt att återge huvuddragen av den konservativa doktrinen rörande utgiftsinitiativet och dess förhållande till statsregleringen. Enligt densamma tillkommer, så snart det icke gäller reglering av riksgäldsverkets utgifter och inkomster, det egentliga initiativet konungen. St.U:s befogenhet enligt R.O. § 39 inskränker sig till att göra hemställan om avslag å eller nedsättning i av konungen äskade anslag. Rena anslagsförhöjningar må utskottet dock föreslå, men ej sådana förhöjningar, med vilka äro förenade förändring i det av konungen uppgivna ändamålet. Samma initiativrätt tillerkännes enskild riksdagsman. Av honom väckta förslag om nya anslag eller anslagsförhöjning för ett modifierat ändamål skola betraktas som önskningsmål enligt R.F. § 89, och om dem får gemensam votering ej äga rum. Rätten att vid anslag fästa villkor är begränsad till sådana, som stå i ett inre sammanhang med själva anslagsfrågan och äro med själva ändamålet införlivade, så att detta därigenom bliver närmare bestämt. Till slut bör framhållas, att utgiftsinitiativet har avseende på statsregleringsperioden och att motioner, som falla utanför densamma, böra handläggas av tillfälligt utskott. Se Rydin, Svenska riksdagen, II: 1 s. 238 ff., II: 2 s. 112 ff., 151 f. och 329 ff.

² K.U. utl. n:o 13.

³ F.K. Prot. III: 41 s. 2 ff.

Den förre, som anmälde sitt missnöje med utskottets uraktlåtenhet att ge motionen en saklig behandling, upptog till bemötande de argument, varmed utskottet såväl vid detta tillfälle som tidigare sökt gendriva motionärens förslag. Gentemot utskottets påstående, att förslaget antagande skulle medföra en »inskränkning i riksdagens inflytande på statsregleringen» och förhindra »likaväl nedsättning som förhöjning av skatter och statsutgifter», betonar Wallenberg önskvärdheten av att icke underlätta förhöjningar av statsutgifterna, liksom att ej heller förbise »att vi i alla fall hava till utgångspunkt ett tvåkammarsystem med lika berättigande för vardera av kamrarna. Det är därför, som jag tror», fortsätter han, »att det vore väl att, så länge man har detta tvåkammarsystem, man också gjorde det till en sanning, och det bliver först då sanning, när den ena kammaren icke i oträngt mål kan påtrugas vad den andra önskar». Att den gemensamma omröstningen tagit en för tvåkammarsystemets bestånd vådlig omfattning bevisade även det förhållande, att den missbrukats till »att genomdriva en åsikt angående någon författning, därigenom att man vid en framställning om en författning därmed förknippat begäran om ett anslag».¹ Med detta påpekande hade motionären i själva verket fört diskussionen in på frågan om rätten att vid anslag fästa villkor, ett problem till vilket han skulle återkomma i följande års motion.

Utskottets andra huvudargument, att förslaget antagande skulle medföra en rubbning i de bestående konstitutionella maktförhållandena, bemötte Wallenberg därmed, att han blott avsåg att återställa »det sanna förhållande», som var vårt tvåkammarsystems »tanke och utgångspunkt». Vad detta innebar, anger han omedelbart därefter med orden, »att regeringen skall vara medlare mellan de båda kamrarna och att ingendera kammaren skall undertrycka den andras beslut». Hans förslag vore ingalunda ägnat att minska regeringens inflytande på riksdagens beslut i utgiftsfrågor, tvärtom förutsatte det, att regeringen skulle taga initiativet till alla nödvändiga anslagsbeviljningar. I det avseendet hade regeringen heller ingenting försummat, varför det icke kunde ligga någon fara däri, att enskild motionär framtogs sin »förmenta rätt» att medelst den gemensamma voteringen få sina anslagskrav genomdrivna. Beträffande förhål-

¹ Jfr de engelska tacking-bills. Se Wallengren, a. a. s. 57.

landet mellan kamrarna anmärker Wallenberg, att avsikten med kamrarnas olika medlemsantal ej var den, att den större kammaren skulle kunna »i alla möjliga frågor förtrycka de åsikter, som uttalats i Första kammaren». Ifrågavarande bestämmelse tillkom i stället för att »åt det större flertalet av landets inbyggare» ge en möjlighet att få sina meningar företrädta. Sedan Wallenberg därefter med syftning på lantmannapartiet stämplat den härskande tendensen att åstadkomma skattelindringar medelst gemensam omröstning såsom »en olämplig och nära nog olaglig väg», lovar han till slut att vid påföljande riksdag »tidigare väcka motion i ämnet», därmed tydligen avseende att förmå utskottet till en ingående prövning av frågan. Av denna anledning avstod han från att yrka bifall till sin motion.

Härefter hade Hallenborg ordet. Att utskottet intagit samma ståndpunkt som 1873 försvarar han därmed, att meningen inom utskottet sedan dess ej undergått någon förändring. Dessutom hade båda kamrarna då bifallit utskottets betänkande utan debatt. Efter dessa inledande ord upptar Hallenborg till granskning Wallenbergs argumentering i ämnet. I motsats till denne finner han, att regeringen i och med genomförandet av förslaget med dess stärkande av regeringens initiativrätt skulle råka i en obehaglig situation. Den skulle nämligen vid sitt ställningstagande till olika orters önskemål och sitt befordrande av allenast vissa därav kunna ådraga sig missnöje.¹ Även på ett annat sätt kunde regeringen få röna obehag. Riksdagen kunde nämligen taga sig för att avslå framställningar, blott därför att de presenterats riksdagen på föredragning av en icke gärna sedd minister. Utom det att regeringen själv finge lida, komme möjligen även lokala intressen att sitta emellan.

Till slut anmärker Hallenborg, att det Wallenbergska förslaget innebure »en särdeles stor inskränkning i motionsrätten, visserligen icke på det sättet, att man icke finge väcka huru många motioner som helst, men däremot i det avseendet, att man då vore förhindrad att åt en väckt motion skaffa allt det understöd, som eljest vore

¹ Synbarligen räknar Hallenborg ej med den möjligheten, att regeringen kan ådraga sig missnöje, när initiativet utgått från riksdagen. Kungl. Maj:t kan ju i kraft av sin grundlagsenliga rätt underlåta att taga i bruk de av riksdagen för enskilda intressens främjande på enskilda kammarledamöters initiativ beviljade anslag.

möjligt att bereda den». Och han finner, att »många stora och viktiga frågor» under sådana förhållanden skulle bliva undertryckta, vartill Wallenberg i en slutreplik genmäler: »Jag vill icke att stora företag skola på statens bekostnad kunna komma till stånd utan regeringens medverkan».

Förutom dessa båda huvudtalare uppträdde i debatten utskottsreservanten von Ehrenheim samt Henning Hamilton och uttalade sina sympatier för grundtanken i det Wallenbergska förslaget, medan lantmannapartisten Jöns Pehrsson i ett temperamentsfullt inlägg deklarerade en rakt motsatt uppfattning. Intetdera anförandet erbjuder något större intresse. Slutet blev, att kammaren biföll utskottets hemställan. Utgången i Andra kammaren vart densamma, dock utan debatt.¹

Trots sitt löfte att i god tid vid 1879 års riksdag återkomma med motion i ämnet var Wallenberg först i april färdig därmed.² Det nya förslaget liknade i allt väsentligt det föregående, men beträffande motiveringen kunde förmärkas ett starkare framhävande av vissa sidor i problemet, vilka motionären tillförne ej skänkt särskilt beaktande, nämligen den stigande tendensen att med lagförslag förbinda frågor om anslag samt statsutskottets understundom ådagalagda benägenhet att vid tillstyrkan om anslag foga skrivelseförslag rörande användningssättet, det ena som det andra medförande ett grundlagsstridigt utnyttjande av den gemensamma voteringen. Skulle denna utveckling ohejdad få försiggå, »vore det mycket bättre», menar motionären, »att förenkla riksdagsordningen än att skenbart bibehålla principen av ett tvåkammersystem».

Med skärpa klandrar härefter Wallenberg konstitutionsutskottets behandling av hans motion vid föregående riksdag. Oaktat denna till sitt innehåll skilde sig från 1873 års motion, hade utskottet för sin hemställan om avslag å densamma använt sig av samma motivering som vid detta tidigare tillfälle. Den först väckta motionen hade avsett en begränsning av den gemensamma voteringen med hänsyn till såväl bevillnings- som utgiftsfrågor. Gärna ville motionären medgiva, att ett riksdagens bifall till detta förslag skulle ha

¹ F.K. Prot. III: 41 s. 7 och A.K. Prot. V: 57 s. 3.

² Mot. n:o 30.

inneburit »en inskränkning i kamrarnas rätt, att med anledning av enskild motionärs framställning vidtagna ändringar uti bevillningen», men han tillbakavisade påståendet, att ett accepterande av hans vid 1878 års riksmöte framställda förslag, vilket blott rörde utgiftsfrågor, skulle ha medfört förskjutning i vare sig kamrarnas ställning till varandra eller till regeringen, »såvida icke det», säger han, »skall anses såsom rubbning i maktförhållandena att, genom det nu brukliga kringgåendet av grundlagens anda och bud, det lyckats åstadkomma en inskränkning i konungens prerogativ». Att en grundlagsstridig tillämpning av den gemensamma voteringen ägt rum, därpå hade förövrigt konstitutionsutskottet självt vid 1877 års riksdag anfört flera exempel.¹ Den otydliga och därför till missbruk förledande avfattningen av R.O. § 65 hade ju under senaste riksmöte även varit orsak till att »åtskilliga statsutskottets förslag till voteringspropositioner blivit förkastade». I avsikt att för framtiden förebygga en osäker och nyckfull tillämpning av ifrågavarande paragraf hemställde därför motionären, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring i densamma, att endast »statsutgifter, som av konungen blivit föreslagna», skulle underkastas gemensam omröstning.

Den omdebatterade frågan blev denna gång föremål för ett uppenbart större intresse än förut från konstitutionsutskottets sida.²

¹ K.U. mem. n:o 5.

² K.U. utl. n:o 7. — Motionens remittering till K.U. föregicks av en kontrovers mellan frih. Klinckowström och motionären, närmast föranledd av den förres missuppfattning beträffande omfånget av den åsyftade reformen samt av stridiga meningar angående betydelsen av det enskilda initiativet i utgiftsfrågor. Såsom Klinckowström tolkat motionen, skulle dess genomförande ha till följd icke blott en inskränkning av riksdagens makt över statens utgifter utan jämväl ett fråntagande av den kammarledamöterna tillkommande rätten att i motionsväg inverka på beskattningen, vilket talaren stämplade som »ett försök att beröva det svenska folket två de skönaste ädelstenarna i dess frihets krona, för att istället insätta oäkta brillanter». Motionären hade, menade Klinckowström, misstagit sig i fråga om beskattningsrätten, ty den tillhörde uteslutande riksdagen, och beträffande den till konungens förmån projekterade förändringen i behandlingen av vissa utgiftsfrågor voro den ingalunda eftersträfvansvärd. Talaren erinrade i detta sammanhang om Gustav III:s ominösa yttrande, »att ett fritt folks rätt att sig själv beskatta består däri att fritt bevilja vad Kungl. Maj:t för statens tarv kräver». På dessa invändningar svarade Wallenberg, att han icke åsyftat någon förändring i bevillningsfrågornas behandling, men att ingen kunde förneka, att beträffande utgiftsfrågor den gemen-

Sedan utskottet framhållit, att det ej läte sig visa att man vid antagandet av den nya riksdagsordningen med uttrycket »statsutgifter» enbart avsett sådana, som av konungen föreslagits, redogör utskottet för den vedertagna uppfattningen om innebörden av bestämmelserna i R.O. § 39.¹ Den uppgift, som enligt dessa åvilade statsutskottet, hade detta »ständigt och opåttalt» fattat sålunda, att det för sin befattning med statsregleringen vore »lika berättigat som pliktigt» taga hänsyn till icke blott konungens propositioner utan vid sidan därav även enskilda motioner. Som resultat härav framginge det statsutskottets förslag till statsreglering, vilket närmast lades till grund för riksdagens överläggningar och beslut i detta hänseende. Av dessa skäl måste konstitutionsutskottet stå fast vid sin förut uttalade åsikt om en rubbning av de konstitutionella maktförhållandena, såvida den av Wallenberg åsyftade reformen genomfördes. Särskilt betonar utskottet därvid den gemensamma voteringens uppgift »att förebygga en kammarmajoritets överväldigande inflytande i vissa viktiga frågor och dymedelst avväga maktställningen kamrarna emellan».

Utskottet trodde sig dock ha funnit, att motionens »egentliga syftemål» var att förhindra ett utnyttjande av den gemensamma voteringen till lagförslags genomdrivande i sammanhang med en anslagsfråga eller till ingrepp i styrelsen genom att med en anslagsfråga sammankoppla ett skrivelseförslag rörande användningssättet. Utskottet medgav, att sådana fall i anslutning till enskilda riksdagsmäns motioner i utgiftsfrågor förekommit, men fann dem ej, såsom dess ord falla, »utgöra tillräcklig anledning att helt och hållet avskaffa gemensam omröstning i alla dylika frågor». Mot Wallenbergs förslag riktade utskottet för övrigt den anmärkningen, att dess formulering icke utestängde möjligheten av den gemensamma voteringens tillämpning på sådana skrivelseförslag, som vidhängts till styrkanden om anslag, äskade av Kungl. Maj:t.

Som skäl, varför utskottet ej självt utarbetat något förslag till samma voteringen blivit missbrukad. Klinckowström tycktes ock förutsätta, menade han, »att regeringen skall vara fullkomligt likgiltig för allt, som ångår detta land och dess allmänna angelägenheter och det uteslutande skall tillkomma de enskilda motionärerna att tänka på allt detta». Sitt anförande slöt han med att varna för faran av ett enkammersystem. (F.K. Prot. II: 23 s. 3 ff.)

¹ G.R.O. § 30.

problemets lösning, uppgav det svårigheten att fullkomligt klart avfatta ett grundlagsbud. Ej heller vore en grundlagsförklaring i förevarande fall lämplig, ty sådan borde användas endast i fråga om verkligt otydliga stadganden. Men till dessa hörde icke R.O. § 65, vid vars tillämpning blott vissa vanskligheter uppenbarat sig. Enligt utskottets mening kunde en lösning säkrast ernås genom praxis.

Angående det i motionen inrymda biförslaget om ett förtydligande av R.F. § 69 medelst en hänvisning till riksdagsordningen framhåller utskottet, att en sådan vore överflödig, alldenstund paragrafen ifråga redan ägde en dylik.

På härovan anförda grunder hemställer utskottet till sist om avslag å motionärens yrkanden.

Konstitutionsutskottets utlåtande gav i Första kammaren upphov till en livlig debatt.¹ Den inleddes av motionären, som började med att bestyrka riktigheten av utskottets uppfattning om syftemålet med motionen, nämligen att förhindra möjligheten att med kringgående av grundlagens bud draga lagfrågor in under den gemensamma voteringen. Erinrande om den passus i utskottets utlåtande, vari öppet erkännes, att fall av dylikt grundlagsstridigt förfarande ägt rum, finner han emellertid utskottets tro på utsikten att genom praxis vinna en lösning svagt motiverad. Denna Wallenbergs värdesättning av konstitutionell praxis blev i själva verket den punkt, kring vilken den följande kammardiskussionen huvudsakligen kom att röra sig.

I bestämd motsats till Wallenberg hävdade Hallenborg, konstitutionsutskottets ordförande, att vid skiljaktiga tolkningar av grundlagen funnes »icke annat rättesnöre än den praxis, som sedan årtal ägt rum och som just gjort klart och tydligt, huru grundlagarna skola tolkas».² Som belysande exempel anförde Hallenborg den i denna uppsats tidigare berörda frågan om mantalspenningens avskaffande vid 1872 års riksdag. Genom kamrarnas gillande av talmännens åtgärd att med stöd av R.O. § 65 vägra ställa proposition

¹ F.K. Prot. III: 38 s. 29 ff.

² Denna Hallenborgs uppfattning står i strid med R.F. §§ 83 och 84, vari uttryckligen förklaras, att »Ej må någon för framtiden gällande förklaring av grundlagarna stadgas, utan på det sätt, som för ändringar i dem iakttagas bör» samt att »Grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas».

på statsutskottets hemställan om nämnda inkomstitels upphörande hade godtagits den uppfattning om innebörden av R.F. § 69, som utgjorde förutsättningen för propositionsvägran.¹ Därför kunde, även med erkännande av önskvärdheten av en förändring i sistnämnda paragraf, talaren icke finna en sådan vara av behovet påkallad, eller böra vidtagas, förrän »ett bestämt förtydligande av 65 § R.O.» samtidigt skedde. Ett dylikt krävdes ju ock för att nå motionens syfte, förhindrande av missbruk av den gemensamma voteringen. Men även om man, såsom Hallenborg med exempel visade, i uttrycket »statsutgifter» inlade betydelsen »frågor, där utgiften är huvudsak och vilka följaktligen framkommit för själva utgiftens skull», vore det likväl svårt att så klart formulera paragrafen, att den ej kunde missförstås. Konstitutionsutskottet vore emellertid ej ovilligt att vid en kommande riksdag taga initiativ till en förändring, vare sig denna inskränktes till en blott formell överensstämmelse mellan R.F. § 69 och motsvarande stadgande i R.O. § 65 eller innefattade en närmare precisering av sistnämnda grundlagsställe.

Även Carl Fredr. Waern framhöll betydelsen av att komma till en lösning av det föreliggande problemet. Han fann dock icke något av de hittills framställda förslagen, vare sig Ola Anderssons av 1876, för vilket här förut blivit redogjort, eller Wallenbergs vara tillfredsställande. Det vore föga troligt, att man över huvud taget för närvarande skulle lyckas med en grundlagsändring. I likhet med konstitutionsutskottet ville han i stället bygga på konstitutionell praxis, men ansåg dessutom, att man därur borde härleda principer för framtida handlande. Det syntes honom därför vara av vikt »att redan på förhand samla precedensfall, kritisera dem och utleta några av dem härflytande allmänna regler, som kunde göra sig gällande». Uppgiften anförtroddes måhända lämpligen åt ledamöterna av talmanskonferensen. Något yrkande hade Waern emellertid ej.

Konstitutionsutskottets uppfattning att låta rättsgrundsatser utveckla sig genom praxis vann icke gillande av Henning Hamilton, som menade, att om sådana kunde utletas de ock borde uttryckas i lag och tillämpningen därav så småningom bilda en praxis, efter

¹ Jfr framställningen å s. 12 f.

vilken de gjordes gällande. Något yrkande med anledning av det slut, varuti utskottet stannat, hade han dock icke.

I ett slutanförande vände sig Wallenberg mot Hallenberg, som i sitt inlägg velat göra gällande, att motionens genomförande skulle skapa animositet mellan kamrarna samt försvåra regeringens ställning genom ökade krav på densamma att tillgodose olika lokala intressen. Wallenberg fann, att regeringens ställning alls icke behövde bliva obehaglig, därför att man skänkte den en företrädesrätt framför enskilda motionärer, och att intet skulle mera befordra bitterhet mellan kamrarna, »än om den ena kammaren livligt önskar en votering, men finner att voteringspropositionen och därmed även voteringen blivit av den andra kammaren underkänd». Med en maning till konstitutionsutskottets ordförande att lägga sig vinn om frågan till nästa riksdag slöt Wallenberg: Första kammarens överläggning, varpå utskottets hemställan bifölls.¹ Tvenne dagar därefter följde utan diskussion även Andra kammarens bifall.²

Initiativ från konstitutionsutskottets sida vid 1880 års riksdag uteblev. Året därpå väckte emellertid Wallenberg ännu en gång motion i frågan.³ Med förnyad styrka återkom i denna kravet på en inskränkning av den gemensamma voteringen med hänsyn till statens finanser och skattebetalarnas intressen. Särskilt såg motionären med oro den ökade offentliga skuldsättningen, »ofta nog» förorsakad av enskilda framställningar. En inskränkning vore så mycket mera av nöden, som man måste räkna med »möjligheten av sådana sammansättningar inom riksdagen, som avse att hjälpa varandra på statens bekostnad».

Det förslag till undanröjande av dessa missförhållanden, som Wallenberg framställde i sin motion, skiljer sig emellertid från närmast föregående därutinnan att hemställanden, vilka hade karaktären av ändring uti av Kungl. Maj:t äskade anslag, nu tillåtas bliva föremål för gemensam omröstning. Detta framgår av förslagets formulering »statsutgift, för ändamål, vars främjande konungen i framställd proposition ifrågasatt». Huruvida de enskilda framställningarna höllo sig inom denna ram eller eventuellt överskredo

¹ F.K. Prot. III: 38 s. 40.

² A.K. Prot. V: 59 s. 27.

³ Mot. n:o 43.

densamma, skulle ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra. Det heter nämligen i motiveringen: »Har Kungl. Maj:ts proposition blivit på utskotts förslag av riksdagen ändrad, så bör den icke kunna bli föremål för gemensam omröstning, med mindre än att konungens främste rådgivare i vardera kammaren tillkännagiver, att konungen i alla fall anser förslaget såsom sin proposition och därför önskar detsammas avgörande medelst gemensam omröstning». Av citatet framgår, att allenast sådana ändringsyrkanden, varöver statsutskottet avgivit utlåtande, skulle kunna bli föremål för skiljedom. Men dessutom torde man därur klart kunna utläsa, att ändringsyrkande för att bli underkastat gemensam votering icke behövde inskränka sig till blott anslaget belopp utan även kunde avse dess ändamål.¹

Beträffande det i 1879 års motion så starkt betonade skälet för en grundlagsändring, nämligen att förhindra möjligheten att använda den gemensamma voteringen till genomdrivande av lag- och skrivelseförslag, märkes, att det i 1881 års motion skjutits alldeles i bakgrunden. Anledningen härtill ligger säkerligen i den prövningsrätt motionären velat tillerkänna Kungl. Maj:t och varigenom även sådant grundlagsstridigt utnyttjande av den gemensamma voteringen skulle kunna förhindras.

Till sist bör framhållas, att vare sig i 1881 års motion eller i de båda närmast föregående finnes någon antydning om önskvärdheten av ett annat tvåkammerssystem än det i 1866 års riksdagsordning utformade.

Motionären rönt ingen framgång hos konstitutionsutskottet med sitt förslag.² Utskottet avstyrkte detsamma och till dess mening anslöto sig båda kamrarna utan debatt.³

¹ En annan uppfattning om innebörden av 1881 års motion har C. F. Bergstedt givit uttryck åt i sin biografi över A. O. Wallenberg. Han gör gällande, att nämnda motion innehåller »ytterligare restriktioner» utöver 1878 års. Av förf:s undersökning torde dock framgå, att den tvärtom betecknar en uppmjukning av de krav, som framställts i tidigare motioner. Märk för övrigt, att Bergstedt ej nämner 1873 och 1879 års motioner. Dennes uppfattning och framställning har på denna punkt okritiskt accepterats av Helmer Key i hans monografi över Wallenberg. Se Svenskt Biografiskt Lexikon, Ny Följd, 10, 1907, s. 527. Helmer Key, A. O. Wallenberg, Sthlm 1916, s. 180 f.

² K.U. utl. n:o 10.

³ F.K. Prot. II: 28 s. 25 samt A.K. Prot. III: 36 s. 49.

Frågan om i vilken utsträckning riksdagen äger rätt att vid anslags beviljande fästa villkor upptogs på 1890-talet till förnyad behandling i anledning av de av A. V. Ljungman väckta motioner, för vilka tidigare i annat sammanhang blivit redogjort. Huvudsyftet med dessa motioner var ju ett stärkande av riksdagens makt över statens finanser, vilket bl. a. skulle resultera i en vidsträcktare användning av den gemensamma voteringen. I ett avseende hade de emellertid en restriktiv syftning, nämligen i fråga om villkorsrätten. Visserligen upptog motionären såväl i 1893 som 1895 års motioner i den föreslagna nya avfattningen av R.F. § 69 samt R.O. § 65 såsom föremål för samfälld omröstning även »villkor för anslags användning», men att han därmed ej avsåg att åstadkomma någon utvidgning av nämnda instituts tillämpningsområde utan tvärtom en begränsning, därför talar ett av honom föreslaget tillägg till R.F. § 62 så lydande: »Andra villkor må icke fogas vid anslags beviljande än blott sådana, som stå i oskiljaktigt sammanhang med anslagets användning samt avse att närmare bestämma sättet och tiden därför».¹

I sitt utlåtande över 1893 års motion medgav konstitutionsutskottet, att stadgandena rörande den gemensamma voteringen vid flera tillfällen varit föremål för olika tolkningar med åtföljande meningsskiljaktigheter mellan kamrarna och att ett förtydligande av ifrågakvarande bestämmelser därför vore synnerligen önskvärt, men betonade utskottet samtidigt svårigheten att åstadkomma sådana grundlagsändringar, »att därigenom det åsyftade ändamålet skulle i avsevärd mån bliva förverkligat».² Dock hade frågan synt utskottet vara av den vikt, att det gått i författning om en utredning, »huru dessa stadganden efter det nya representationsskickets införande tillämpats». Denna utredning förelåg nu i färdigt skick med undantag för de av bevillnings- och bankoutskotten behandlade frågor, men av bristande tid hade utskottet ännu icke hunnit taga »den fullständiga kännedom om resultaten därav, utskottet för frågans fullständiga prövning ansett nödig». På grund härav hemställde det, att motionärens förslag i berörda delar icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilken hemställan ock av båda kamrarna bifölls.³

¹ Mot. n:o 7, 1893 och n:o 166, 1895.

² K. U. utl. n:o 28.

³ F.K. Prot. III: 33 s. 9 och A.K. Prot. IV: 39 s. 26.

Första kammarens beslut föregicks av ett anförande av med. doktor Carl Nyström, vari framhölls vikten av att komma till »en kort och god beskrivning» på de villkor, som medgaves åtfölja ett anslag vid gemensam votering. Nyström återgav åtskilliga förslag i denna riktning, som framförts inom konstitutionsutskottet och vilka han önskade förvarade i kammarens protokoll till kommande försök att lösa problemet.¹ Han hoppades därvid på initiativ från regeringen och inskränkte sig fördenskull till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Hade konstitutionsutskottet 1893 ställt sig i viss mån avvaktande med hänsyn till de ännu ej granskade resultaten av den vidtagna utredningen i frågan, blev dess hållning, när motionären vid 1895 års riksdag återkom med sitt förslag, bestämt avvisande.² Utskottet ville ej bestrida önskvärdheten av en klarläggande grundlagsbestämmelse i förevarande fall, men påstod, att det av motionären föreslagna uttrycket »oskiljaktigt sammanhang» ingalunda skulle leda till målet utan tvärtom »i lika hög grad» ge upphov till nya meningsskiljaktigheter. Samma anmärkning kunde riktas mot övriga inom utskottet framförda förslag. Lämpligast vore därför att såsom hittills taga sin tillflykt till praxis. Utskottet styrktes så mycket mer i denna sin uppfattning som den inom utskottet företagna utredningen visade, att sedan 1866 »icke inträffat mer än i elva fall, att en till behandling föreliggande fråga förfallit av den anledning, att kamrarna fattat olika beslut vid avgörandet, huruvida gemensam votering borde ske eller ej».

Utskottet var emellertid ej enhälligt. Till dess utlåtande voro fogade dels en blank reservation av motionären själv, dels en motiverad sådan av professor Alin och doktor Nyström. I denna föreslogs, att utskottet som sin mening borde uttala, att det syftemål motionären velat främja vore gott men att det icke vore möjligt framlägga något tillfredsställande förslag, innan den igångsatta utredningen slutförts.

¹ Som exempel på föreslagna epitet angav Nyström »oskiljaktigt», »väsentligt», »naturligt», »organiskt», »direkt», »omedelbart», »inre» samt kombinationerna »väsentligt och naturligt», »inre och väsentligt».

² K.U. utl. n:o 17.

Kamrarna anslöto sig emellertid till utskottets mening, den andra dock först sedan motionären i ett anförande förgäves hävdade sina synpunkter på frågan.¹

Även i samband med de omfattande förslagen till allmän grundlagsrevision vid riksdagarna 1898 och 1899 förnyade Ljungman sina krav på ett förtydligande av bestämmelserna rörande den gemensamma voteringen, dock utan att vinna gehör.

Efter att vid innevarande sekels början en inskränkning av den gemensamma voteringen blivit ifrågasatt i samband med införande av en progressiv inkomstskatt, ett spörsmål, vartill senare skall återkommas, väcktes frågan om omfånget av samma instituts tillämpningsområde till nytt liv vid 1932 års riksdag, då i en Andra kamrarmotion av trenne högermän Gunnar Persson i Falla, Birger Petersson och Carl Arvid Andersson hemställdes om en skrivelse till Kungl. Maj:t om en utredning »angående de lämpligaste formerna för riksdagens behandling av finansfrågor i syfte att stärka regeringens ledning av vår finanspolitik och öka de konstitutionella garantierna för en sund och sparsam statshushållning».²

I motiveringen konstateras inledningsvis, att förefintligheten av den för Sverige egenartade gemensamma voteringen sammanhänger med det faktum, att den svenska riksstaten icke behandlas i slutet skick och såsom lag utan göres till föremål för ett flertal successiva beslut. Detta har resulterat i följande avvikelser från utländsk budgetär praxis, nämligen att meningsskiljaktigheter mellan kamrarna i finansfrågor »fermt och bekvämt» slitas utan sammanjämkning och att regeringens ställning blivit mindre stark gentemot från riksdagen utgående ändringsförsök, »vilka starkt gynnats och i många fall endast kunnat vara möjliga tack vare budgetens pulverisering och den gemensamma omröstningens liberala villkor». Även om granskningen och omstuvningen av regeringens budgetförslag förr hade sitt berättigande såsom ett hävdande av riksdagens finans- och beskattningsmakt eller såsom en kontroll av ministärer, vilka befunno sig i motsättning till representationen,

¹ F.K. Prot. III: 29 s. 41 och A.K. Prot. IV: 37 s. 24 f.

² Mot. n:o 431. — Se Matrikel över Kamrarnas ledamöter vid Lagtima riksdagen 1932. Register, C. 39.

kunde detta betraktelsesätt icke nu i samma mån göras gällande, sedan regeringen orienterat sig åt riksdagen och dess ledande partier. »I varje fall», säga motionärerna, »måste det obegränsade nagelfarandet av regeringens budgetpropositioner betraktas såsom ett negerande av den starka regeringsmakten». I detta sammanhang erinra motionärerna om att i England de av regeringen äskade anslag väl kunna sänkas men ej höjas.

Godtoge man principen om en ledande ställning för regeringen i finansfrågor, måste dock ur svensk synpunkt vissa modifikationerna göras. Den riksdagsmännen tillkommande »fullständigt obundna» initiativrätten vore nämligen så fast rotad i offentliga medvetandet liksom historiskt och författningsrättsligt, att ett ingrepp i densamma icke torde vara möjligt. Den hade för övrigt en uppgift att fylla »under vårt nuvarande parlamentariska system med varandra avlösande minoritetsregeringar», nämligen att förhindra »en förvanskning av folk- och riksdagsmajoritetens vilja», vilket dock ej finge leda till ett fullständigt sönderbrytande av regeringens budgetplan.

Om alltså någon inskränkning av riksdagsmännens rätt att väcka förslag icke borde ifrågakomma, vore det likväl tänkbart att så reglera den, att »enhetlighet och konsekvens i budgetarbetet» befordrades. Svårförsvarligt vore det rådande systemet, varunder regeringens förslag, »grundade på den administrativa apparatens utredningar samt regeringens vägning av olika anslagsbehov gentemot förefintliga tillgångar», saknade formellt företräde framför »vilket löst hopkommet motionsyrkande som helst». Denna olikhet mellan de båda förslagstyperna borde rättsligt markeras i regeringsmaktens intresse, vilket kunde ske på så sätt, att användningen av gemensam votering begränsades till regeringens förslag.

Samma behov av restriktioner förelåge dock icke för alla budgetfrågor. Mest behövligen syntes de vara med avseende på anslagsfrågor. Ty dels hade riksdagens makt över riksstaten i första hand utvecklat sig inom anslagsbevillningen och dels påverkade denna direkt inkomstberäkningen och beskattningen. Restriktioner föreföllo däremot icke vara lika nödvändiga »i fråga om bevillningar eller de ordinarie statsinkomsterna».¹ Risk förelåge t. o. m. att en

¹ Motionärerna få väl förutsättas avse blott beräkningen av de ordinarie statsinkomsterna.

inskränkning av den gemensamma voteringen i bevillningsfrågor skulle alstra svårigheter för medelanskaffningen och skatteregleringen. Dessutom måste hänsyn tagas till »riksdagens uråldriga beskattningsrätt» och bevillningsutskottets särskilda initiativrätt. Liknande synpunkter kunde läggas på de frågor, som angingo riksbanken och riksgäldskontoret.

Härefter taga motionärerna upp till behandling spörsmålet om en begränsning av den gemensamma omröstningen med hänsyn till den formella karaktären i olika enskilda anslagsyrkanden. Det bör då genast anmärkas, att från de föreslagna restriktionerna de egentligen endast undantaga hemställanden om nedsättning i av konungen begärda anslag. Däremot skulle yrkanden, som utan att taga sikte på anslagsbeloppens storlek blott beröra villkoren och grunderna för dessa anslag, avstängas såsom menligt inverkan på regeringens budgetpolitik från den gemensamma voteringen.

Sin förnämsta betydelse skulle emellertid den ifrågasatta begränsningen få för motioner om dels nya, dels förhöjda anslag. De förnämnda borde anses förfallna, därest de icke rönt bifall av båda kamrarna. Vid förslag om höjning kunde regeringens äskande anses ha vunnit riksdagens bifall, om det godtagits av den ena kammaren och den andra accepterat motionärens hemställan. En gemensam votering vore emellertid i detta fall tänkbar mellan det av ena kammaren bifallna regeringsförslaget och ett eventuellt avslag å detsamma, lämnat av medkammaren, sedan denna satts i tillfälle att fatta ståndpunkt till allenast nyssnämnda förslag. Liknande förfarande tänkte sig motionärerna i den situation, att mot den ena kammarens nedsättning av ett av regeringen begärt anslag stode en höjning av samma anslag. Härvid borde yrkandet om nedsättning likställas med regeringsförslaget och en sammanjämkning även vara möjlig inom dess ram. Till sist anmärka motionärerna, att då den ena kammaren stannat för avslag å ett i proposition äskat anslag och medkammaren godtagit ett yrkande om förhöjning därav, borde det senare anses definitivt fallet och avslaget fastställas som riksdagens beslut. En modifikation av den föreslagna regeln att utestänga en motion om anslagsförhöjning eller nytt anslagsändamål från gemensam votering vore enligt motionärernas för-

menande att tillåta sådan, »därest en faktisk majoritet inom vederbörande utskott tillstyrkt detsamma».

De fördelar man vunne av en reform, som den här ovan blivit skisserad, voro följande. Regeringen erhöle en starkare ställning än tidigare gentemot ändrings- och tilläggsförsök från riksdagens sida. Dess förmåga att bättre än enskilda motionärer överblicka budgetläget erkändes, utan att riksdagens initiativrätt därför kränktes. Därtill kom, att sparsamheten förankrades i grundlagen. Att förhindra förhastade beslut i anslagsfrågor vore nämligen ej mindre viktigt än beträffande lagförslag.

Till slut framhålla motionärerna, att det avhandlade spørsmålet blivit förbigånget av de sakkunnige för revision av riksdagens arbetsformer. De hemställa därför, att konstitutionsutskottet måtte taga sig an detsamma och, för den händelse utskottet funne en omedelbar ändring icke vara möjlig, föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning därav. »En sådan utredning», säga motionärerna, »förefaller desto mera påkallad, som veterligen detta spørsmål icke blivit föremål för någon allsidig granskning under förhållanden, vari regering och riksdag numera måste anses stå till varandra».

I sitt utlåtande över motionen, vilken konstitutionsutskottet handlade i samband med frågan om en revision av arbetsformerna, framhöll utskottet, att då motionärernas förslag åsyftade utom en ökning av garantierna för en sund och sparsam penninghushållning även ett stärkande av regeringens ledning av finanspolitiken och därigenom sträckte sig utöver nyssnämnda fråga, borde det prövas »ur andra synpunkter och i ett vidare sammanhang, än vad som i föreliggande frågas behandling låter sig göra». Ur konstitutionell synpunkt kunde dessutom vissa erinringar göras mot detsamma, varför utskottet hemställde, att anhållan om en skrivelse icke nu måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.¹ Båda kamrarna biföllo utan debatt utskottets yrkande.²

¹ K.U. utl. n:o 26.

² F.K. Prot. A IV: 38 s. 134 och A.K. Prot. B V: 48 s. 66.

V. FÖRSLAG TILL INSKRÄNKNING AV DEN GEMENSAMMA VOTERINGEN I BEVILLNINGSFRÅGOR.

I den parlamentariska debatten rörande en inskränkning av den gemensamma voteringen hade intill sekelskiftet anslagsfrågorna och de därmed förknippade villkorsbestämningarna spelat den avgörande rollen. Med 1900-talets ingång inträder emellertid härutinnan en påtaglig förändring. Under det nya seklets första årtionde resas från konservativt håll inom riksdagen, särskilt inom Första kammaren, mer eller mindre vittgående krav på restriktiva bestämmelser angående skiljedomen i bevillningsfrågor. Motiven härtill voro av skilda slag. Dock låta de sig naturligen inordna uti tvenne betydelsefulla frågekomplex, införande i svenskt beskattningssystem av en på progressiv grund byggd inkomst- och förmögenhetsskatt samt utsträckning av valrätten till riksdagens Andra kammare. Vad som utlöste den politiska aktiviteten kring dessa spörsmål var genomförandet av 1901 års härordning.

För att kunna möta de ökade anspråk på statskassan, som en reorganisation av försvaret skulle medföra, anhöll Kungl. Maj:t hos 1901 års riksdag om en tilläggsbevillning för år 1902 av samma karaktär som den sedan gammalt utgående s. k. allmänna bevillningen.¹ Vid föredragning i statsrådet hade visserligen chefen för finansdepartementet greve Wachtmeister uttalat sina sympatier för bevillningens förvandling till en efter progressiv skala utgående allmän och ren inkomstskatt, men då en sådan reform enligt hans mening krävde omfattande förberedelser, särskilt med hänsyn till dess för kommunalbeskattningen ingripande betydelse, fann han det vara mindre lämpligt att omedelbart söka förverkliga densamma.² I nära anslutning till en av ledamoten av Andra kammaren K. Almqvist väckt motion hemställde emellertid det för härordningsfrågans beredning tillsätta särskilda utskottet, till vilket såväl propositionen angående tilläggsbevillningen som ifrågavarande motion remitterats, att kamrarna för den händelse de fattade samstämmiga beslut i nyssnämnda fråga måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

¹ Kungl. Prop. n:o 34.

² Kungl. Prop. n:o 1, Bil. statsrådsprot. 21/12 1900.

om förslag till påföljande riksdag om »en särskild såsom bevillning till staten utgående, men från allmänna bevillningen fristående, direkt skatt, att, efter viss progression . . . erläggas för alla slag av inkomst . . .».¹

Utskottets hemställan föranledde i Första kammaren en längre debatt, varunder inlägg gjordes både för och emot den progressiva skatteprincipen.² Som talesman för den senare meningsriktningen uppträdde frih. Palmstierna och yrkade avslag på skrivelseförslaget bl. a. därför att, om en dylik princip infördes i bevillningsförordningen, intet hinder förelåge för en »radikal Andra kammare att på den gemensamma voteringens väg undan för undan driva till den skruven». Uttalandet bör uppmärksammas, då det förebådar den strid, som inom kort skulle blossa upp kring den gemensamma voteringen i samband med rösträttsfrågan.

Utgången av debatten blev den, att kammaren efter företagen votering med 85 röster mot 31 anslöt sig till skrivelseförslaget.³ Andra kammaren biföll utan vidare detsamma.⁴

Tillmötesgående det i riksdagsskrivelsen uttalade önskemålet om en progressiv inkomstskatt framlade Kungl. Maj:t vid 1902 års riksmöte proposition om en sådan för år 1903.⁵ Av det bilagda statsrådsprotokollet framgår, att utrikesminister Lagerheim vid ärendets föredragning i statsrådet givit uttryck åt den uppfattningen, att »normerna för skattskyldigheten och fördelningen av skattebeloppet mellan de skattskyldige» borde sammanföras i en av konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag. Som skäl härför angav han, att risk i detta fall förelåge att den gemensamma voteringen skulle brukas i egennyttigt syfte. Under förutsättning att hans anmärkning »efter hand» vunne beaktande ansåg han sig emellertid kunna yrka bifall till finansministerns hemställan.⁶

Med vissa ändringar tillstyrkte bevillningsutskottet den kungl.

¹ Mot. n:o 178 och Sä.U. (n:o 1) utl. n:o 11.

² F.K. Prot. III: 30 s. 29 ff.

³ F.K. Prot. III: 30 s. 45.

⁴ A.K. Prot. V: 40 s. 2.

⁵ Kungl. Prop. n:o 16.

⁶ Under betoning av att det här gällde »en alldeles ny skatteform» framförde v. Ehrenheim i Första kammaren liknande synpunkter vid propositionens remittering till utskott. Prot. I: 7 s. 6.

propositionen, men uttalade samtidigt i betänkandets motivering i anslutning till Lagerheims yttrande den förhoppningen, att det förslag till inkomstskatt, som förelades en kommande riksdag, avgåves i sådan form, att de allmänna grunderna därför kunde fastställas genom lag. Riksdagens ensak borde däremot vara »att inom de i lagen angivna gränser bestämma skattebelopp och lämna övriga föreskrifter».¹

Till betänkandet voro fogade ett flertal reservationer, av vilka särskilt Fredholms i detta sammanhang är av intresse. Mot ovan återgivna passus i motiveringen riktar sig Fredholm under framhållande av att ett sådant förslag som det utskottet framkastat icke kunde genomföras, så länge 69 och 71 §§ i regeringsformen förblevo oförändrade. Godtoge riksdagen utskottets uttalande, innebure detta, »att riksdagen hos konungen på en omväg anhölle om förslag till sådana grundlagsändringar, att beskattningen framdeles skulle kunna bestämmas genom en av konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag». Men ett sådant tillvägagångssätt stode i uppenbar strid med R.F. § 57, vari svenska folkets självbeskattningsrätt garanterades. Därför hade reservanten inom utskottet yrkat på den omstridda punktens utelämnande ur motiveringen.²

Bevillningsutskottets betänkande gjordes i båda kamrarna till föremål för en ingående kritik.³ I Första kammaren framförde frih. Palmstierna ånyo sina betänkligheter mot en progressiv inkomstskatt. En särskild anledning till oro syntes honom vara, att man ville giva den nya skatten bevillnings natur och därmed utsätta förmögenheten för »brandskattning» medelst den gemensamma vote-

¹ Bev.U. utl. n:o 25.

² Till Fredholms uppfattning anslöto sig i en särskild reservation O. A. Ericsson, J. Bromée och G. Jansson. De påtalade dessutom utskottets starka betonande av inkomstskattens provisoriska karaktär, varav enligt deras mening syntes framgå att utskottet ville tilldela den samma uppgift som de hittillsvarande tilläggsbevillningarne. Ett sådant betraktelsesätt stode emellertid i strid med innehållet i 1901 års riksdagsskrivelse. — Frih. v. Knorring framhöll i en annan reservation olämpligheten av »att i förbigående i en motivering rikta uppmaning till Kungl. Maj:t att föreslå riksdagen en förändring av det nuvarande grundlagsenliga förfaringsättet vid avgörande av de allmänna grunderna för en sådan skatt».

³ F.K. Prot. II: 26 s. 3 ff. och 27 s. 29 ff. samt A.K. Prot. IV: 37 s. 2 ff.

ringen. Faran härför vore överhängande. Ty om regeringens rösträttsproposition ginge igenom, skulle Andra kammaren komma att intagas av personer, som voro »oberoende av inkomstskatten samt uppfostrade att vara fiender till kapitalet». Möjligheten att åt den nya skatten förläna bevillnings karaktär, men ändå ställa bestämmelserna rörande densamma på en för kapitalet betryggande grund, synes däremot antydd i ett inlägg av Östberg, vari förväntades, »att man åtminstone (förf:s kursivering) undandrog dem de gemensamma voteringarne». Denna lösning av problemet skulle sedermera föreslås i ett flertal motioner i samband med rösträttsfrågan.

Den fick dock, så att säga, redan nu Första kammarens moraliska sanktion därigenom att kammaren på initiativ av J. F. Nyström för sin del vidtog den förändringen i utskottets motivering, att den stabilitet utskottet avsåg att tilldela de allmänna grunderna för den progressiva inkomstskatten gjordes beroende, icke såsom utskottet föreslagit, av en av konungen och riksdagen stiftad lag utan blott av kamrarnas samstämmiga beslut, i vilket syfte erforderliga grundlagsändringar borde föreslås av Kungl. Maj:t. Riksdagen vunne enligt Nyströms mening den fördelen med en sådan anordning framför den av utskottet projekterade, »att icke Kungl. Maj:t skulle få mera att säga i beskattningsfrågor, än han redan har». För sin argumentering åberopade Nyström Fredholms reservation, och den yttre anledningen till att han framlade sitt ändringsförslag var, att Andra kammaren redan godtagit nämnda reservation såsom sitt beslut.¹

Ett av bevillningsutskottet till överensstämmelse med Nyströms förslag vidtaget försök till sammanjämkning mellan kamrarnas beslut avvisades av Andra kammaren.² Följden blev, att i den skrivelse, som riksdagen till svar på den kungl. propositionen avlät, ej

¹ Såsom en praktisk olägenhet med utskottets förslag anförde Fredholm under debatten i Andra kammaren, att det skulle bliva nödvändigt höra högsta domstolen vid skattelagens stiftande. Denna myndighet vore emellertid ej mera skickad än riksdagen att handlägga dylikt ärende. En annan olägenhet var, att skattefrågorna skulle komma att beredas av lagutskottet — Hedin anmärkte, att Bev.U. överskridit sin befogenhet, ty grundlagen hade icke uppdragit åt densamma att inlåta sig på några konstitutionella frågor.

² Bev.U. mem. n:o 33. A.K. Prot. V: 48 s. 35 ff.

gjordes några särskilda erinringar beträffande inkomstskattens konstitutionella natur.¹

Närmast föregående framställning har visat, att de betänkligheter man inom Första kammaren lade i dagen mot den progressiva inkomstskattens inordnande under den gemensamma voteringen i hög grad hade sin grund i farhågor för en kommande radikaliserings av Andra kammaren. Det faller sig därför naturligt, att frågan även upptogs till diskussion i samband med den rösträttsproposition Kungl. Maj:t framlade för 1902 års riksdag.² Vid propositionens hänvisning till konstitutionsutskottet uttalade i Första kammaren Leman det önskemålet, att i R.F. § 57 infördes sådana garantier »att den direkta beskattningen eller åtminstone de normerande bestämmelserna därför måtte få form av lag».³ Han ifrågasatte ock, om icke samma skyddsåtgärd borde vidtagas för »vissa frågor angående den indirekta beskattningen, t. ex. brännvinsmedlens fördelning och dylikt». Det skäl han uppgav för en sådan reform var, att en Andra kammare, bildad i enlighet med det kungl. förslaget, skulle komma att behärskas av en ensidigt sammansatt majoritet.

Det förslag, som från konstitutionsutskottet följde på propositionen, innehöll inga garantier av det slag Leman ifrågasatt.⁴ Under utskottsbetänkandets handläggning i Första kammaren ställdes dock krav på sådana bl. a. av Hugo Tamm, som i ett anförande pekade på vissa »organisationsfrågor inom själva representationen», vilka borde tagas i övervägande vid rösträttsfrågans förnyade behandling av Kungl. Maj:t.⁵ Dit räknade han »även en sådan ändring uti 71 § R.F. och därmed sammanhängande andra stadganden, att bestämmandet av grundvalen för den direkta beskattningen endast bör ske genom sammanstående beslut av riksdagens bägge kamrar».

I den skrivelse med begäran om utredning, som riksdagen i avslutning till ett förslag av biskop Billing avlät till Kungl. Maj:t, blev dock icke något direkt utsagt om en sådan garanti, ett förhållande, som för frågans senare öde säkerligen icke varit utan betydelse.⁶

¹ Skrivelse n:o 106.

² Kungl. Prop. n:o 65.

³ F.K. Prot. I: 17 s. 36 ff.

⁴ K.U. utl. n:o 6.

⁵ F.K. Prot. III: 35 s. 5 ff. och III: 36 s. 1 ff.

⁶ Skrivelse n:o 138.

Sålunda upptogo vare sig 1904 års proposition om införande av allmän rösträtt vid val till Andra kammaren — den första efter nämnda skrivelse — eller de därpå följande under åren 1905—1907 någon garanti av ifrågavarande slag.

Försök att åstadkomma en inskränkning av den gemensamma voteringen i bevillningsfrågor skulle därför ej utebliva. I detta syfte väcktes nämligen vid riksdagarna 1904—1907 en hel serie motioner, samtliga mer eller mindre direkt anknyttande till propositionerna i rösträttsfrågan.

Den till synes starkaste garantien mot finansiella övergrepp från en på den allmänna rösträttens grund byggd Andra kammare innebu de motioner, som ledamoten av Första kammaren P. Em. Lithander väckte vid riksdagarna 1904, 1905 och 1906.¹ De avsågo nämligen, att från den gemensamma voteringens tillämpningsområde undantaga bestämmandet av »alla de statens inkomster, som härflyta från direkta skatter». Härtill lade den tredje och sista motionen även de indirekta.

Fastställandet av dessa skatter borde enligt 1904 års motion ske »genom lag», enligt de följande »genom kamrarnas sammanställande beslut». I de båda sista motionerna åsyftade motionären således ej att beröva de ifrågavarande skatterna deras natur av bevillning. I förbigående bör ock nämnas, att Lithander i dem även räknade med möjligheten att bibehålla den gemensamma voteringen i bevillningsfrågor, men att i så fall det skulle krävas en majoritet av $\frac{3}{5}$ av samtliga i voteringen avgivna röster för att ett beslut skulle anses föreligga.²

En betydligt mera begränsad omfattning hade den motion, som Östberg och Hugo Tamm väckte i Första kammaren vid 1904 års riksdag och som av den senare upprepades vid följande riksmöte.³ Den gick ut på, att riksdagen måtte vidtaga den förändring av R.F.

¹ Mot. n:o 52, 1904; n:o 31, 1905 och n:o 31, 1906. — Här bortses från det av Benedicks år 1904 uttalade önskemålet om »vikten och nödvändigheten av att varje kammare för sig fattar sammanställande beslut rörande både hela budgeten och över bevillningarna jämte övriga gemensam votering underkastade frågor». (F.K. Prot. III: 56 s. 53 f.)

² Det bör framhållas, att Lithander i sin första motion även påyrkade en minskning av Andra kammarens medlemsantal till 200.

³ Mot. n:o 54, 1904 och n:o 33, 1905.

§ 71 och R.O. § 65, »att, då fråga är om bevillnings utgörande efter progressiv skala eller med olika skattesatser för olika slag av inkomst eller förmögenhet, bägge kamrarnas sammanstående beslut erfordras för fastställande eller ändring av bestämmelser rörande skatteskala, förhållandet mellan skattesatser för inkomst eller förmögenheter av olika slag, den procent av inkomst eller förmögenhet, vartill skatten högst må uppgå, skattefrihet för viss inkomst eller förmögenhet samt taxeringsmyndigheternas sammansättning». I fråga om den allmänna bevillningen yrkades således ingen förändring, ej heller i fråga om riksdagens befogenhet att genom samfälld votering bestämma det skattebelopp, som skall uttagas genom bevillning eller genom inkomst- och förmögenhetsskatt.

Stor likhet med nyssnämnda förslag uppvisa de av Lundeberg jämte flera Första kammarledamöter väckta motionerna vid riksdagarna 1904—06.¹ Av dessa innehåller den första ett förslag till ny avfattning av R.F. § 71, som är nära nog identiskt med det Östberg-Tammiska. Enda skillnaden är, att Lundeberg ej undantagit bestämmelser angående taxeringsmyndigheternas sammansättning från den gemensamma voteringen. Yrkandena i de senare motionerna beteckna en skärpning av det tidigare förslaget så till vida, som kamrarnas sammanstående beslut nu krävdes för meddelande av nya bestämmelser angående skattefrihet eller skattelindring överhuvudtaget.

En särskild grupp bilda de förslag, som utan att egentligen åsyfta någon inskränkning av området för den gemensamma voteringen dock ställa vissa krav på kvalificerad majoritet vid skiljedom i bevillningsfrågor. Hit höra utom de ovan omtalade Lithanderska alternativen Åkerlunds och Nylanders år 1905 i Andra kammaren motionsvägen framförda yrkande om sådan ändring av R.F. § 71 och R.O. § 65, att vid gemensam votering om vissa närmare angivna bevillningsfrågor skulle fordras $\frac{3}{5}$ av de avgivna rösterna, en siffra,

¹ Mot. n:o 60, 1904; n:o 32, 1905 och n:o 38, 1906. — Lundebergs förslag av 1905 är upptaget i Montgomerys med fl. år 1906 väckta F.K.-motion (»landshövdingemotionen») liksom i Ahlstrands A.K.-motion av år 1907. I den förra sammankopplades det jämte Mosseboprogrammet (yrkande på särskilda landsvalkretsar) med den kungl. propositionen i rösträttsfrågan, i den senare med det liberala förslaget om en majoritetsvald A.K. (Mot. F.K. n:o 42, 1906 samt mot. A.K. n:o 215, 1907.)

som ungefärligen motsvarar Andra kammarens andel av kamrarnas sammanlagda medlemsantal.¹ En viss hänsyn skulle således tagas till principen »kammare mot kammare». Uppräkningen av kategorierna överensstämmer med den Östberg och Tamm givit med undantag för den nytillkomna bestämmelsen angående »jordbrukets beskattning».

I detta sammanhang bör icke saknas en redogörelse för vissa punkter i den motion Adelswärd och Hugo Hammarskjöld väckte i Andra kammaren vid 1906 års riksdag och som av Adelswärd påföljande år förnyades.² Det förslag motionen bl. a. innefattade, nämligen ett tillägg till R.F. § 71 och R.O. § 65, kan i viss mån betraktas som en modifikation av det andra Lundebergiska. Ty de bevillningsfrågor Lundeberg undantagit från den gemensamma voteringens område skulle enligt motionärernas förslag ändock kunna bli föremål för skiljedom, om ett av den ena kammaren antaget beslut biträtts av minst $\frac{1}{4}$ av hela antalet ledamöter i medkammaren och beslutet under samma omständigheter förnyades å första riksdag efter nya val till Andra kammaren. Anmärkningsvärt är, att motionärerna på samma villkor även hänvisade beslutskonflikter i lagfrågor till gemensam votering.

Ett i motionerna ofta anfört skäl för en inskränkning av skiljedomen i bevillningsfrågor var, att en utsträckning av den politiska rösträtten ansågs skola medföra en rubbning av jämvikten kamrarna emellan till Första kammarens nackdel, vilket främst skulle visa sig på den gemensamma voteringen.³ Så länge i Andra kammaren funnits en stark minoritet, som delade Första kammarens uppfattning, hade denna kammares numerära underlägsenhet i den gemensamma omröstningen ingen större betydelse. Annorlunda bleve förhållandet med en radikal Andra kammare. Ty denna skulle komma att behärska de gemensamma voteringarna och förvandla Första kammaren till ett viljelöst redskap i sin hand. Följden skulle bli en hård direkt beskattning av de burgnare klasserna, ett förhållande,

¹ Mot. n:o 226.

² Mot. n:o 149, 1906; n:o 216, 1907.

³ Den följande framställningen hålles delvis översiktlig, då ämnet tidigare behandlats av Wallengren. Se dennes a. a. s. 146 ff.

som skulle få ödesdigra konsekvenser för svenskt näringsliv. En inskränkning av den gemensamma voteringen vore så mycket mer berättigad som den progressiva skatteformen ej tagits i beräkning vid den nya riksdagsordningens tillkomst. Bevillningarna hade föröfrigt kommit att spela en större roll än man år 1866 tänkte sig. Den progressiva inkomstskatten, vilken tillkommit såsom ersättning för grundskatterna och indelningsverket, borde rätteligen tilläggas karaktär av ordinarie statsinkomst.

För konstitutionsutskottets ställningstagande till kraven på en inskränkning av den gemensamma voteringen blev det av avgörande betydelse, huruvida dessa satts i samband med frågan om en utvidgning av rösträtten eller framförts fullt oberoende därav. Ett sammankopplande av dessa båda frågor ogillade för sin del utskottet, vilket resulterade i att utskottet avstyrkte de förslag, som icke voro fristående, även om det i sak ej ogillade dem. Så var t. ex. fallet med de Lundebergska förslagen,¹ likaså med de Adelswärdska i vad de rörde bevillningsfrågor.² Lithanders motioner däremot inneburo en så väsentlig rubbning av grunderna för den gemensamma voteringen, att utskottet redan av den anledningen icke kunde yrka bifall till dem.³ Ur saklig synpunkt kunde anmärkningar även riktas mot det Åkerlund-Nylanderska projektet. Ty dess genomförande skulle enligt utskottets uppfattning medföra, »att med avseende å skilda punkter i samma skatteförslag olika slags majoritet för uppnående av beslut skulle erfordras, ett förhållande, som otvivelaktigt skulle leda till betydande praktiska svårigheter».⁴ Mot förslaget kunde dessutom göras »teoretiska invändningar av icke oväsentlig beskaffenhet».

Bättre framgång hos konstitutionsutskottet hade Östbergs och Tamms förslag.⁵ De voro ej heller ställda i relation till de kungl.

¹ K.U. utl. n:o 5, 1904; n:o 6, 1905 och n:o 7, 1906.

² K.U. utl. n:o 7, 1906 och Sä.U. (n:o 1) utl. n:o 3, 1907. — Rösträttsfrågan behandlades vid 1907 års riksdag av ett särskilt utskott.

³ K.U. utl. n:o 5, 1904; n:o 5, 1905 och n:o 7, 1906. — Lithanders motion år 1905 blev av K.U. ej beredd i samband med rösträttsfrågan, beroende på att motionären försummat att i motionens kläm göra hemställan därom. Saken föranledde vid utskottsutlåtandets föredragning i F.K. ett replikskifte mellan motionären och utskottets ordförande professor Blomberg. (F.K. Prot. II: 27. s. 17 ff.)

⁴ K.U. utl. n:o 12, 1905.

⁵ K.U. utl. n:o 4, 1904 och n:o 5, 1905.

propositionerna i rösträttsfrågan. Efter att utskottet i sitt betänkande över 1904 års motion lämnat en karakteristik av den gemensamma voteringen, sådan den skapades 1866, erinrar det om den förskjutning som sedan dess ägt rum i vårt skatteväsen från ordinarie skatter till bevillningar. Den år 1902 första gången beviljade inkomstskatten, betecknade dessutom införande av en alldeles ny skattemetod, den progressiva. Enligt utskottets mening vore det »en uppgift av särdeles svårlöst beskaffenhet» att bestämma grunderna för en beskattning efter denna metod. Och »en mera ensidig tillämpning» av den progressiva skatteformen kunde lätt lända »såväl den enskilde som samhället i dess helhet till avsevärd skada». Det vore därför »både principiellt riktigt och politiskt klokt att vidtaga de av motionärerna föreslagna grundlagsändringarna». Någon inskränkning av den gemensamma voteringen, såsom denna en gång av grundlagsstiftarna varit menad, skulle den ifrågasatta reformen icke medföra.

I den av motionärerna föreslagna nya redaktionen av R.F. § 71 vidtog emellertid utskottet följande ändringar. Först och främst begränsade utskottet de föreslagna bestämmelserna till att blott gälla den progressiva beskattningen. Med hänsyn till denna gjorde det dessutom tvenne detaljändringar. Från området för den gemensamma voteringen undantog det nämligen icke blott såsom motionärerna föreslagit frågor om skattefrihet utan även om »lindring i skatt för viss inkomst eller förmögenhet». Däremot vägrade utskottet därifrån avskilja beslut om »taxeringsmyndigheternas sammansättning, då dessa myndigheter», såsom utskottet säger, »även hava att taga befattning med taxering för den skatt, som utgår såsom allmän bevillning». Med dessa förändringar hemställde utskottet om bifall till motionärernas yrkande.

I en till utlåtandet fogad reservation, undertecknad av åtta ledamöter, uttalades, att det syntes vara en inom det europeiska statslivet erkänd grundsats att den nedre kammaren vid skattebevillningar skulle äga större inflytande än den övre.¹ Den gynnade maktställning Andra kammaren tack vare sitt högre medlemsantal

¹ Reservanterna voro Bergström, af Callerholm, Darin, Elowson, Nydal, Andersson i Öhrstorp, Jansson i Djursåtra och Broström, samtliga ledamöter av Andra kammaren.

erhållit i den gemensamma voteringen sattes av reservanternas även i samband med denna princip. Erfarenheten hade emellertid givit vid handen, att Första kammaren på grund av sin mera än medkammarens kompakta majoritet oftast ägt ett dominerande inflytande i de gemensamma voteringarna om anslagsfrågor, ett förhållande, som reservanternas med siffror sökte bestyrka. »Visar sålunda erfarenheten», tillägga reservanternas, »att Andra kammaren ingalunda missbrukat sin maktställning, när det gällt att besluta om statens utgifter, lär man å andra sidan ej heller kunna tillvita densamma att hava gjort sig skyldig till något dylikt missbruk vid beslutet om åvägabringande av de medel, som varit behöfliga för utgifternas täckande». Det finnes följaktligen ingen anledning att avvika från grundsatsen om en viss övervikt för Andra kammaren i bevillningsfrågor genom den gemensamma voteringen. Argumenteringen mynnar till slut ut i ett yrkande om avslag på motionärernas framställning.

Utskottets hemställan bifölls av Första kammaren, sedan professor Fahlbeck i ett längre anförande med skärpa framhållit den gemensamma voteringens oförenlighet med dualismen i vår författning.¹ Även om det ej kunde bliva fråga om att röra vid den, sedan den en gång införts i riksdagsordningen, kunde man likväl fordra, att den icke utsträcktes över sitt ursprungliga område. Så hade emellertid skett tack vare den extensiva tolkning man i uppenbar strid med stadgandet i R.F. § 60 givit begreppet bevillning. Till bevillningar borde nämligen ej hänföras andra skattetitlar än de i denna paragraf uppräknade.²

Efter en långvarig debatt biföll Andra kammaren reservanternas yrkande.³ Därmed hade den av motionärerna väckta frågan för denna gång förfallit.

De uppfattningar utskott och reservanter givit uttryck åt i 1904 års betänkande vidhöllo de vid 1905 års riksdag, då motionen på nytt framlades.⁴ Utgången i kamrarna blev densamma som vid föregående riksmöte.⁵

¹ F.K. Prot. II: 43 s. 3 ff.

² Jfr s. 3 not 1.

³ A.K. Prot. IV: 48 s. 25 ff.

⁴ K.U. utl. n:o 5. — Bland 1905 års reservanter märkes även Karl Staaff.

⁵ F.K. Prot. II: 27 s. 17 och A.K. Prot. II: 32 s. 33 ff.

Östbergs och Tamms förslag hade således utom konstitutionsutskottets stöd även vunnit Första kammarens bifall. Övriga i denna framställning behandlade förslag lyckades icke vinna ens denna anslutning. Samtliga avslogos på utskotts inrådan av båda kamrarna, somliga dock först efter livliga debatter.¹

VI. FÖRSLAG TILL INFÖRANDE AV GEMENSAM VOTERING I LAGFRÅGOR.

Det återstår att i ett kort slutkapitel redogöra för de förslag till införande av skiljedom i lagfrågor, som väcktes i Andra kammaren vid riksdagarna 1906 och 1907 av Adelswärd, vid den förra med biträde av Hugo Hammarskjöld.² Som vi tidigare sett var motionärernas mening den, att till en hypotetiskt anordnad gemensam votering hänskjuta vissa i R.F. § 71 närmare angivna, från den vanliga gemensamma voteringen undantagna bevillningsfrågor. Denna nya skiljedom avsågo de emellertid enligt ett R.O. § 65 tillagt andra moment att tillämpa även vid beslutskonflikter i lagfrågor.

I den motivering, som ligger till grund för 1907 års förslag och som väsentligen överensstämmer med den, på vilken föregående års förslag bygger, framhålles att då olikheten mellan kamrarna även för framtiden skulle bli stor och dessa fortfarande tillerkännas lika behörighet och myndighet det borde utfinnas »ett grundlagsenligt medel», som »inom viss tid» möjliggjorde avgörandet av sådana frågor, i vilka de stannat i stridiga beslut. En utväg hade ju varit att begränsa Första kammarens veto till ett blott suspensivt, men en sådan reform skulle ej låta sig förena »med vårt representationsskick och med våra konstitutionella traditioner». Att såsom hittills åt kompromissen överlåta utjämnandet av meningsskiljaktigheter kamrarna emellan vore ej heller lämpligt. Ty ofta hade inträffat, att den icke hållits inom »naturliga gränser», d. v. s. in-

¹ F.K. Prot. III: 56 s. 3 ff. och A.K. Prot. V: 65 s. 1 ff., 66 s. 1 ff., 1904. — F.K. Prot. II: 27 s. 17 ff., III: 40 s. 2 ff., 46 s. 35 och A.K. Prot. II: 32 s. 33 ff., IV: 51 s. 38, V: 60 s. 46, 1905. — F.K. Prot. III: 48 s. 1 ff. och A.K. Prot. IV: 57 s. 46 ff., 1906. — F.K. Prot. III: 40 s. 2 ff. och A.K. Prot. IV: 55 s. 1 ff., 1907.

² Mot. n:o 149, 1906; n:o 216, 1907. — Se för övrigt Wallengrens ingående undersökning i dennes a. a. s. 239 ff.

skränkts till frågor, som med varandra stodo »i strängt sammanhang», utan använts i fall, där frågorna saknade »inbördes gemenskap». Därtill kom att en lösning medelst kompromiss ofta vunnes »i trötthetens tecken». Vår författning ägde dock ett medel i den gemensamma voteringen. Motionären ville icke bestrida, att det begränsade omfång denna erhållit vid riksdagsordningens tillkomst då var riktigt, men han ansåg, att erfarenheten liksom förhållandenas egen utveckling talade för att den nu borde givas en mera utsträckt användning. På dessa grunder hemställde motionären, att tillämpningen av den gemensamma voteringen måtte utsträckas till lagfrågor under den förutsättning att »ett allenast av den ena kammaren antaget beslut, som vid slutlig omröstning inom medkammaren omfattats av minst $\frac{1}{4}$ av hela antalet ledamöter i sistnämnda kammare, å första riksdag, som efter förrättade nya val till Andra kammaren därefter sammanträder, i oförändrad form såväl antagits av den ena kammaren, som ock i medkammaren omfattats av nyssnämnda minoritet».

Det i 1906 års motion framställda förslaget hade icke vunnit konstitutionsutskottets och kamrarnas gillande.¹ Samma öde väntade ock 1907 års förslag. Det för behandling av den kungl. rösträttspropositionen tillsatta särskilda utskottet, åt vilket även uppdragits beredningen av ifrågavarande förslag, riktade nämligen mot det samma i nära anslutning till det utlåtande konstitutionsutskottet avgivit vid föregående riksdag i huvudsak följande anmärkningar.²

Den av motionären föreslagna gemensamma voteringen i lagfrågor innebure ett avsteg från den grundlagsfästa principen om kamrarnas lika behörighet och myndighet. Ty trots sina i jämförelse med gällande gemensamma voterings mera betryggande former lämnade den likväl »möjlighet öppen för den ena kammaren och särskilt den till numerären talrikare att ensidigt göra sin vilja gällande gent emot den andra». En olägenhet bleve ock, att minoriteten för utrönande av sin röststyrka »i de flesta fall» skulle begära votering och därigenom förtynga riksdagens arbete. Då härtill, efter ordalagen i utskottets utlåtande, kom, ej blott att man vid det förberedande arbetet för frågornas behandling skulle känna sig

¹ K.U. utl. n:o 7; F.K. Prot. III: 48 s. 97 och A.K. Prot. IV: 57 s. 48.

² Sä.U. (n:o 1) utl. n:o 3.

mindre manad att åstadkomma förslag, vilka kunde tillvinna sig båda kamrarnas bifall, än även, att de av grundlagarna anvisade utvägar för sammanjämkning av kamrarnas olika meningar skulle mindre utnyttjas, funnes ingalunda anledning antaga, att samarbetet mellan kamrarna skulle genom den av motionären föreslagna anordning befordras.

På anförda skäl yrkade till sist utskottet avslag å den i motiönen gjorda hemställan, vilket yrkande båda kamrarna efter överläggning biföllo.¹

¹ F.K. Prot. III: 40 s. 2 ff. och A.K. Prot. IV: 55 s. 1 ff.

DEN SVENSKA RÄTTSSTATISTIKENS HUNDRAÅRSMINNE

AV FIL. D:R OTTO GRÖNLUND, STOCKHOLM

Den svenska rättsstatistiken räknar sitt upphov från år 1830. Den har alltså för endast några år sedan kunnat fira sitt hundraårsminne. Förebilden till denna statistik torde, åtminstone vad angår brottmålsstatistiken, vara att söka i den franska statistik av nämnda slag, som börjat utgivas redan under senare delen av 1820-talet.¹ Denna franska statistik hade tidigt uppmärksamrats och även gjorts till föremål för vetenskaplig bearbetning av bl. a. den moralstatistiska vetenskapens egentlige grundläggare, den bekante belgiske statistikern Quetelet.²

I kungl. brev till de allmänna hovrätterna samt krigshovrätten den 21 maj 1830 förordnades, att underdomstolarna borde varje år inom den 1 april till justitiestatsministern insända enligt upprättade formulär författade listor på alla under det föregående året anhängiggjorda såväl brottmål som andra rättegångsärenden. Likartade uppgifter infordrades av justitiestatsministern jämväl från överrätterna och vissa andra domstolar. Dessutom inhämtades från konungens befallningshavande upplysningar angående personer, som fällts till ansvar för fylleri. Av härads-, kämners- och rådstuvurätterna skulle enligt formulären lämnas följande uppgifter beträffande civila mål, nämligen dels rörande antalet dylika mål med fördelning å ena sidan efter deras beskaffenhet i konkurser, skuldfordringsmål och andra tvister (ansöknings- och anmälningsären-

¹ *Compte général de l'administration de la justice criminelle en France pendant l'année 1825, présenté au roi par le garde des sceaux, ministre secrétaire d'état au département de la justice, Paris 1827; D:o 1826 o. f. år, Paris 1827 o. f. år.*

² Jfr Widell: »Bidrag till svensk kriminalstatistik» (i *Statistisk Tidskrift*, årg. 1904, sid. 139 f.).

den voro icke medtagna) och å andra sidan efter deras behandling vid domstolen i förlikta, avgjorda och uppskjutna, dels ock rörande antalet vädjade mål. Mera utförliga, men det oaktat vida mindre tillfredsställande voro formulären till brottmålsuppgifter. Enligt dessa formulär skulle uppgifter lämnas rörande antalet förbrytelser anklagade personer med fördelning av de sistnämnda i sakfällda, under framtiden ställda och frikända. Beträffande de sakfällda skulle särskilda uppgifter meddelas rörande ålder, kön, förbrytelsernas art med huvudgrupperna »brott» och »andra förbrytelser» samt huruvida förbrytelser begåtts under dryckenskap. Endast en del av de viktigaste »brotten» skulle emellertid specificeras i särskilda kolumner, de »andra förbrytelserna» borde blott summariskt redovisas. Tryckta blanketter tillhandahöllos ej uppgiftslämnarna under de första åren och inga anvisningar meddelades för formulärens ifyllande. Brottmålsuppgifterna blevo till följd härav ganska otillfredsställande.¹

De inkomna uppgifterna bearbetades under justitiestatsministerns ledning och offentliggjordes första gången i sammandrag i hans den 22 november 1831 dagtecknade berättelse »angående de vid domstolarna år 1830 förehavda brottmål och civila rättegångs-ärenden». Berättelserna för de följande åren utarbetades likaledes under justitiestatsministerns ledning, men efter justitiedepartementets inrättande år 1840 av en särskild byrå för statistiska ärenden i nämnda departement.² Under loppet av 1830-talet undergick rättsstatistiken emellertid åtskilliga förändringar och förbättringar, för vilka redogörelse i det följande i korthet skall lämnas. Åtskilliga domstolar hade redan under det första året försummat att inom föreskriven tid insända uppgifter. För att förebygga ett upprepande härav stadgades därför genom kungl. brev till hov- och överrätterna den 26 november 1831 vite av 3 daler silvermynt för varje dag, var-

¹ Jfr Statistiska kommitténs betänkande ang. Sveriges officiella statistik och dess allmänna organisation. Stockholm 1910, sid. 288 ff.

² Justitiæ Stats-Ministerns underdåniga Berättelse angående de vid Domstolarne år 1830 förehafde brottmål och civile rättegångs-ärender, Stockholm 1832; D:o år 1831, Stockholm 1833; Justitiæ Stats-Ministerns underdåniga Berättelse och Redovisning för Justitiæ-Förvaltningen i riket under loppet af år 1832, Stockholm 1834; Justitiæ Stats-Ministerns underdåniga Berättelse om Brottmålen och Civile Rättegångs-Ärenderne i Riket under loppet af år 1833, Stockholm 1835; D:o åren 1834—1838 o. f. år, Stockholm 1835—1840 o. f. år.

med uppgifternas insändande fördröjdes över den fastställda tiden. Genom samma kungl. brev lades grunden till den nuvarande lagfarts- och inteckningsstatistiken. Häradshövdingarna ålades nämligen att domsagovis till justitiestatsministern årligen jämväl meddela vissa summariska uppgifter i nyssnämnda avseende, nämligen *dels* »till vad belopp i mantal och penningevärde fast egendom, efter föregånget köp och salu, antingen frivilligt eller genom utmätnings tvång, blivit lagfaren samt från och till vilka ståndsklasser fast egendom kommit att flyttas», *dels* även »till vad belopp i mantal och penningevärde fast egendom blivit för gäld intecknad samt vilka ståndsklasser låtit deras egendom inteckna och från vilkas egendom intecknad skuld försvunnit». Att märka är, att dessa uppgifter, såsom ovan antytts, endast avsågo landsbygden. Det var först åtskilliga år senare som motsvarande uppgiftsskyldighet beträffande städerna tillkom. De sålunda införskaffade uppgifterna offentliggjordes i sammandrag av justitiestatsministern i en särskild berättelse »om förhållandet med den å landet intecknade, köpta och försålda fasta egendom». Den första årgången av denna statistik över lagfarter och inteckningar å landet, avseende år 1831, men med uppgifter jämväl för åren 1822/1830, lär ej hava blivit tryckt och synes numera vara förkommen. De följande årgångarna av samma berättelse utgavos av trycket i likhet med berättelserna om civila rättegångsärenden och brottmål.¹

Genom nådigt beslut den 10 november 1832 utsträcktes tiden för uppgifternas avlämnande till den 1 juni, varjämte beslöts, att för framtiden tryckta blanketter till primäruppgifter skulle utdelas till uppgiftslämnarna. Samtidigt lämnades medgivande åt justitiestatsministern att vidtaga vissa förändringar i formulären för brottmålsuppgifter. De i överensstämmelse härmed utarbetade formulären lågo till grund för berättelserna för år 1832 och närmast följande år. Förbrytelserna grupperades i tre klasser, den första omfattande »de av grövsta art» (i missgärningsbalken i allmänhet belagda med

¹ Ang. berättelsen för år 1831 jfr yttrande i Statistiska kommitténs ovan nämnda betänkande, sid. 289; de enligt uppgift tryckta berättelserna för de båda följande åren ha ej för närvarande kunnat anträffas. Däremot föreligga följande tryckta berättelser: Justitiæ-Stats-Ministerns Underdåniga Berättelse om Förhållandet med den å landet intecknade, köpta och försålda fasta egendom år 1834, Stockholm 1835; D:o åren 1835—1838 o. f. år, Stockholm 1836—1839 o. f. år.

dödsstraff), den andra »sådana brott, som utmärka annan immoralitet och vanart», samt den tredje »mindre förbrytelser, såsom polismål och överträdelser av ekonomiska författningar, eller i allmänhet sådana, för vilka med penningar bötas får». Till förbrytelser av första klassen hörde sålunda: hädelse, mordbrand, mord och dråp, rån, barnamord, förgiftning, tidelag och vissa andra sedlighetsförbrytelser. Till förbrytelser av andra klassen åter hörde: gäckeri med gudstjänsten eller förargelseväckande beteende därunder, mened, förbrytelser mot föräldrar, edsöresbrott, förfalskningsbrott, stöld och snatteri. Detta försök att indela brotten i tre klasser torde kunna sättas i samband med den samtida franska kriminalstatistikens indelning av brotten i tre huvudgrupper.¹ Den svenska indelningen av brotten var emellertid från början mycket bristfällig, icke minst med hänsyn till specifikationen av förbrytelserna i de två första klasserna.

I berättelsen för år 1833 tillkom en ny tabell, som utvisade antalet av domkapitlen utfärdade skiljebrev mellan äkta makar samt orsakerna till äktenskapsskillnaderna. Genom beslut den 13 januari 1837 fastställdes nya blanketter till brottmålsuppgifter, vilka lågo till grund för berättelserna från och med år 1836. Härigenom möjliggjordes betydelsefulla förbättringar i brottmålsstatistiken. Brotten blevo mera ingående specificerade, varjämte förhållandet mellan brottens antal och personernas antal i vissa fall angavs. Beträffande de för grövre brott sakfällda personerna lämnades särskilda uppgifter om kön, ålder, stånd och yrke, kristendomskunskap m. m., men därjämte gjordes även försök att klarlägga orsakerna till brotten. Ur domstolarnas svar sökte man vinna »en någorlunda fullständig översikt om själva motiven och anledningarna till brotten, vilket i moraliskt och psykologiskt hänseende kan vara av intresse att er-

¹ Den franska kriminalstatistikens indelning av brotten i de tre huvudgrupperna: »crimes», »délits» och »contraventions de simple police» återgår till en motsvarande skillnad i den franska lagstiftningen. Dessa tre särskilda huvudslag av brott avdömas i Frankrike i regel av tre motsvarande särskilda slag av domstolar: »les cours d'assises» resp. »les tribunaux de police correctionnelle» och »les tribunaux de simple police». Detta gör nämnda franska indelning av brotten vida naturligare än de försök, som gjorts såväl vid här avsedda tidpunkt som senare, att i den svenska kriminalstatistiken införa en liknande indelning av brotten i tre huvudgrupper eller klasser.

fara, och utan tvivel är den viktigaste delen av kriminalstatistiken».¹ Man sökte även utröna orsakerna till självmorden, om vilkas antal domstolarna redan under flera föregående år (fr. o. m. år 1831) lämnat uppgifter. Även statistiken över de civila rättegångsärendena var i 1836 års berättelse i någon mån utvidgad. Genom förutnämnda beslut i januari 1837 hade konungens befallningshavande i de olika länen ålagt att årligen före juni månads slut till justitiestatsministern avgiva förteckningar, enligt särskilda formulär, på de under föregående året handlagda utsökningsmålen. Härigenom erhöles uppgifter för varje län och ståndsklass om antalet lagsökningar och de utsökta skuldernas sammanlagda penningebelopp.

I berättelserna ingingo alltsedan år 1830 uppgifter om antalet fångar i rikets samtliga fästningar och korrektionsinrättningar. Från och med år 1837 tillkommo jämväl uppgifter om antalet i Stockholms stads häkten och samtliga kronohäkten i länen årligen intagna personer, med angivande av de brott, för vilka de häktats; vidare tillkommo årliga uppgifter om antalet häktade lösdrivare och försvarslösa personer samt om antalet för gäld bysatta personer. I 1837 och följande års berättelser tillfogades även en redogörelse för antalet under året i riket överhuvudtaget födda barn såväl inom som utom äktenskapet, med fördelning på landsbygd och städer. Med dessa uppgifter sammanställdes vissa uppgifter beträffande brottslingarna av motsvarande slag.

* * *

Initiativet till rättsstatistikens införande i Sverige är att tillskriva justitiestatsministern under åren 1829—1840 Mattias Rosenblad. Vid presidiets nedläggande i vetenskapsakademien den 8 april 1840 höll den då nyligen från justitiestatsministerämbetet avgångne 82-åriga Rosenblad ett tal om »juridisk statistik och grunderna för lagstiftningen».² I detta tal berörde han bl. a. anledning-

¹ Jfr berättelsen om brottmålen och civila rättegångsärendena i riket år 1836, sid. 34.

² Tal om Juridisk Statistik och grunderne för Lagstiftningen, hållet uti Kongl. Vetenskaps-Academien vid Præsidiij nedläggande den 8 April 1840. Av Grefve M. Rosenblad, En af Rikets Herrar, f. d. Justitiæ Stats-Minister, R. o. K. af K. M. O., Ordens-Kansler, R. af K. Carl XIII:s O., R. K. R. S:t Andreæ o. S:t Alex. Newsky samt af S:t Annæ O. 1:a Cl., J. D. m. m.; Stockholm 1840.

arna till rättsstatistikens införande i vårt land och meddelade ett och annat av huvudresultaten ur justitiestatsministerns ämbetsberättelser för åren 1830—1838, som utarbetats under hans ledning och av honom ensam undertecknats. Då vi numera kunna blicka tillbaka på det tilländagångna första århundradet av den svenska rättsstatistikens tillvaro, torde det måhända ej sakna intresse att här erinra om det program Rosenblad på sin tid uppdrog i fråga om den svenska rättsstatistiken.

»Juridisk statistik, eller underrättelse om brottmål och civila rättegångsären den från ett år till ett annat, har intill år 1830 här i riket saknats. Anledningen till ett sådant arbetes företagande var den, att Kungl. Maj:t ej sällan önskade få kunskap om brott av- eller tilltogö, varom dock då ingen säker upplysning kunde lämnas. Kungl. Maj:t behagade därför i Nåder tillåta mig företaga ett sådant arbete, som kunde uppfylla Dess önskan, och lät avgå Nådig befallning till vederbörande, att meddela justitiestatsministern alla de upplysningar, han i sådant avseende fordrade. Till vägledning därvid upprättades ändamålsenliga formulär, beledsagade med särskilda föreskrifter. De upplysningar, som söktes, voro:

Om brott till- eller avtagit. Huru förhållandet i denna del visade sig å landet och i städerna, i varje län, varje domsaga och varje stad.

Om förhållandet med brottsligheten mellan könen.

Om förhållandet i olika åldersperioder.

Om nativitetsförhållandet med äkta och oäkta barn å landet och i städerna; och i sammanhang därmed om förhållandet mellan brottsliga, födda av äkta eller oäkta säng.

Om förhållandet med fästningsfångar och korrektionister.

Om förhållandet med de i allmänna häkten insatta och under rannsaking ställda personer.

Om motiverna till de grövre brotten, och om grövre brottslingars stånd, ålder och kristendoms-kunskap. Om självmord och motiverna därtill.

Om för dryckenskap plikt-fällda personers antal.

Om antalet av de till döden dömda och av dem, som från dödsstraffets undergående blivit benådade.

Om antalet av upplösta äktenskap inom varje stift och om orsaken därtill.

I avseende på den civila lagskipningen:

I vad mån tvister till- eller avtagit i allmänhet, samt särskilt konkurs- eller skuldfordringsmål, samt till vad stånd gäldenären hört.

Om antalet av utsökningsmål, beloppet av de utsökta fordringarna och de lagsöktas stånd, särskilt för varje län.

Om antalet av de till häradsrätterna instämnda, men dels före, dels efter inställelsen, förlikta mål.

Om därstädes uppskjutna, avgjorda och motvädjade mål.

Om förhållandet i dessa delar vid stadsdomstolarna.

Om de till lagmansrätterna inkomna, förlikta, uppskjutna, avgjorda och motvädjade mål.

Om de vid bergstingsrätterna, ägodelningsrätterna, nedre borgsrätten och universitetsdomstolarna förekomna mål.

Om de vid hov- och överrätterna handlagda mål.¹

Det omedelbara samband, som nu är knutet mellan regeringen och alla domstolar genom deras årliga uppgifter och berättelser, — — — är av mycken vikt. De meddelade upplysningarna hava ej sällan lett till nyttiga lagförändringar.

Domstolarnas uppgifter medföra, även på dem själva, en icke onödig kontroll. — — — Sådant är ändamålet med detta juridiskt-statistiska arbete.»²

I samma tal omnämnde Rosenblad bl. a. även de försök, som på hans föranstaltande gjorts, att beräkna totalbeloppet av den i fast egendom å landet intecknade gälden under visst år. För detta ändamål genomgingos inteckningsprotokollen vid underdomstolarna

¹ *Lagmansrätt* var (intill år 1849) domstol i andra instans å landet (mellan häradsrätt och hovrätt). Vid denna domstol upptogs i allmänhet tvistemål, som vädjats från häradsrätt (endast i vissa undantagsfall brottmål). — *Kämnarsrätt* var (likaledes intill år 1849) domstol i första instans, under rådstuvurätt, i vissa städer. — *Bergstingsrätt* var (intill år 1852) underdomstol, som ägde att döma i mål rörande bergverks- och gruvrörelse. — *Nedre borgsrätten* hade sitt säte å Stockholms slott och dömde (intill år 1844) i mål angående personer, som voro anställda vid hovet. Detsamma gällde om *Övre borgsrätten*, som här ovan torde vara inbegripen bland överrätterna.

² Stavningen i R:s här ovan återgivna anförande är moderniserad. Detsamma är förhållandet i flera andra fall, då äldre text återgives i denna uppsats (bl. a. i bilagan).

å landet för de senaste tio åren i följd. Därjämte gjordes med ledning av de i kammarrätten befintliga taxeringslängderna en sammanräkning av värdet av all fast egendom å landet, för varje stånds-klass och inom varje domsaga, under det angivna året. Slutligen gjordes jämförelse mellan å ena sidan det beräknade totalbeloppet av den intecknade gälden och å andra sidan totalvärdet av den fasta egendomen å landet berörda år.

I ovan återgivna anförande angående den svenska rättsstatistiken på 1830-talet intager moralstatistiken en framskjuten plats. Även i våra dagar torde det av Rosenblad angivna programmet för moralstatistiken vara ganska tillfredsställande, trots inträffade förändringar i såväl samhällsförhållandena som rättsordningen. Såsom helt naturligt var, ledo emellertid de på 1830-talet utgivna berättelserna om rättsväsendet i riket, särskilt under de första åren, av vissa brister framförallt på grund av primärmaterialets ofullständighet. Av det föregående torde framgå, att avsevärda förbättringar härutinnan efter hand vidtogos. I ett avseende voro emellertid, trots de alltjämt kvarstående bristerna, dessa berättelser överlägsna en senare tids rättsstatistiska berättelser. De försök, som gjordes att genom uppgifter från domstolarna belysa orsakerna till brottsligheten, liksom även till självmorden och äktenskapsskillnaderna, inneburo ansatser till en fördjupad moralstatistisk forskning. Hade dessa ansatser fullföljts, skulle säkerligen värdefulla uppslag ha erhållits i och för åtgärder till förebyggande av brottsligheten och förbättrande av samhällsförhållandena.

Bilaga. Komparativ-tabell över brottmål och civila rättegångsärenden m. m. under åren 1830—1838.¹

Brottmål efter deras svårhet och art, fördelade under 3:ne klasser.	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838
<i>Domstolarna på landet. Häradsrätterna och bergstingsrätterna.</i>									
Totalsumman av brott under 1:sta klassen	127	114	101	103	126	102	89	80	83
nämligen:									
Hädelse mot Gud	3	2	1	1	1	1	2	1	2
Mordbrand	5	9	8	4	—	6	1	2	4
Mord och dråp	58	43	42	39	38	25	28	28	23
Rån och röveri	16	17	8	4	12	10	9	6	6
Barnamord	19	25	18	15	16	15	10	12	12
Brott mot 16 kap. missgärningsbalken, utan att liv blivit uppsåtligen spilt	+	+	+	+	+	+	13	6	14
Andras förgörande genom förgiftning	14	7	3	10	1	4	4	3	7
Tidelag eller uppsåt därtill	12	11	13	10	12	14	13	11	6
Svårare könsförbrytelser, som lagen i 56—59 kap. missgärningsbalken omtalar	+	+	8	20	46	27	9	11	9
Totalsumman av brott under 2:dra klassen	1565	1998	1832	1505	1491	1582	1604	1850	2256
nämligen:									
Gäckeri med offentliga gudstjänsten eller förgälselväckande uppförande därunder	+	40	39	34	36	29	33	20	21
Mened	+	+	2	9	3	5	7	10	16

Anmärkning: Emedan formuläret till tabellerna över brottmål tid efter annan undergått förändring och blivit tillökadt med flera rubriker, kan icke å denna tabell visas, huru förhållandet varit med alla sådana brott, varå rubriker först under den senare tiden tillkommit. De år, för vilka inga siffror utan endast en + äro utsatta, kan således brottens kvantitet icke heller utmärkas.

¹ Tabellen ingår i justitiestatsministerns ämbetsberättelse för år 1838.

	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838
Förbrytelser mot föräldrar eller svärföräldrar	158	122	100	108	147	130	102	106	94
Edsöresbrott	44	31	43	27	40	32	30	30	12
Tjänstefolks förbrytelser mot sina husbönder	+	+	+	+	+	+	34	40	30
Kiv och missämja mellan makar	+	+	+	+	+	+	64	85	56
Försök till självmord	+	+	+	+	+	+	3	3	3
Förfalskningsbrott	82	85	74	50	58	68	63	73	75
Vållande till annans död	+	+	+	+	+	+	43	39	43
Kyrkotjuvnad	+	+	5	6	2	3	—	3	8
Stölder och snatterier sammanslagna	1281	1720	1569	1271	1205	1315	1176	1396	1825
Brott, för vilka bestämda rubriker saknas å formuläret, under 2:dra klassen, men som i anseende till deras art böra räknas till nämnda klass	+	+	+	+	+	+	49	45	73
Totalsumman av de under 3:dje klassen upp- tagna förbrytelser	13123	13340	13304	12943	14289	14205	13469	12852	13582
<i>Domstolarna i städerna. Kämnars- och rådstuvurätter.</i>									
Totalsumman av brott under 1:sta klassen	10	25	21	22	13	24	11	11	9
nämligen:									
Hädelse mot Gud	—	2	—	1	—	—	—	—	—
Mordbrand, mord och dråp, rån och röveri	+	+	+	+	+	+	+	+	1
Mordbrand	—	—	—	—	2	1	—	1	1
Mord och dråp	8	13	9	5	5	8	3	5	1
Rån och röveri	1	3	2	1	—	4	—	—	2
Barnamord	1	6	4	5	5	2	2	1	—
Brott mot 16 kap. missgärningsbalken, utan att liv blivit uppsåtligt spillt	+	+	+	+	+	+	2	2	4
Andras förgörande genom förgiftning	—	1	1	—	1	2	—	1	—
Tidelag eller uppsåt därtill	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Svårare könsförbrytelser, som lagen i 56—59 kap. miss- gärningsbalken omtalar	+	+	3	10	—	7	4	1	—

	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838
Förbrytelser mot kungl. förordningen angående fylleri och dryckenskap, åtalade:									
hos Kungl. Maj:ts Befallningshavande	981	1196	1368	2177	2012	1689	1533	1772	2171
vid domstolarna på landet	1350	936	957	1088	1215	1121	1216	1096	1067
vid domstolarna i städerna	734	1098	1233	1453	1474	1425	1402	1603	1668
Arrestanter i Stockholms stad och samtliga kronohäkterna i länen	+	+	+	+	+	+	+	12811	15272
därav för gäld bysatta personer av båda könen:									
i Stockholm	+	+	+	+	+	+	+	265	305
i länshäkterna	+	+	+	+	+	+	+	261	255
Fångar å rikets samtliga fästningar och korrektionsinrättningar:									
dömnda på livstid av båda könen	593	563	567	571	569	574	592	615	653
dömnda på vissa år av d:o	532	444	546	527	521	527	630	646	739
på bekännelse	18	16	15	13	12	13	12	12	13
Korrektionister: av mankön	1375	1574	2025	1940	1815	1907	1889	1956	1946
av kvinnkön	305	257	280	291	447	257	271	301	307
Upplösta äktenskap	+	+	+	173	146	102	139	107	147
Födda barn, äkta och oäkta i riket	+	+	+	+	+	+	+	94616	90565
därav äkta på landet	+	+	+	+	+	+	+	82031	78018
» oäkta på landet	+	+	+	+	+	+	+	4281	4104
» äkta i städerna utom Stockholm	+	+	+	+	+	+	+	4788	4803
» oäkta i städerna utom Stockholm	+	+	+	+	+	+	+	995	926
» äkta i Stockholm	+	+	+	+	+	+	+	1534	1577
» oäkta i Stockholm	+	+	+	+	+	+	+	987	1137

	20	21	17	17	16	16	21	15	19
Till döden dömda och ej benådade brottslingar ...									
Till döden dömda men från dödsstraff benådade brottslingar	40	47	37	44	47	42	43	36	49
Civila mål.									
Vid härads- och bergstingsrätterna	83157	90122	81821	75120	73073	73570	70715	73744	84403
» lagmansrätterna	4217	5338	6076	5384	5075	4955	4975	5134	5124
» rådstuvurätterna	6560	6748	6499	5845	5738	5305	4447	4492	4892
» kämnersrätterna	5900	6196	6039	5417	4478	4730	4695	4586	5234
» borgrätterna	128	131	118	142	117	142	146	142	177
Förlikta mål före inställelsen vid ovannämnda lands- och stadsdomstolar	23618	27453	24296	23025	24088	23764	23562	24595	27785
Förlikta mål inför nämnda domstolar	6649	7438	8286	6711	6256	6659	7372	6871	7828
Konkurser vid häradsrätterna	702	694	568	556	525	497	538	484	565
» vid rådstuvurätterna	1060	1048	958	823	856	937	857	921	1047
Skuldfordringsmål vid ovannämnda stads- och landsdomstolar	53182	57794	54360	46666	45763	47197	47920	49455	59149
Värdjade mål vid:									
Härads- och bergstingsrätterna	4476	4924	5910	4776	4432	4872	5001	4646	4856
Lagmansrätterna	860	967	1137	1113	1047	1051	1045	1103	1099
Rådstuvurätterna	412	493	487	423	397	486	473	388	419
Kämnersrätterna	589	632	683	561	569	634	614	586	638
Borgrätterna	2	5	3	5	1	9	2	4	10
Utsökningsmål hos K. Maj:ts samtliga Befallningshavande i länen	+	+	+	+	+	+	50652	54127	69346
och det sammanlagda skuldbeloppet i riksdaler banco	+	+	+	+	+	+	3,107,956: 44.1	3,007,164: 7.5	3,596,817: 34.7

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Den kvinnliga rösträtten i praktiken. I en av sina senaste krönikor i *The political quarterly* (vol. 4:1) har Mirkine-Guetzévitch framlagt en intressant utredning rörande den kvinnliga rösträttens verkningar.

Kvinnlig rösträtt infördes i Wyoming i Förenta staterna redan 1869. I Norge genomfördes den 1913, på Island 1914, i Danmark 1915 och i Sverige och Luxemburg 1918. I Holland blevo kvinnor valbara 1918, men erhöilo rösträtt först 1922. I Belgien tillerkändes krigsänkor och en del med dem jämställda kategorier av kvinnor rösträtt 1921. I Förenta staterna fastställdes den politiska likställdheten mellan könen genom det nittonde amendementet av år 1920. I efterkrigsförfattningarna blev slutligen kvinnlig rösträtt regel. Så var förhållandet i Ryssland, i de baltiska staterna, i Österrike, Tyskland, Tjeckoslovakien och på sistone också i Spanien.

Vad har nu resultatet av kvinnornas deltagande i det politiska livet blivit? Man kan besvara frågan ur två synpunkter. Å ena sidan kan man försöka konstatera, i vilken proportion de kvinnliga rösterna fördelat sig på de bestående partierna; å den andra kan man söka utröna, i vilket hänseende de kvinnliga parlamentsledamöterna spelat någon roll i riksdagsarbetet, och då naturligt nog i första hand, i vilken utsträckning de tagit del i det lagstiftningsarbete, där kvinnligt inflytande kan förväntas göra sig starkast gällande, det sociala.

Vad den första frågan beträffar, är materialet för litet för att tillåta bestämda slutsatser. De manliga och kvinnliga rösterna ha som regel inte räknats var för sig. De fall, där man vid sammanräkningen skilt mellan manliga och kvinnliga röster, äro ytterst få och hänföra sig alla till förra årets tyska riksdagsval. Mirkine-Guetzévitch redogör för röstsiffrorna i Wiesbaden och Köln. På det förra stället röstade lika många män som kvinnor på socialdemokrater och nationalsocialister. Vad samtliga övriga partier angår, voro kvinnorna i betydande flertal. Centern räknade sålunda bland sina anhängare dubbelt så många kvinnor som män, och liknande var förhållandet med Volkspartei, Staatspartei och de kristligt sociala. I Köln hade socialdemokraterna 6,000, nationalsocialisterna 9,000 och kommunisterna 15,000 fler manliga än kvinnliga anhängare, medan å andra sidan även här centern hade en betydande kvinn-

lig väljarkår — mot 36,000 manliga centerröster svarade 63,000 kvinnliga.

Angående mandatens fördelning anföras även ett par intressanta siffror. Av den tyska riksdagens 576 deputerade voro 39 kvinnor, därav 16 socialdemokrater, 13 kommunister, 4 center; resten fördelade sig på de smärre partierna. Nationalsocialisterna saknade helt och hållet kvinnliga representanter. Som jämförelse kan nämnas, att av de svenska riksdagsledamöterna äro sex kvinnliga; av dem tillhöra en högern, en de frisinnade och fyra socialdemokraterna. Av danska riksdagens nio kvinnliga medlemmar komma en på högern, två på radikale Venstre och tre på vardera socialdemokraterna och Venstre.

Siffermässigt kan slutligen kvinnans politiska intresse även avläsas i valdeltagandet. (Mirkiné-Guetzévitchs siffror äro här kompletterade med nyare uppgifter.)

Av de röstberättigade deltog i andrakammarvalen i Sverige år 1921 62% män och 47,2% kvinnor. År 1924 voro motsvarande siffror 60 och 46,7 och år 1928 slutligen 72,6 och 62,7.

I Norge deltog i stortingsvalen 1924 resp. 76,49 och 64%; vid valen 1927 75,41 och 61,59% och 1930 81,46 och 74,07%.

I Finland utgjorde deltagarprocenten: vid riksdagsvalen 1924 61,7 för män och 53,7 för kvinnor, vid riksdagsvalen 1930 resp. 68,6 och 63,6, vid presidentvalet 1925 43,8 och 36,2 samt vid presidentvalet 1931 51,4 och 43,7.

I Tjeckoslovakien är det kvinnliga deltagandet till och med starkare än det manliga: vid 1920 års val voro procentsiffrorna resp. 80,8 och 90,9.

Vad den andra frågan, om kvinnornas deltagande i det parlamentariska arbetet, beträffar, så stå där mera exakta uppgifter att få, tack vare de intresserade kvinnoorganisationernas upplysningsarbete. På kvinnligt initiativ eller med kvinnlig medverkan ha sådana sociala reformer som moderskaps- och arbetarskydd, socialförsäkring, barnlagstiftning blivit genomförda. Särskilt har detta varit fallet i Tyskland, Österrike och Tjeckoslovakien.

Till sist beröres även frågan om den kvinnliga rösträttens införande i Frankrike, där — liksom i Schweiz — de hittills tagna initiativen icke lett till åsyftat resultat. Alltsedan 1901 har frågan livligt debatterats i kammare och senat. Det har varit en fråga mindre av juridisk än av politisk innebörd: man har fruktat, att den kvinnliga rösträtten skulle betyda ett ökat inflytande åt prästerskapet och en fara för det bestående statsskicket. I de nordiska och anglosaxiska länderna torde en sådan farhåga vara oberättigad — såvitt erfarenheten ger vid handen, har där den kvinnliga rösträtten för partierna varken betytt till eller från. I de katolska länderna är saken ett annat, och de ovan refererade valsiffrorna från Köln och Wiesbaden ge onekligen ett visst stöd åt det franska antagandet.

B. H.

Krigsdomstolarna I en artikel i föregående årgång av denna tid- och grundlagen. skrift undersökte docenten Halvar Sundberg, i vad mån krigsdomstolarnas avskaffande skulle stå i strid med gällande grundlagar. Artikeln utmynnade i att ett dylikt avskaffande, vare sig det gällde både freds- och krigstid eller enbart det förra, icke kunde försiggå utan föregående ändring av såväl regeringsformen § 20 som tryckfrihetsförordningen § 5, mom. 10. Den förstnämnda paragrafen föreskriver som bekant, att mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning, skola uti högsta domstolen avgöras, varvid tvenne särskilt förordnade militärpersoner av högre grad böra målen i domstolen övervara och däröver rösta, den senare stadgar, att åtal jämlikt tryckfrihetsförordningens 4 § 14 mom. mot någon som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall tillhöra krigsdomstols upptagande.

Sedan dess har kungl. maj:t i proposition vid innevarande riksdag föreslagit krigsdomstolarnas upphörande i fredstid och därvid icke funnit skäl att låta reformen anstå i avvaktan på en ev. grundlagsändring. Enligt det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet stöder sig justitieministern därvid på en utredning i ärendet, som företagits av professor Robert Malmgren och som åtföljer protokollet som bilaga.

Av de fyra grundlagsparagrafer, där krigsdomstolarna omnämnas, ha de två, regeringsformen § 96 och § 101, icke någon konstituerande karaktär för de nämnda domstolarna enligt såväl Sundberg som Malmgren. Däremot tillerkännes som nämnda de båda återstående, RF § 20 och TF § 5, mom. 10, en dylik innebörd av den förstnämnde.

Vad RF § 20 angår, framhåller Malmgren, är det visserligen sant, att paragrafen i fråga icke blott omnämner krigsdomstolarna utan organiserar högsta domstolen som krigsdomstol. Men att därav draga den slutsatsen, att krigsdomstolarna i och med detta skulle ha vunnit grundlagens bekräftelse, förefaller förhastat. I själva verket utsäges intet till förmån för särskilda krigsdomstolar. Man har velat garantera, att högsta domstolen vid behandling av krigsrättsmål skulle ha en sammansättning som korresponderade med underdomstolarnas. »Finns inga krigsdomstolar, så har högsta domstolen sin vanliga sammansättning.» I alla händelser kan stadgandet under inga omständigheter innebära ett förbud mot krigsdomstolarnas *partiella* avskaffande; enligt kungl. maj:ts förslag skulle domstolarna i fråga allt fortfarande fungera i krigstid. En sådan tolkning är så mycket orimligare som konung och riksdag genom vanlig kriminallag kan inskränka krigsdomstols verksamhetsområde till ett minimum. »Varför skulle det vara mera stridande mot grundlagen att företaga begränsningen på så sätt, att *hela* fredstids- eller *hela* krigstidsområdet avskildes?»

Vad åter TF § 5: 10 beträffar, innehålles här en positiv föreskrift, att vissa mål *skola* handläggas av krigsdomstol. Om krigsdomstolarna avskaffas, så kan stadgandet icke verkställas, och grundlagen

har ändrats genom allmän lag. Häremot invänder Malmgren, att det visserligen är sant, »att om det inte finns några krigsdomstolar, så kunna icke några mål hänvisas till krigsdomstol», men man måste undersöka, vad grundlagen egentligen säger. Man finner då, att ifrågavarande lagrum »vill för en viss detalj, som tryckfrihetsförordningen ensam kan reglera, genomföra en princip, som redan förut är genom allmän lag gällande för andra brott, begångna av personer som lyda under strafflagen för krigsmakten». Det skulle vara att aldeles förrycka proportionerna, om man ville göra gällande, att denna detaljbestämmelse skulle ha givit grundlags karaktär åt hela systemet med krigsdomstolar. Den skulle för övrigt i så fall även förhindra ett upphävande av strafflagen för krigsmakten, då det ju endast är personer, som lyda under denna, som höra under krigsdomstolens domvärjo.

Professor Malmgren finner således, »att intet av de grundlagsstadganden, som omförmåla krigsdomstolarna, göra detta på ett sådant sätt, att dessa myndigheter kunna sägas vara av grundlag föreskrivna, eller så att de icke skulle kunna utan grundlagsändring avskaffas». I anledning av tryckfrihetsförordningens meromnämnda stadgande bör emellertid i den föreslagna lagen inryckas en bestämmelse av innehåll, att »där i lag eller författning talas om krigsdomstol, skall därmed förstås sådan domstol, som är behörig att upptaga militärt mål». I det första utkastet till det föreliggande lagförslaget hade därvid uttryckligen hänvisats till tryckfrihetsförordningen, vilket emellertid skulle innebära en i strid med RF § 83 företagen förklaring av grundlag.

I anledning av denna sista anmärkning mot det ursprungliga lagutkastet, en anmärkning som även framställt av Svea hovrätt, underkastades detta en omarbetning därhän, att beteckningen krigsdomstol överflyttades på de allmänna domstolarna vid de tillfällen, då dessa hade att handlägga militära mål: »regements- och stationskrigsrätterna vid krigsmakten skola upphöra; och vare i deras ställe allmän underrätt första krigsdomstol». På så sätt skulle det nämnda momentet i tryckfrihetsförordningen ännu mindre lägga något hinder i vägen för reformens genomförande.

Lagrådet, vars yttrande över förslaget utmynnade i ett bestämt avstyrkande, gjorde vissa konstitutionella betänkligheter gällande. Den omständigheten, att förslaget, genom att för visst tillfälle överflytta benämningen krigsdomstol till de allmänna domstolarna, avsåge »att verka förändrande på själva tolkningen, på den rättsliga innebörden» av stadgandena i RF § 20 och § 96, »torde icke utan vidare vara avgörande för orubbade grundlagsbuds tolkning». Ett sådant förfarande skulle ställa såväl »landets högsta domstol som riksdagens ombudsmän inför ömtåliga och svårlösta problem i fråga om former eller kompetensgränser för deras verksamhet». Justitieministern, som icke fann de av lagrådet framställda erinringarna vara av den vikt att de borde hindra förslagets framläggande för riksdagen, framhöll häremot, att om även denna senare

anslöte sig till den i remissprotokollet uttalade uppfattningen, torde »ett ytterligare moment vinnas av beskaffenhet att kunna tjäna till ledning vid tolkning av hithörande bestämmelser».

Enligt det ursprungliga lagutkastet skulle RF § 20 hädanefter endast ha avseende på krigstid. Genom att beteckningen krigsdomstol överfördes på de allmänna domstolarna vid deras utövning av den militära jurisdiktionen, hade emellertid paragrafen i fråga kommit att behålla sin nuvarande vidsträcktare innebörd. Konsekvensen har därvid syntts fordra de militära bisittarnas uteslutande även ur högsta domstolen, och förslag till grundlagsändring i sådant syfte har också framlagts i en särskild proposition. Att de militära ledamöterna komma att äga säte och stämma i högsta domstolen, till dess grundlagsändringen hunne fastställas, innebure enligt justitieministerns åsikt ingen olägenhet.

Propositionerna remitterades till konstitutionsutskottet och första lagutskottet, som båda avstyrkte, det förra under framhållande av att förslaget om krigsdomstolarnas avskaffande innebure ett försök att genom vanlig lagstiftning avgöra, vad som borde förstås med ett i grundlagen använt uttryck. »Varje försök att genom terminologiska bestämmingar eller på andra vägar söka ernå en viss grundlagstolkning eller grundlagstillämpning måste ingiva allvarliga betänkligheter.» Genom ett bibehållande av benämningen krigsdomstol har en terminologisk omläggning ägt rum i förhållande till det ursprungliga utkastet i syfte att bryta udden av de mot detta framställda erinringarna. Det nära sambandet mellan grundlagens materiella innehåll och en lagstiftning om de särskilda krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid syntes utskottet härigenom otvetydigt.

Första lagutskottet motiverade sitt avstyrkande i första hand med den försämring av rättssäkerheten, som förslagets genomförande enligt utskottets mening skulle medföra. Därjämte fann emellertid utskottet lagrådets erinringar i konstitutionellt avseende samt ur lagstiftningsteknisk synpunkt förtjäna beaktande.

I riksdagen företogs ärendet till avgörande den 27 maj. Resultatet blev, att första kammaren förkastade och andra kammaren antog kungl. maj:ts förslag. De konstitutionella betänkligheternas talan fördes bl. a. av hr Bissmark, enligt vilken förslaget utgjorde ett exempel på hur man icke borde hantera grundlagen. Från annat håll framhölls, att även om grundlagen icke lägger absoluta hinder i vägen för förslaget, skulle likväl dess genomförande kunna medföra farliga konsekvenser.

B. H.

Det indiska författnings- Med publicerandet av regeringens i Londonarbetet inför avslutningen. don »vita bok» i den indiska författningsfrågan ha de första fullt konkreta resultaten av de tre rundabordskonferenserna och de brittiska myndigheternas egna över-

väganden i saken framlagts. Intresset knytes till de trenne huvudlinjerna i den rikliga mångfald av observationer och rekommendationer, som regeringsutkastet innehåller, nämligen den proponerade *utökningen av väljarunderlaget* vid valen såväl till provinsråd som centrallegislatur, de *eftergifter* av skilda slag, som göras åt självständighetssträvandena, och sist men icke minst den djärva tanken att lösbryta de furstestyrdade staterna på den indiska halvön ur deras hittillsvarande, från fall till fall skiftande förbindelser med engelska kronan och sammanföra dem med Brittiska Indiens provinser i en allindisk *förbundsstat*.

Regeringsutkastet innebär givetvis icke, att inga ytterligare justeringar kunna göras. Vida möjligheter föreligga i detta hänseende. I huvudfrågorna torde emellertid intet väsentligt nytt vara att vänta. Utkastet har nu överlämnats till ett av medlemmar från både över- och underhuset bildat särskilt utskott, en »joint select committee», som har att från alla sidor syna och pröva regeringens ståndpunkt. Med tanke på de nuvarande styrkeförhållandena mellan partierna i underhuset torde man emellertid kunna utgå ifrån att regeringens uppfattning i författningsfrågan i allt väsentligt blir normerande även för parlamentet. Uppmärksammas bör emellertid, att inom de konservativa leden en frönbildning uppkommit som protest mot de enligt många konservativa politikernas mening allt för vittgående eftergifter, som gjorts åt självständighetsrörelsen. Den omständigheten, att den föga beräknliga och icke alltid omdömesgille Winston Churchill leder denna opposition, är emellertid icke ägnad att stärka dess inflytande vid utformningen av de konkreta författningsbestämmelserna.

Det är ett omfattande försök till författningsbygge, engelsmännen givit sig i kast med i Indien. Det gäller ju ingenting mindre än att i en färgad befolkning förankra former för statsliv och maktutövning, som i grund och botten måste betraktas som främmande för orientaliskt psyke. Som betecknande för, från vilka fundamentalt olika utgångspunkter maktutövningsproblemet i Indien måste angripas jämfört med i Europa, må lämpligen citeras ett brottstycke ur en av en f. d. indisk minister Fazl-ul-Huq 1924 nedskriven kommentar till 1919 års författningsreform. I denna skrivelse, föranledd av en vid denna tidpunkt gjord enquête, giver den indiske politikern uttryck för en bestämd skepsis vis å vis möjligheterna att införa parlamentariska institutioner i Indien. »Min erfarenhet av de sista årens politiska händelser i Indien, skriver han, ha övertygat mig om att den kejsrerliga regeringens deklaration inför engelska parlamentet i augusti 1917 var ett stort misstag. Parlamentariska institutioner ha påtvingats Indien, ehuru intet tvivel kan råda om att dylika institut, sådana de utvecklats i västerlandet, stå i fullständig strid med förhållandena i Indien. Av tvenne skäl anser jag införandet av varje system av parlamentariskt styrelsesätt i Indien olämpligt och otillrädligt. Först och främst skiljer sig orientalens uppfattning om kungadömet innebörd fullständigt från den västerländska uppfattningen. Orien-

talen är van vid ett starkt personligt regemente, företrätt av en enda man, och betraktar försvagandet av den högsta myndigheten som något löjligt och otänkbart. För det andra resa de politiska förhållandena i Indien bestämda hinder för parlamentariska institutioner av något slag att utveckla sig och arbeta harmoniskt. De ständiga religiösa striderna och de vida klyftorna mellan klasserna skapa en politisk atmosfär, i vilken självstyrelse blir en omöjlighet. Man kan lika litet tänka sig parlamentariska institutioner i sin ursprungliga form blomstra fram i Indien, som man kan få drivhusblommor att trivas under Nordens isiga luftstreck. Enligt min mening har det varit ett stort misstag att framtinga en författning, som icke står i samklang med indiska förhållanden, och det vore ett allvarligt misstag, om ytterligare försök gjordes att befästa och vidga de nya institutionerna, innan dessa förhållanden förändrats.»

De sedan 1924 timade händelserna i Indien ha icke berövat de i ovan beskrivna citat framlagda argumenten något av deras styrka. Den starka strömsättningen och oron i den orientaliska folkvärlden har emellertid tvingat den brittiska regimen att, trots alla uppenbara risker, vidtaga mått och steg för ett fortsatt framträngande på den en gång inslagna vägen. Självstyrelsetanken har under 1920-talet slagit allt djupare rötter och kraven på ett fullständigt eller nära nog fullständigt oberoende av England ha undan för undan stärkts. Då detta oberoende emellertid icke kan realiserars annat än genom utbyggnaden av de redan existerande parlamentariska institutionerna — en inhemska indiska enväldsmakt ligger ju utanför den praktiska politikens rāmärken — måste man fortsätta som man börjat, politisera allt vidare lager av befolkningen och skapa ytterligare organ och befogenheter för de på detta sätt till politisk verksamhet stimulerade massorna.

Breddandet av väljarunderlaget måste följaktligen bli en av författningsarbetets huvuduppgifter. Visserligen gjordes i 1919 års Government of India Act försök i denna riktning. Det var emellertid endast en obetydlig del av befolkningen i Brittiska Indien, som vid detta tillfälle politiserades. Endast något mer än 5 miljoner personer erhöles rösträtt till provinsråden. Till centrallegislaturens nedre kammare, Legislative Assembly, röstade knappt 1 miljon och till den övre, Council of State, en liten exklusiv samling på föga mer än 17,000 personer. Enligt författningsutkastet förestår nu en ansenlig förstoring av väljarkåren.

Provinsrådets bas skall sålunda vidgas ut till 35 miljoner väljare, vilket innebär en sjudubbling jämfört med 1919 års siffror, och rösträtt till centrallegislaturens nedre kammare skall tilldelas 7 à 8 miljoner personer. Efter dessa förändringar kan man utan tvivel tala om ett representationssystem i europeisk mening, i alla händelser vad formen angår. Den övre kammaren av centrallegislaturen kommer enligt den nya författningen att väljas av provinsråden. Här bortfaller alltså frågan om en ökning av väljarantalet. Vid valen såväl till provinsråden som till centrallegislaturens nedre

kammare läggas liksom vid 1919 års författning förmögenhetskvalifikationerna genomgående som beräkningsgrund för rösträtten men med den skillnaden, att kraven ansenligt sänkts.

Till och med där författningsutkastet är som liberalast, d. v. s. i bestämmelserna för valen till provinsråden, vid vilket en fjärdedel av den vuxna befolkningen erhåller rösträtt, inskränker sig politiseringen till en mindre del av Brittiska Indiens miljoner. Med användandet av en beteckning, vars tillämpning på indisk befolkning dock är mycket begränsad, skulle man kunna säga, att politiseringen i Indien nu börjat utsträckas till den lägre medelklassen. Redan detta är dock ett mycket djärvt steg. Den indiska självständighetsrörelsen har ju, som bekant, visat sig föga konstruktiv på den praktiska statskonstens område. Omvitnade äro däremot dess propagandaskicklighet och suggestiva förmåga. För denna, om valet av medlen föga nogräknade propagandakonst öppna de propoundede reformerna otvivelaktigt nya möjligheter. Samtidigt komma tvivelsutan motsättningarna inom den indiska folkvärldens skilda tros- och intressegemenskaper att ytterligare tillspetsas. I bakgrunden skymtar slutligen de första ansatserna till en klasskamp i europeisk mening.

Att en våldsam skärpning av motsättningarna kan förväntas, sedan vida lager av befolkningen utrustats med organ för tillkännagivandet av sitt missnöje i det ena eller andra hänseendet, är givetvis icke fördolt för den brittiska ledningen. På samma sätt måste man räkna med att den »indisering» av förvaltningen, som skett under 1920-talet och föranlett undanträngandet av det brittiska elementet från praktiskt taget alla poster inom provinsförvaltningen och en mängd ledande befattningar även inom den centrala, kommer att ytterligare markeras. Den kapplöpning för vinnandet av inträde i förvaltningen, som de indiska universiteterna etablerat med de engelska, torde icke avstanna, förrän byråkratien blir helt och hållet indisk. En dylik inhemsk byråkrati, från vilken sammanbindningsbanorna till det politiskt verksamma Indien löpa täta, blir allt svårare för den brittiska regimen att bemästra. En liten flock engelska ämbetsmän kan näppeligen under de förhållanden, som nu skymta, bibehålla sig som en härsarkast i stil med 1800-talets brittiska byråkrati. Det enda motdrag, som står den praktiska statskonsten till buds, blir därför att på avgörande punkter lägga in hakar och bromsanordningar i författningen, vilkas effektivitet givetvis i sista hand blir beroende av de bakomstående militära maktmedlen. Regeringsutkastet, som i fråga om dessa anordningar i mångt och mycket bygger på den bekanta Simonkommitténs rekommendationer, utnyttjar också flitigt denna möjlighet.

Först och främst göres i centrum en betydelsefull uppdelning. Försvar och utrikespolitik komma som förut att sortera under det brittiska platsombudet, generalguvernören-vicekonungen, utan möjlighet till inblandning från centrallegislaturens sida. De med dessa uppgifter särskilt betrodda ministrarna i regeringen tillsätts av

generalguvernören, utan att hänsyn behöver tagas till representationen. Ministrarna för övriga departement, som ifråga om utgifter och anslag bli beroende av legislaturen, skola däremot utnännas under hänsynstagande till denna, något som icke förut varit fallet. Utanför sina »reserved departements» äger emellertid generalguvernören såsom ansvarig för ordningens upprätthållande, för den ekonomiska stabiliteten och för de i statstjänsten anställda engelsmännen inskrida över praktiskt taget hela den centrala förvaltningens område, om läget befinnes kritiskt.

För provinsernas vidkommande — det bör erinras om att vissa av dessa provinser i folkmängdshänseende kunna jämföras med de europeiska stormakterna — innebär den planerade reformen betydande eftergifter åt självständighetssträvandena. Den gamla uppdelningen i reserved och transferred subjects, d. v. s. i ärenden, som guvernören själv eller i samråd med provinsrepresentationen handlägger, denna mångomstridda s. k. dyarkiska arbetsform, bortfaller helt och hållet. Lagstiftningen rörande hälsovård och undervisning, polis- och fängelseväsen liksom även näringsekonomiska spörsmål blir framdeles i allt väsentligt den folkvalda representationens ensak — med den lilla haken givetvis, att guvernören i de fall, där den allmänna ordningen kan äventyras, äger möjlighet att bromsa till.

Den proponerade författningens säkerhetsåtgärder äro icke uttömda härmed. Den måhända främsta stabiliserande faktorn i reformen är införandet av representanter för de furstestyrdade staterna i centrallegislaturen. Det nya Indien blir på detta sätt en förbundsstat, där de furstestyrdade, till storlek och inflytande högst olikartade staterna — med bevarandet av en från fall till fall skiftande självständighet — sammanföras med de brittiska provinserna. Av de 375 platserna i centrallegislaturens nedre kammare skall enligt utkastet tredjedelen tillsättas av furstarna och av överhusets 260 medlemmar skola 150 utnännas på samma sätt. Denna anordning kommer givetvis det brittiska styret väl till pass liksom även den för muhammedaner, sikher, angloindier och indiska kristna gällande särrepresentationen. Av de mandat, som den stora, inom hinduismen stående folkmajoriteten fått sig tilldelade, reserveras vid såväl valen till provinsråd som centrallegislatur vissa platser för kastväsendets lägsta skikt. Tillfölje alla dessa särbestämmelser erbjuder författningen rika möjligheter för det brittiska styret att med framgång fullfölja en söndrandets och härskandets linje.

Den stora författningsstriden är givetvis icke avslutad med utskrivandet av en ny författning, icke ens där denna innebär så betydelsefulla eftergifter som det nu föreliggande utkastet gör, exempelvis i fråga om provinserna. Så snabbt händelserna avlösa varandra inom den färgade folkvärlden just nu, är ju varje dylik reform närmast att betrakta som ett provisorium. Likafullt förtjänar författningsstriden att följas. Man breddar väljarbasen, politiserar allt vidare massor av befolkningen och giver därmed de dyna-

miska krafterna ett ännu friare spel än förut. Man bryter ut de furstestyrdade staterna ur deras hittillsvarande relativa isolering och spinner in dem i den redan förut hopplöst brokiga väven av krafter och särintressen, dymedelst skapande en motpol till masspropagandan och därmed ökande spänningen. Det är djärvt gjort och engelsmännen visa sig med detta experiment ånyo som de stora nybildarna inom statslivet.

Härmed är icke sagt, att de föreslagna reformerna ens styckevis tillfredsställa de inhemska politiskt verksamma krafterna. Å andra sidan är splittringen på detta håll sådan, att en samling för genomförandet av en radikalare författningslinje näppeligen kan väntas.

Gustaf Olsson.

Reflexioner vid bedömandet av befolkningsrörelsens allmänna relativtal. Följande tabell, som lätt kan hopställas med användning av uppgifter lämnade i Statistisk Årsbok, visar de sedvanliga relativtalen (promille av folkmängden) för giftermål, födelser och dödsfall i ett antal europeiska och utomeuropeiska länder. Siffrorna avse åren 1925 och 1930, resp., när en senare siffra ej stått till buds, år 1929 eller 1928.

		Giftermål	Levande födda	Döda	Överskott av födda
Sverige	1925	6.2	17.6	11.7	5.9
	1930	7.2	15.4	11.7	3.7
Danmark	1925	7.5	21.0	10.8	10.2
	1930	8.2	18.7	10.8	7.9
Finland	1925	6.8	23.9	14.5	9.4
	1930	7.4	22.3	14.3	8.0
Island	1925	6.3	25.7	12.4	13.3
	1930	7.1	26.1	11.6	14.5
Norge	1925	5.9	19.5	11.0	8.5
	1930	6.4	17.0	10.5	6.5
Belgien	1925	9.7	19.9	13.2	6.7
	1930	8.9	18.7	13.3	5.4
Frankrike	1925	8.8	19.1	17.6	1.5
	1930	8.3	18.1	15.7	2.4
Nederländerna	1925	7.4	24.2	9.8	14.4
	1930	7.9	23.0	9.1	13.9
Tyskland	1925	7.7	20.7	11.9	8.8
	1930	8.8	17.5	11.1	6.4
Österrike	1925	7.7	20.5 ¹	14.3	6.2
	1930	7.7	16.3 ¹	13.5	3.3

¹ Även dödfödda medräknade.

		<i>Giftermål</i>	<i>Levande födda</i>	<i>Döda</i>	<i>Överskott av födda</i>
Ungern	1925	8.9	28.3	17.1	11.2
	1930	8.9	24.8	15.4	9.4
Tchechoslovakiet	1925	9.2	25.1	15.2	9.9
	1930	9.3	22.7	14.2	8.5
England och Wales	1925	7.6	18.3	12.2	6.1
	1930	7.9	16.3	11.4	4.9
Skottland	1925	6.6	21.3	13.4	7.9
	1930	6.9	19.5	13.3	6.2
Irländska fristaten	1925	4.6	20.8	14.6	6.2
	1930	4.6	19.8	14.2	5.6
Nordirland	1925	6.1	22.0	15.7	6.3
	1930	6.1	20.8	13.8	7.0
Schweiz	1925	7.1	18.4	12.2	6.2
	1930	7.9	17.2	11.6	5.6
Italien	1925	7.4	27.8	16.8	11.0
	1930	7.2	26.2	13.8	12.4
Spanien	1925	7.2	29.2	19.6	9.6
	1930	7.6	28.8	17.3	11.5
Portugal	1925	7.5	34.2	19.3	14.9
	1930	7.7	32.8	18.8	14.0
Grekland	1925	8.3	26.9	15.2	11.7
	1929	7.1	29.0	18.4	10.6
Rumänien	1925	9.0	35.4	21.2	14.2
	1929	8.8	33.3	20.9	12.4
Bulgarien	1925	9.9	36.9	19.2	17.7
	1930	9.2	30.6	15.8	14.8
Ukraina	1925	10.6	42.7	19.2	23.5
	1928	10.5	37.9	16.5	21.4
RSFSR	1925	9.8	44.9	24.4	20.5
	1928	10.0	43.9	18.9	25.0
Estland	1925	7.4	18.3	14.9	3.4
	1930	8.0	17.4	14.9	2.5
Lettland	1925	8.2	22.4	15.0	7.4
	1930	9.0	19.8	14.2	5.6
Litauen	1925	7.9	28.8	16.8	12.0
	1930	7.8	27.3	15.8	11.5
Polen	1925	8.1	35.3	16.8	18.5
	1930	9.7	32.8	15.8	17.0
Förenta Staterna	1925	10.2	21.4	11.8	9.6
	1929	10.1	18.9	11.9	7.0
Kanada	1925	7.1	23.1	9.9	13.2
	1930	7.4	22.4	10.3	12.1
Argentina	1925	7.3	32.2	14.1	18.1
	1929	7.2	28.3	12.8	15.5
Chile	1925	7.3	39.8	27.7	12.1
	1930	9.1	39.5	24.5	15.0
Sydafrikanska Unionen ...	1925	8.6	26.5	9.4	17.1
	1930	9.2	26.6	9.7	16.9

		<i>Giftermål</i>	<i>Levande födda</i>	<i>Döda</i>	<i>Överskott av födda</i>
Australiska förbundet	1925	7.9	22.9	9.2	13.7
	1930	6.7	19.9	8.6	11.3
Nya Zeeland	1925	7.8	21.2	8.3	12.9
	1930	7.8	18.8	8.6	10.2
Filippinerna	1925	5.1	34.0	18.1	15.9
	1928	6.1	35.5	18.3	17.2
Japan	1925	8.7	34.9	20.3	14.6
	1929	7.9	33.0	20.0	13.0
Brittiska Indien	1925	—	33.0	24.0	9.0
	1928	—	36.8	25.6	11.2

Ett jämförande studium av denna tablå visar, vilka oerhörda skillnader det finns i fråga om särskilt nativitet och mortalitet. Sverige står alljämt med den lägsta nativitetssiffran av alla länderna (sedan 1930 har siffran gått ytterligare ned och var c:a 14.5 år 1932). Vad dödligheten beträffar, så varierar den icke fullt så mycket som nativiteten. I allmänhet är dödligheten låg där födelse-talet står lågt, men dessutom även oberoende därav i länder av högre kultur. Ett positivt överskott av födda över döda har man än så länge överallt. Den höga dödssiffran för Frankrike avhänger av att Frankrike under längre tid tillbaka haft låg nativitet, vilket medfört en åldersfördelning av stationär typ, d. v. s. med talrik besättning av de högre åldrarna. Att dödligheten är särskilt låg i diverse utomeuropeiska invandringsländer torde till en del bero på att dessa länder på grund av invandringen har en ovanligt stark besättning av de produktiva åldrarna, i vilka dödligheten ju som bekant är mycket låg. I de länder, som hava en låg eller hastigt sjunkande nativitet samt en dödssiffran av under 15 promille, torde man hava att förvänta en tämligen snart kommande stegring av dödssiffran, varvid, för så vitt nativiteten icke avsevärt stiger, födelseöverskottet kommer att upphöra eller rent av förbytas i ett underskott med åtföljande folkminskning. Denna stigning av dödstalet i promille av folkmängden förutsätter icke att dödlighetsförhållandena i och för sig försämrats. I varje särskild ålder kan dödligheten tvärtom fortsätta att minskas och den förutsedda stegringen av det allmänna dödstalet kommer likväl tillstånd. Detta sammanhänger därmed, att i de länder, som hava låg eller hastigt sjunkande nativitet, även det absoluta antalet födelser i allmänhet börjar nedgå, så att de största årskullarna förefinnas ett eller ett par decennier tillbaka i tiden. Dessa toppårskullar befinna sig alltså för närvarande i de kraftigaste åldrarna, vadan den totala dödssiffran håller sig särskilt låg, men om några decennier hava vi samma toppårskullar uppe i gubbåldrarna och då blir effekten givetvis en avsevärd höjning av dödstalet i stället.

Giftermålstalet varierar som man ser också ganska mycket. Sverige står jämte Norge bland de länder, som ha den lägsta giftermålsfrekvensen. Med bedömandet av giftermålstalet är dock en särskild historia förknippad, som det kan ha sitt intresse att beröra. När giftermålstalet i Sverige från 1925 till 1930 stigit från 6.2 till 7.2 eller med c:a 15 %, så kan man tolka detta huvudsakligen så, att en motsvarande höjning ägt rum i omsättningen på äktenskapsmarknaden, om man så får säga. D. v. s. den procent av de ogifta, som årligen ingå äktenskap, har ökat med femton hundradelar eller så. Men om denna ökning av den relativa omsättningshastigheten på äktenskapsmarknaden blir bestående för längre tid, så kommer den snart nog att orsaka en nedgång i antalet äktenskapslediga i förhållande till hela folkmängden, och därmed är giftermålstalet (som alltså år 1930 stod i 7.2) dömt att åter sjunka något. M. a. o. hastiga förändringar i giftermålstalet ha i regel ingen sådan grund, att de kunna bli bestående, därför att den höga giftermålsintensiteten snart förminskar underlaget för frekvensen, d. v. s. antalet till äktenskap lediga personer. En helt annan sak blir det, när man jämför tvenne olika länders giftermålstal. Dessa förlöpa gärna tämligen parallellt, åtminstone för närstående länder, därför att giftermålsintensiteten gärna följer konjunkturerna på det ekonomiska området. Därför ligger giftermålstalet i ett land gärna habitueellt över eller under det samtida giftermålstalet i ett annat land. Är den ena siffran här 15 % högre än den andra så måste det betyda att den högre giftermålsintensiteten *trots* sin reducerande inverkan på relativa antalet äktenskapslediga förmår hålla giftermålsfrekvensen uppe på en 15 % högre nivå. Härför fordras i själva verket, att giftermålsintensiteten eller, som vi också har kallat den, relativa omsättningshastigheten på äktenskapsmarknaden i det ena landet ligger högst betydligt mycket mera än 15 %, kanske 50 % över det andra landets. Sverige 1925 (giftermålstal 6.2) och Sverige 1930 (giftermålstal 7.2) skiljer sig därför ganska litet i giftermålsintensitet, medan Sverige 1925 och Danmark 1925 (giftermålstalet 7.5 ‰) skilja sig mera väsentligt, fast skillnaden i giftermålstalet är av ungefär samma storleksordning vid de två jämförelserna.

Den nämnda omständigheten att en hög giftermålsintensitet inverkar reducerande på antalet ogifta medför även att det allmänna giftermålstalet per 1,000 invånare icke under längre tid kan ligga över ett visst maximum. Vid normal omgiftesfrekvens och åldersfördelning ligger maximisiffran för Sveriges del icke särskilt högt. Man kan beräkna den till c:a 7.5 ‰. Stiger siffran över denna nivå så kommer den därför att åter sjunka, antagligen på grund av brist på äktenskapslediga personer eller också därför, att stigningen bara berodde på en ovanlig talrikhet i de viktigaste giftermålsåldrarna, något som ju måste vara övergående. I länder där siffran varaktigt ligger högre än denna nivå beror detta merendels på en efter svenska mått särskilt stark omgiftesfrekvens. Där siff-

ran håller sig mycket hög, t. ex. uppemot 10 ‰ eller högre, beror detta antingen på stark invandring av ogifta personer såsom i städer och vissa transatlantiska länder eller också på en av hög dödlighet och vanligen också av hög skilsmässofrekvens betingad, avsevärd omgiftesfrekvens. Detta är antagligen förklaringen på de höga siffrorna i Ryssland (skilsmässofrekvens tio gånger så hög som i Sverige) och delvis på de höga siffrorna i Förenta Staterna (skilsmässofrekvens fem gånger så hög som i Sverige).

Den ovan berörda skiljaktigheten i bedömandet av de mera kortfristiga fluktuationerna i allmänna giftermålstalet och de mera konstanta skillnaderna är av alldeles särskild betydelse för förklaringen av olikheterna i nativiteten. Icke så att dessa i allmänhet skulle helt och hållet kunna föras tillbaka på olikheter i giftermålsfrekvensen, men därför att giftermålsfrekvensen genom den nämnda omständigheten kommer att spela en större roll än man vid första påseendet skulle tro. Vi skola taga ett talande exempel. Här stiger i Sverige giftermålstalet från 1925—30 med *én* enhet från 6 till 7 ‰ och går eventuellt sedan ner igen. Om detta vore en alldeles ensamstående variation, så skulle den möjligen kunna ha inverkat på nativiteten med en enhet i promilletalet för denna. Höjningen har nämligen något ökat antalet äktenskap i de fruktsammaste årgångarna (äktenskap av 0—5 års ålder). I själva verket inverkar fluktuationen icke fullt så mycket, enär år 1925 föregåtts av högre giftermålstal än 1925 års eget tal. Se vi nu åter på Danmark, så finna vi, att där giftermålstalet länge hållit sig obetydligt mera än *en* enhet högre än i Sverige samt att nativiteten i Danmark samtidigt stått c:a 3 enheter högre än i Sverige. Förhållandet belyses av följande tabell:

	Giftermålstal per 1000 invånare			Födelse-tal per 1000 invånare		
	Sverige	Danmark	Differens	Sverige	Danmark	Differens
1901—05	5.9	7.1	1.2	26.1	29.0	2.9
1906—10	6.1	7.4	1.3	25.4	28.2	2.8
1911—15	5.9	7.0	1.1	23.1	25.7	2.6
1916—20	6.6	7.8	1.2	21.2	24.0	2.8
1921—25	6.3	7.9	1.6	19.1	22.3	3.2
1926—30	6.7	7.7	1.0	15.9	19.4	3.5

Det är en bekant sak, att den utomäktenskapliga nativiteten i Danmark står så pass mycket lägre än i Sverige (c:a 30 ‰ lägre) att om ovanstående betydande skillnader i nativiteten skola kunna förklaras av en skillnad i fruktsamhet denna måste bestå däri, att de danska *gifta* kvinnorna äro *mera* fruktsamma än de svenska. Nedanstående tabell visar huru därmed förhåller sig. Siffrorna äro

hämtade ur Statistisk Årsbok för Sverige samt för Danmarks vidkommande ur Statistisk Tabelværk, Femte Række, Littra A. nr 17. De danska originalsiffrorna angiva antalet äktenskapligt födda barn per 100 kvinnor. För att göra dem bättre jämförbara med de svenska, vilka angiva antalet *barnaföderskor* per 100 gifta kvinnor, ha de danska siffrorna höjts med *en* procent. Enär den danska siffran för den lägsta åldersklassen gälla åldern 16—20 år har i tabellen insatts 80 % av densamma såsom bättre svarande emot siffran för åldersklassen 15—20 år.

Barnaföderskor på 100 gifta kvinnor inom olika åldrar i Sverige och Danmark.

		15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50
1901—10 ...	{Sverige	62	45	35	28	21	11.3	1.5
	{Danmark	51	45	35	25	18	8.1	0.9
1911—15 ...	{Sverige	59	40	30	23	18	9.4	1.1
	{Danmark	46	40	30	22	16	7.0	0.7
1916—20 ...	{Sverige	60	39	28	21	15	8.0	1.0
	{Danmark	44	37	27	20	14	6.2	0.6
1921—25 ...	{Sverige	60	35	24	18	13	6.6	0.9
	{Danmark	51	36	25	18	12	5.4	0.5

Såsom tydligt framgår av denna tabell kan det icke vara tal om att de gifta kvinnorna i Danmark under den tid jämförelsen avser haft en högre fruktsamhet än de svenska. Det är snarare tvärtom.

Vi finna således att den högre nativiteten i Danmark, jämfört med Sverige, icke härrör från någon högre fruktsamhet hos de danska kvinnorna och att skillnaden således helt och hållet orsakas av den högre giftermålsfrekvensen i Danmark. En differens i giftermålsfrekvens, vilken såsom kortvarig fluktuation inom ett land icke kan påverka nativiteten med mera än högst *en* enhet, kan således, då den har bestående karaktär (det må nu vara vid jämförelse olika länder emellan eller vid jämförelse av tvenne längre perioder i samma land), mycket väl orsaka en förskjutning i nativiteten om *tre* enheter. Förhållandet förklaras naturligtvis därav, att vid en kortvarig fluktuation endast några årsklasser av gifta påverkas medan vid bestående skillnad i giftermålsfrekvens alla årsklasser bliva påverkade. Den högre giftermålsfrekvensen i Danmark har i själva verket genomgående haft en så pass betydande inverkan, att vid 50 år mindre än 15 % av kvinnorna stå kvar som ogifta, medan detta i Sverige är förhållandet med över 20 %. Det gjorda rönet har sin stora betydelse därför att det visar, vilken högst avsevärd roll de genomgående olikheterna i giftermålsfrekvensen spelar vid jämförelsen av olika länders eller längre tidsskedens nativitet; nota bene om man ur nativiteten vill draga någon slutsats

beträffande den bakom densamma liggande fruktsamheten. Å andra sidan visar det också, vilken betydande inverkan en bestående höjning av giftermålsfrekvensen kan få till förhindrande av en ytterligare sänkning av nativiteten vid minskad fruktsamhet eller till åstadkommande av en höjning vid konstant fruktsamhet. En jämförelse, särskilt med Frankrike, ger vid handen, att det sannolikt är på denna väg, som ett land med låg fruktsamhet håller nativitetsöverskottet vid makt.

S. D. W.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

FELIX MORLEY: *The society of nations. Its organization and constitutional development.* London 1932. XXII + 678 sid.

Litteraturen, även den nord-amerikanska, om Nationernas förbund kan räkna tämligen många nummer, men de allra flesta tillgängliga framställningar tillkommo under de första åren av förbundets verksamhet. Nu aktuella skildringar måste därför hälsas med tillfredsställelse, ty det är ej endast mycket, som *hänt* i förbundets historia under de sista åren utan även mycket som *förändrats* inom förbundet självt. Rådets och förbunds församlingens inbördes förhållande har förskjutits, församlingens faktiska kompetens är nu en annan, än man tänkte sig vid förbundsaktens antagande, och rådets storlek och sammansättning har avsevärt förändrats, sekretariatets organisation och rekrytering har varit föremål för betydande uppmärksamhet och begynnande reformering, stormaktssocietetens tidigare dominerande inflytande har högst väsentligt reducerats.

Det arbete, vars titel läses här ovan och som utkom på hösten 1932, har starkt uppmärksammat denna de senaste årens utveckling och tämligen utförligt påvisat ovannämnda förskjutningar. Dess författare är en nord-amerikan, som vistats tre år i Genève, till en början som korrespondent för en stor amerikansk tidning, senare som chef för Genève sekretariatet för U. S. A.-förbundet för Nationernas förbund. Han har även varit inskriven vid Institut universitaire des hautes études internationales och i denna egenskap erhållit vetenskaplig handledning vid sina studier av Nationernas förbund. Uppenbarligen har författaren därjämte i mycket stor utsträckning utnyttjat tjänstemännen inom förbundets sekretariat som informatorer och vägledare under sitt arbete. Detta erkänner han också tacksamt i sitt företal, och man möter till yttermera visso här och där i framställningen de speciella »sekretariatssynpunkterna». Den intima kontakten med sekretariatets tjänstemän har otvivelaktigt varit av största värde för författaren och bidragit till framställningens vederhäftighet och konkretion. Den nära förbindelsen med sekretariatet illustreras ytterligare därav, att boken är försedd med ett företal av sir Eric Drummond och är tillägnad Arthur Sweetser.¹

¹ Arthur Sweetser, som är en bland de få U. S. A.-medborgarna bland sekretariatets personal, tillhör allt ifrån dess start sekretariatets »information section» och har som chef för dess nord-amerikanska avdelning betytt mycket för upplysningsverksamheten om Nationernas förbund inom U. S. A.

Arbetet är uppdelat i två huvuddelar, den första betitlad »The league in preparation», den senare »The league in being».

Skildringen av hur Nationernas förbund förbereddes och kom till, upptager drygt en tredjedel av hela boken. Författaren börjar med händelserna under kriget. Den amerikanska »League to enforce peace» och ett par motsvarande engelska och kontinentala föreningsars bildande och program utgöra utgångspunkten, så redogöres för de mer eller mindre officiella utkasterna, från lord Phillimore's kommitté och överste House's plan, president Wilson's, lord Cecil's och general Smuts' olika projekt till de förslag, som blevo resultatet av det anglo-amerikanska samarbetet omedelbart före fredskonferensens upptagande av spörsmålet om bildandet av ett nationernas förbund. De olika redaktionerna av vissa omdiskuterade och betydelsefulla artiklar avtryckas sida vid sida, varigenom läsaren får en god föreställning om det successiva utformandet av förbundsaktens viktigare bestämmelser. Skulle man anmärka något mot denna del av framställningen, så vore det, att författaren måhända väl mycket uppmärksammar och understryker de amerikanska bidragen och insatserna. Men han skriver givetvis i första hand för amerikanska läsare och hans förnämsta källor äro också — förutom den oundgängliga aktpublikationen D. H. Miller: *The drafting of the covenant* — R. Lansing: *The peace negotiations* och Ch. Seymour: *The intimate papers of colonel House*. Dock förefaller det, som om han utnyttjat det mesta, som finnes publicerat kring hithörande förhållanden.

Den första huvudavdelningen avslutas med ett kapitel, som fått överskriften »National contributions and political principles». Författaren söker göra ett slags bokslut och kommer till det resultatet, att de speciella bidrag, som engelsmännen lämnat till förbundsakten, äro bestämmelserna om bildandet av ett internationellt, permanent sekretariat, de tekniska, icke-politiska förbundsuppgifterna, uppriktandet av den permanenta domstolen och dess rådgivande befogenhet. Över huvud sökte engelsmännen med lord Robert Cecil i spetsen att giva förbundet, för att stärka dess ställning, »a sphere of continuous international activity in addition to its primary duty» (d. v. s. världsfredens bevarande). Det som däremot främst sysselsatte Wilson och hans män, var utformandet av garantierna för freden, varför art. 10 och sanktionsbestämmelserna i första hand böra skrivas på deras konto. De konkreta detaljförslag, som Frankrikes, Italiens, Japans m. fl. representanter framställde, vunno föga eller intet beaktande; över huvud dominerar det anglo-amerikanska inflytandet fullständigt vid aktens utarbetande.

Författaren påpekar med en viss bitterhet, att trots att de franska, italienska etc. förslagen förkastades, anslöto sig dock Frankrike, Italien o. övr. allierade utan vidare till förbundet, under det att U. S. A. vägrade sin anslutning, oaktat man under förberedelserna i Paris visade det allra största tillmötesgående mot de ändringsför-

slag, som den republikanska oppinionen i Washington fordringsfullt framställde.

De »political principles» i förbundsakten, som författaren anser böra framhållas, äro, att staternas självbestänningsrätt, »complete national sovereignty», som han uttrycker sig, bevarats, varför enhällighet vid besluts fattande fordras i alla viktigare frågor och en obligatorisk, fredlig skiljedom i alla politiska tvister ej kunnat föreskrivas, trots försök under förberedelsestadiet från skilda håll. Författaren är dock angelägen att betona — både i detta sammanhang och på andra ställen i boken — att det förbund, som skapades i Paris 1919, dock är något mer än en vanlig internationell allians, att det är en fastare sammanslutning än någon tidigare dylik med ett flertal egna uppgifter (t. ex. administrationen av Saar-området, kontrollen av minoriteternas rätt etc.). Som det mest intressanta beviset för att Nationernas förbund är något mera än en allians mellan stater, framhåller författaren, att dess tjänstemän redan från början utrustades med diplomatisk immunitet.¹ Han karakteriserar förbundet »as a form, however embryonic, of supernational government».

När författaren sedan i den andra stora huvudavdelningen skall skildra »the league in being», börjar han med de tekniska kommissionerna. Han påpekar, att det redan före kriget för vissa ändamål fanns internationella unioner med egna självständiga administrationer, främst postunionen, och att det under kriget uppstod interallierade kommissioner av liknande slag, t. ex. för sjötransportväsendet. Med freden följde nya krav på internationella organisationer, och det var då helt naturligt, att dessa anslötos till Nationernas förbund. Erfarenheter hade man i viss mån samlat under kriget, och vissa personliga krafter, som använts i de interallierade organisationerna, trädde direkt in i förbundets tekniska tjänst. Dessa till förbundet anslutna tekniska kommissionerna o. dyl. hade alltså vuxit fram successivt, och deras organisation och övriga förhållanden blevo ej heller uniformt uppbyggda. Själva redogörelsen för de tekniska och administrativa organisationerna är ganska knapphändig, men i ett bihang finnes i tabellform en instruktiv översikt över dessa och deras olika anknytning till förbundssekretariatet.

Mer än dubbelt så stort utrymme ägnas däremot åt sekretariatet. Här redogöres för förbundsaktens hithörande stadganden och för sekretariatets departementala uppdelning, dess tjänstemäns ekonomiska villkor, rangordning och uppgifter. Det framhålles med rätta den stora fond av kunskap och erfarenhet, som finnes samlad hos

¹ Även om man ej är oense med författaren i huvudfrågan, kan det dock ifrågasättas, om sekretariatstjänstemännens immunitet är något bevis för hans tes. Enl. Schückings och Wehbergs kommentar, »Die Satzung des Völkerbundes» (2 uppl. sid. 115 f.), av förf. i annat sammanhang citerad, kan N. F. i likhet med alla tidigare statsförbund avsända och mottaga ambassadörer, det har ius legationum. Kan ett förbund utsända ambassadörer, kan det också förläna andra dess uppdragsmottagare diplomatisk immunitet.

sekretariatspersonalen och det sakkunniga och för förbundet ytterst betydelsefulla arbete, som där utföres.

Men författaren fördöljer ej, att det finnes anledningar till missnöje, ty sekretariatet har i viss mån blivit en tummelplats för politiska intriger. Dessa gälla framför allt frågan om principerna för dess nyrekrytering, varvid besättandet av de högre posterna är föremål för en ständig dragkamp mellan stormakterna inbördes och mellan dessa och småstaterna. Den långvariga och betydelsefulla men ännu ej avslutade striden om undergeneralsekreteraretjänsternas vara eller icke vara och om personalens rekrytering i övrigt ägnas en sakkunnig skildring. Det redogöres för den av 1929 års förbunds församling tillsatta s. k. 13-mannakommitténs rapport och majoritetens och minoritetens däriinom synpunkter och förslag angående de högre och lägre sekretariatstjänstemännens ställning och förhållande till förbundet och till sina resp. hemland. Författaren lämnar i en tabell en översikt över fördelningen av de egentliga sekreteraretjänsterna (members of section) mellan de olika nationaliteterna. Denna kunde dock varit mera upplysande, om här sammanförts även fördelningen av chefstjänsterna (undergeneral-sekreterare, direktörer o. likn.) och av personalen i s. k. intermediate class. Tjänstefördelningen inom internationella arbetsbyrå och Haag-domstolens kansli kunde för övrigt i detta sammanhang ha erbjudit ett visst intresse.

Trots att stormakterna sökt få monopol på alla högre tjänster och i regel besätta dem med personer, temporärt ryckta ur resp. lands diplomatiska karriär utan större hänsyn till vederbörandes lämplighet för det speciella uppdraget, så att vanliga sekretariats-tjänstemän ej kunna hoppas på någon befordran, så försäkrar författaren, att sekretariatet i stort sett på ett lojalt och berömvärt sätt fyller sin internationella uppgift och att de nämnda missförhållandena endast beröra ytan, kärnan är oanfrätt.

Ett helt kapitel ägnas åt generalsekreterarens och sekretariatets uppgifter och verksamhet, både dem som officiellt genom förbundsakt och reglementen fastställts och dem som realiter utföras av sekretariatet, ehuru de formellt uppdragits åt andra. Särskilt de senare intresserar författaren sig för. Det är sålunda sekretariatet, som oftast dirigerar valen inom förbunds församlingen av president, kommittéordförande etc., och det är detta, som många gånger tar initiativ samt utarbetar de resolutioner, som sedan — ofta oförändrade — antagas av råd eller församling. Det ligger i öppen dag, att en permanent, internationell ämbetsmannakår har större möjlighet att utreda och överblicka de speciella förbundsangelägenheterna än de tillfälliga medlemmarna vid rådsbordet eller i församlingens plena. Att alltså dessa sakkunniga starkt influera på ärendenas gång, ligger i sakens natur och är ej så uppseendeväckande, som författaren synes vilja göra det till. Som exempel anför han, hurusom sekretariatet »took upon itself the task of interpreting» monroedoktrinen efter en förfrågan från Costa Rica 1928. Vad som i själva verket

hände, vilket också mycket riktigt så småningom framgår av författarens redogörelse, var ej att sekretariatet själv tolkade denna doktrin utan att det — utan att ha erhållit rådets direkta uppdrag — utarbetade ett förslag till svar på Costa Ricas fråga, för att rådet så snart som möjligt vid sitt ordinarie sammanträde (sept. 1928) skulle kunna avgiva den önskade förklaringen. Rådet godtog det uppsatta förslaget i stort men gjorde vissa ändringar, innan det avsånde det i sitt namn. Utan att ha gjort någon närmare undersökning av hithörande frågor förefaller det dock recensenten, som om författaren skulle ha kunnat uppsåra händelser, där sekretariatet handlat betydligt självständigare än i det anförda fallet, t. ex. vid vissa tillfällen vid kommunikationen mellan sekretariatet och N.F.-kommisarierna i Danzig el. dyl. Under alla förhållanden är det i varje fall tacknämligt, att författaren framhåller och konkret illustrerar sekretariatets »enorma politiska betydelse».

Rådets sammansättning och uppgifter upptagas därefter till utförlig behandling. Det kan ha sitt intresse att notera, att författaren — och alltså förmodligen även hans informatörer inom sekretariatet — vid redogörelsen för fördelningen av de nio icke-permanenta platserna anser, ej blott att tre platser cirkulera bland de latinamerikanska medlemmarna och en bland »lilla ententens» stater etc. utan även att en rådsplats »has been passed around between members . . . of the Scandinavian countries». Betyder detta, att man inom sekretariatet och förbundet accepterat den i Norden omhuldade tanken, att en plats i rådet (Norges nuvarande) för framtiden är vikt för den skandinaviska gruppen (till vilken även Nederländerna böra räknas)? I det förflutna har dock detta knappast varit fallet, då ju Finland svårligen hittills kunnat räknas till denna grupp.¹

En historik över rådets utökning och striden kring Tysklands intagande i förbundet 1926 lämnas. Redogörelsen för den svenska representantens uppträdande i den tillspetsade situationen 1926 och därmed sammanhängande händelser resulterar i följande omdöme: De små nordeuropeiska staterna hade för första gången brutit det dominerande inflytande, som utövats av Frankrike och Brittiska riket, de hittills allsmäktiga i förbundet. Denna uppfattning, att mellan- och småstaterna lyckats bryta stormakternas hegemoni, återkommer författaren till upprepade gånger och illustrerar ytterligare t. ex. genom att redogöra för församlingens framgångsrika försök att få hand om budgeten och finanskontrollen.

Församlingens alltmer ökade maktställning belyses i ett kapitel, som fått den något missvisande rubriken »The assembly as sovereign power». Författaren menar, att utvecklingen gått därhän, att rådet

¹ Sverige insattes i rådet fr. o. m. 1 jan. 1923. 1926 vid den stora omorganisationen av rådet efterträddes det av Nederländerna, men när dess mandat 1928 utgick, gavs platsen åt Spanien. Först när Finlands treårsperiod 1930 utgick, kom den skandinaviska gruppen in igen genom Norges val. Hur skall rådsvalet utfalla i sept. 1933?

ej längre på något område utom det politiska skiljedomarekallet kunde handla självständigt. Men även inom denna sfär har församlingen med en viss framgång ingripit under år 1932, då den under den extra sessionen på ett vida beslutsammare och kraftigare sätt än rådet uppträdde i den kinesisk-japanska konflikten. Även här var det några småstater, som visade stormakterna till rätta.

För övrigt skildras såväl rådets som församlingens sammansättning och arbetsmetoder utförligt och sakkunnigt. Författaren redogör för den s. k. generaldebatten och dess betydelse och behandlar de sex kommittéer, på vilka församlingen uppdelar sitt arbete. Helt undgår ej dessa och församlingens arbetsordning i övrigt hans kritik. Han kan ej undgå att finna proceduren »somewhat haphazard».¹

I sitt företal förklarar författaren, att han med sin framställning ej velat skildra, vad Nationernas förbund gör utan vad det är. Detta har han också in concreto gjort genom att skildra dess olika organ, sådana de te sig — ej enligt förbundsakt och reglementen endast utan i levande livet. I ett avslutningskapitel »The theory of the league» har han sökt göra en analys av förbundet. Några allt för djupsinniga filosofiska och folkrättsliga spekulationer innehåller detta ej. Det utgör egentligen en sammanfattning och går ut på att uppvisa, att Nationernas förbund är en början till den världsorganisation, som blir allt mera nödvändig. »The league itself must be regarded as an expression of the new concept of sovereignty as demanded by the facts of the post-war and depression-ridden world».

Även om en svensk läsare på vissa punkter skulle önskat större stringens och reda i fråga om dispositionen av framställningen och ej alltid kan följa författaren i de på sina håll förekommande statsrättsliga spekulationerna t. ex. om församlingen som ett världsparlament, så är dock boken en utomordentlig vägledning vid studiet av Nationernas förbund av i dag, sådant det i verkligheten lever och verkar. Det har redan sagts men kan på nytt upprepas, att författaren är sakkunnig och vederhäftig, han hemfaller varken åt panegyrik eller kitslig kritik.

Gunnar Hesselén.

AXEL BRUSEWITZ: *Hemliga utskottet i 1809 års författning. Studier över riksdagen och utrikespolitiken 1*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 1. Uppsala 1933. 145 sid. Kr. 3:50.

Det hemliga utskottet, vilket år 1921 ersattes med utrikesnämnden i samband med grundlagsändringar rörande riksdagens befattning med utrikesärendena överhuvudtaget, har hitintills ej beaktats

¹ Jfr Hambros beska kritik av arbetsordningen (Hambro, Folkeförbundet og dets arbeide, Oslo 1931).

i den vetenskapliga litteraturen. Prof. Brusewitz' arbete visar, att detta riksdagsorgan är väl-värt sin särskilda undersökning.

Förf:s framställning är uppdelad i en statsvetenskaplig analys av hemliga utskottets organisation och ställning i 1809 års författning samt en historisk exposé över dess verksamhet. Härtill ansluter sig osökt skildringen av de omständigheter, vilka bragte hemliga utskottet ur världen.

Saknande de ordinarie riksdagsutskottens normala funktioner — beredning, i vissa fall beslutsbefogenhet — intog hemliga utskottet även genom formen för sin tillsättning, efter konungens äskande, en särställning bland riksdagens organ. Det utgjorde — frånsatt de till formaliteter begränsade sammanträdena å rikssalen — den enda officiella förbindelseleden mellan konung och folkrepresentation. Grundlagsstiftarnas strävan att noga beskära konungamakten möjligheter till direkt påverkan på »den andra statsmakten», varav sorgliga erfarenheter från den gustavianska tiden levde i friskt minne, framträdde typiskt i bestämmelserna i R.F. § 54 om det »särskilda utskott», vilket med konungen ägde överlägga men ej besluta om ärenden, som ej tillhörde annat utskott och vilka konungen prövade bära hemlighållas. Efter 1866 års grundlagsändring erhöll detta riksdagsorgan beteckningen »särskilda deputerade», vilken bättre karakteriserar hemliga »utskottets» egenskap av utslutande konsultativt organ. Dess egenartade ställning framgick även därav, att yttrandena avgåvos till konungen, ej till väljaren riksdagen.

Prof. Brusewitz uppvisar, att grundlagsstiftarna redan från början tänkt sig utrikesangelägenheterna såsom huvudföremålet för H.U:s verksamhet. Man ville bereda riksdagen möjlighet att följa och åtminstone i någon mån kontrollera konungens grundlagsfästa ledning av denna riksviktiga gren av styrelsen, så att, enligt K.U:s ord 1809, »riksens ständer — ej måtte sättas i ett fullkomligt beroende av auctoritén». Det, som vid en granskning av hemliga utskottets ställning starkast framträder, är dock motsatsen till de närmast föregående epokerna. Frihetstidens på olika områden beslutande secreta utskott och det gustavianska hemliga statsutskottet, där konungen presiderade, utgjorde de två motsatta poler, som man 1809 medvetet önskade undvika. Det gustavianska institutet återkom i Håkansonska förslaget; de liberala grundlagsstiftarnas utformning av sitt »särskilda utskott» i R.F. § 54 synes i väsentlig mån präglad av strävan att eliminera detta naturligt nog illa beryktade »hemliga hus» från den störtade regimen.

Grundlagsstiftarnas avsikter blevo emellertid delvis gäckade. I den synnerligen intressanta och upplysande översikten av hemliga utskottets verksamhet påvisar prof. Brusewitz, att hemliga utskottet under ståndstiden huvudsakligen blev ett instrument i konungens hand. Inför hemliga utskottet framlades aktstycken belysande någon viss (utrikespolitisk) fråga, som låg styrelsen om hjärtat, och utskottets ledamöter kommo sedermera att bliva regeringens förespråkare

för de äskanden, vanligen i form av extra anslag, vilka förelades riksdagen. Särskilt när utskottsledamöter, såsom ofta var fallet, intogo en bemärkt plats även i statsutskottet blev denna roll av »regeringsinpiskare» i riksdagen uppenbar. Hemliga utskottet kom, trots sin grundlagsmässigt kringskurna ställning; i realiteten att bliva härden för viktiga avgöranden, vilka formellt alls ej tillhörde dess kompetenssfär. Förf. karakteriserar det som ett hemligt extra statsutskott, vilket i vissa fall nästan sköt det ordinarie åt sidan. Oscar I visade sig som mästare i konsten att dirigera sin skandinaviska (1848) eller neutralitetspolitik (1853) via hemliga utskottet genom de parlamentariska skären. Sistnämnda riksdag, år 1853—4, blev emellertid slutpunkten för utskottets verksamhet en lång tid framåt. Medan hemliga utskottet dessförinnan sammankallats tämligen regelbundet — riksdagarna 1815, 1817—18, 1844—45 och 1850—51 utgjorde de enda undantagen — kom det nu hart när att överflyttas till författningens »döda bokstäver», tills unionskonflikterna med Norge åren 1895 och 1905 väckte det åter till livet. Världskriget slutligen betydde för hemliga utskottet en veritabel renässans — under åren 1916—1920 blev det en sorts permanent institution tack vare riksdagens »förpuppning». Gällande sekretessbestämmelser lägga hinder i vägen för en allsidig granskning av hemliga utskottets funktion under tvåkammarriksdagen. Trots detta har det lyckats förf. att i stora drag uppdraga en bild av dess verksamhet och betydelse under denna tid, som säkerligen kommer att bli bestående. Anmärkningsvärt fyllig är skildringen av hemliga utskottet under den Hammarskjöldska ministären (1914—17).

Hemliga utskottets återuppväckelse under världskriget innebar, såsom förf. träffande framhåller, en verklig »Zweckwandel». Från att under ståndstiden hava utgjort ett flitigt och med framgång använt operationsmedel i konungamaktens händer, ej utan skäl betraktat med misstro av den liberala oppositionen, blev det nu en av riksdagens vänsterpartier eftertraktad form för delaktighet i de vanskliga utrikespolitiska avgörandena. Härvidlag framträdde emellertid tydligt de konstitutiva svagheter i detta organs ställning, sedd från riksdagens synvinkel. Tillkallat av konungen ägde hemliga utskottet ej annat material för sitt bedömande av läget, än vad denne aktade lämpligt förelägga det, och härvidlag hade Kungl. Maj:t fullt fria händer. Den opposition, som redan under ståndstiden låtit sig avhöra, t. ex. från C. H. Anckarswärd år 1848, tóg nu allvarliga former. Vänsterpartierna deklarerade öppet sitt missnöje med gällande ordning beträffande utrikesärendenas handläggning, därvid riksdagens »särskilda deputerade» ofta ställdes inför ett fait accompli eller undandrogos viktiga informationer. Ur dylika opinioner framväxte de krav på omreglering av denna styrelsegren, vilka förde till 1921 års grundlagsändringar. Denna utveckling har utförligt skildrats i Statsv. Tidskrift årg. 1932 (»Utrikesnämndens uppkomst och utformning») av förf. — som bekant eminent sakkunnig i egenkap av sekreterare i den kommitté, vilken 1919 utarbetade de seder-

mera antagna förslagen. Utrikesnämndens organisation utformades, såsom förf. därstädes visar, i flere hänseenden med hemliga utskottet såsom förebild och under beaktande av den praxis— med regenten samt stats- och utrikesministrarna såsom regelbundet deltagande i sammanträdena —, vilken utvecklats under världskrigstiden.

Prof. Brusewitz' framställning av hemliga utskottet klarlägger, elegant och samtidigt vetenskapligt allsidigt, detta hittills undanskymda institut i 1809 års författning. Av speciellt intresse är att under förf:s initierade ciceronskap följa det betydelsefulla spel bakom kulisserna, vilket genom hemliga utskottet satte den »första statsmakten» i tillfälle att påverka folkrepresentationen så, att den »ömsesidiga motvikt», vilken grundlagsstiftarna åsyftat, uppenbart rubbades. Arbetet angiver sig såsom nr 1 i en skriftserie utgiven av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, ett förnyat bevis (jfr denna tidskrift årg. 1931 s. 387 ff.) för vitaliteten hos denna uppsvenska statsvetenskapliga skola.

Erik Fahlbeck.

ADOLF SCHEFFBUCH: *Die geistigen Grundlagen des Bolschewismus*. Neu-Ulm 1930.

WALDEMAR GURIAN: *Der Bolschewismus*. Zweite, unveränd. Auflage. Freiburg im Breisgau 1932.

Det berättas, att Stalin en gång tillfrågades, vad leninismen var. Han svarade: »Leninismen är det som Marx har lärt plus det som Lenin har tillagt».

Många och skarpsinniga utredningar ha offrats på den fråga, som riktades till Stalin. Svaren ha varierat. Men de ha alla eller nästan alla kunnat sammanfattas i Stalins lakonism. Leninismen eller bolsjevismen är, har man sagt, Lenins uttolkning och kommentär av marxismen med de ryska betingelserna för ögonen.

Vid sin undersökning av »die geistigen Grundlagen des Bolschewismus» har Adolf Scheffbuch funnit det traditionella svaret i ett avseende ganska otillfredsställande. Dess idéhistoriska perspektiv förmenas sakna djup. Det bortser helt från de hundraåriga traditioner, som ryskt samhällskritiskt tänkande kan åberopa. Scheffbuch har med sitt arbete velat uppvisa »dass der Bolschewismus nichts ist, als der konsequente Erbe der radikalen russischen Gesellschaftskritik seit zweihundert Jahren, . . . an der russischen Wirklichkeit erwachsen, speziell gegen sie gerichtet und revolutionär auf sie abgestimmt».

I ordet »teokrati» anser sig Scheffbuch ha funnit huvudnyckeln till förståendet av den ryska samhällskritiken. Den absoluta statens förbund med kyrkan tvingade folket in i ett evigt kretslopp. Dignande under livegenskapens ok och ytterligare plågad av en hänsynslös byråkrati kastade sig folket i kyrkans armar. Men kyrkan

stöd under statens hägn och gav i gengäld tsarismen sin välsignelse. Den *circulus vitiosus*, i vilken det ryska folket drevs runt, syntes icke stå att bryta med mindre hela det teokratiska systemet lades i spillror. Den ryska samhällskritiken har snart nog insett den reformistiska vägens oframkomlighet. Den trädde i revolutionär motsats till hela den ryska verkligheten. Stat, samhälle och kyrka blevo i lika mån dess fiender.

Den ryska samhällskritiken kom tidigt under starkt västeuropeiskt inflytande. Med särskild iver sökte den tillgodogöra sig de teorier, som bäst tjänade revolutionära syften, mest radikalt kontrasterade mot den ryska verkligheten: materialism contra ortodoxi, positivism contra mysticism, socialism contra feodalism, demokratism contra absolutism. Men utöver -ismerna, utöver de filosofiska och sociologiska systemen nådde man icke under 1800-talets förra hälft. Den ryska reaktionen lämnade intet spelrum för politisk aktivitet. Intelligensen förlorade kontakten med verkligheten. Efter de misslyckade revolutionsförsöken i Väst-Europa 1848 syntes den förlora även intresset för verkligheten. Då intet stod att nå, kunde den fantisera om allt. Radikalismen övergick till den mest extrema utopism. Alexander II:s tronbestigning syntes båda en ny tid. Tsaren gjorde eftergifter, han genomförde reformer. Samhällskritikens män saknade numera allt intresse för reformer. Det samhällskritiska tänkandet abstraherade helt från de samhälleliga realiteterna. Icke förhållandena utan människan måste i första hand göras om, löd en vanlig förkunnselse i nihilistiska kretsar. Den utopistiska tendensen i rysk samhällskritik hade därmed nått sina yttersta konsekvenser.

Marxismens inträngande i Ryssland syntes möjliggöra ett återställande av den förlorade kontakten med verkligheten. I begynnelsen blev visserligen Marx' lära liksom de tidigare västeuropeiska idésystemen på ett ganska abstrakt och okritiskt sätt applicerad på det ryska samhället. Men Lenin tog läran om hand, och han åstadkom, vad före honom ingen åstadkommit. Han företog en tolkning av doktrinen med den ryska situationen i klart ögonsikte, han förvandlade den revolutionära ideologien till ett användbart revolutionärt handlingsprogram. Det är Lenins ojämförliga insats i rysk samhällskritik, menar Scheffbuch, att han med en sådan praktisk skarpsyn »översatte» Marx till ryska.

Scheffbuch har gjort sig mycken möda att närmare granska denna översättning, och han har sökt påvisa, huru anmärkningsvärt fri den var. För Marx, framhåller han, var problemet väsentligen socialekonomiskt. Han studerade kampen mellan bourgeoisie och proletariat inom den kapitalistisk-industriella zonen. I Ryssland var problemställningen en helt annan. Sedan århundraden rådde en skarp motsättning mellan tsarismen å ena sidan, arbetare och bönder å den andra. Lenin övervann denna inkongruens. Proletariatets historiska uppgift är, förklarade han, massornas frigörelse ur politiskt och ekonomiskt förtryck. Men det målet kan nås, endast om proletariatet först krossar tsarismen, hela det teokratiska syste-

met. Men vad var denna Lenins utläggning av Marx' lära, frågar Scheffbuch, om icke ett upptagande av den ryska samhällskritikens gamla traditioner: kamp mot den teokratiska staten. »Und doch behauptet der Bolschewismus immer, den reinen Marxismus zu verwirklichen. Das ist jener charakteristische bolschewistische Selbstbetrug» (ss. 168, 224).

Det har av ingen förnekats, ej ens av bolsjevikerna själva, att Lenin sökte anpassa Marx' förkunnelse efter Rysslands speciella förhållanden. Och det torde även vara svårt att förneka, att anpassningen på vissa punkter fått karaktär av avvikelse. Men huruvida Scheffbuch kan anföra det ovan relaterade som stöd för en dylik uppfattning, kan starkt ifrågasättas. Visserligen är det sant, att Lenin i sitt teoretiska huvudarbete reste problemställningen »revolutionen och staten». För Lenin liksom för all tidigare rysk samhällskritik var den tsaristiska staten en allt överskyggande realitet, den motståndare över vars lik det revolutionära proletarietet ovillkorligen måste gå för att nå sin befrielses mål. Men tsarismens fall var icke slutmålet. Lenin arbetade liksom Marx ytterst med ett egendomsproblem. Båda betraktade emellertid den härskande staten som ett instrument för de förtryckta klassernas exploatering, och därför underströk Marx redan i Kommunistiska manifestet, att kommunisternas närmaste uppgift måste bli en politisk uppgift, »Eroberung der politischen Macht durch das Proletariat». När Lenin skjutit det politiska problemet så starkt i förgrunden, kan han därför icke anklagas för någon principiell avvikelse från Marx. Däremot är det ju en högst omtvistad fråga, huruvida den revolutionära metod i den politiska striden, som Lenin så lidelsefullt försvarar, befinner sig i bästa överensstämmelse med Marx' lära. Men det problemet har Scheffbuch gått förbi.

Proletariatets resning och erövring av makten skulle enligt Marx resultera i »die Diktatur des Proletariats». Scheffbuchs tolkning av detta uttryck står nog den populära väl nära. »Einen eigentlichen Staat kennt der orthodoxe Marxismus nicht. Nach der proletarischen Revolution soll das Proletariat den Staat zerstören, eine scharfe Diktatur ausüben, ... den Kommunismus durchführen» (s. 187). Och huru har Lenin i detta stycke förvaltat sitt marxistiska pund? »Der Bolschewismus errichtet an Stelle der Theokratie als Diktatur des Proletariats' nicht die eigentliche Diktatur, wie er das behauptet, sondern einen verfassungsmässig organisierten Staat, eine reguläre Republik: jene föderalistische 'Demokratie' der gesamten unteren Klassen.» När Scheffbuch även denna gång anser sig kunna konstatera »jener charakteristischen bolschewistischen Selbstbetrug», måste man ge honom rätt — men från premisser, som äro fullständigt motsatta de av honom angivna. Först och främst har han missuppfattat innebörden av »proletariatets diktatur». Han föreställer sig den som en minoritetsdiktatur. Men Marx förklarade i sitt manifest: »Die proletarische Bewegung ist die selbständige Bewegung der ungeheuren Mehrzahl». Och vidare: »Der erste Schritt in der Arbeiter-Revolution

ist die Erhebung des Proletariats zur herrschenden Klasse, die Er-
kämpfung der Demokratie». Ett besök hos Engels bör skingra sista
skymten av tvivel om vad saken gäller. I sin kritik av förslaget till Er-
furterprogrammet framhåller han: »Wenn etwas feststeht, so ist es
dies, dass unsere Partei und die Arbeiterklasse nur zur Herrschaft
kommen kann unter der Form der demokratischen Republik. Dies ist
sogar die spezifische Form für die Diktatur des Proletariats» (cit. efter
Kelsen: Sozialismus und Staat, s. 68). Ordet »diktatur» bör alltså här
tolkas sociologiskt, icke statsrättsligt. I den utomordentliga situation,
då en ny produktionsordning skall skapas, krävas utomordentliga,
diktatoriska åtgärder. Men diktaturen förutsättes vila på en folkmajori-
teten. Den skall utgöra en de fattiga klassernas demokrati. När där-
för bolsjevismen säger sig ha upprättat en arbetarnas, böndernas
och soldaternas demokrati, kan den icke med skäl lastas för våld-
förande av marxismen. Likväl föreligger i detta sammanhang en
inkongruens mellan marxism och bolsjevism — men på ett annat
håll än där Scheffbuch har sökt den. Den framträder, om man jäm-
för marxismens diktaturbegrepp med den diktatur, som sovjetsyste-
met i realiteten innebär. Bolsjevismen har nämligen icke låtit det
marxistiska löftet om en majoritetsdiktatur gå i uppfyllelse. I stället
för proletariats diktatur har den upprättat en partiets diktatur över
proletariatet. I sin förkunnelse bekände sig Lenin ofta till den nya
proletära demokrati, som skulle representera övergången till det
statlösa tillståndet. Den förkunnelsen var renlärig marxism. Men i
sin gärning var Lenin i detta stycke fjärran från Marx. Scheffbuch
har rätt, då han i detta sammanhang förebrår bolsjevismen en av-
vikelse från marxismen. Men avvikelsen ligger icke däri att marxis-
men förordat en minoritetsdiktatur och bolsjevismen förverkligat en
demokrati. Utan däri att det i realiteten förhåller sig alldeles
tvärt om.

Det var ett ganska äventyrligt program, som Scheffbuch upp-
ställde för sin undersökning. Det behöver knappast sägas, att dess
konsekventa genomförande legat utom möjligheternas gräns. Man
erkänner villigt, att han givit en utmärkt översikt över den för-
marxistiska samhällskritiken i Ryssland och hos denna samhälls-
kritik påvisat drag, som starkt utpräglade återfinnas hos bolsjevis-
men. Han kan även räkna sig till godo, att kraftigare än som van-
ligen sker ha framhållit Lenins arbete på marxismens överflyttning
till rysk miljö. Men han kan icke frikännas från anklagelsen att
vid beivrandet av en gammal ensidighet ha fastnat i en ny. Bolsje-
vismen når helt säkert med sina andliga rötter djupt ned i ryskt sam-
hällskritiskt tänkande, och Lenin har outtröttligt sört för dess an-
passning efter rysk jordmån. Men bolsjevismens kärna — det får
icke förbises — är ganska renodlat marxistisk. Marx' arbeten måste
i första hand uppsökas, då man skall bringa i dagen »die geistigen
Grundlagen des Bolschewismus».

*

*

*

»Man kann den Bolschewismus nicht betrachten losgelöst von der russischen Tradition und Geschichte. Erst dann wird seine Weltanschauung, die Art seiner Wirksamkeit verständlich; aber anderseits darf man auch seine Herkunft aus westeuropäischen Theorien, seinen Marxismus nicht vergessen.» Klarare och skarpare kan icke den grundsats formuleras, som bör vara vägledande vid en undersökning av bolsjevismen. Den har uppställts av Waldemar Gurian i hans bok »Der Bolschewismus».

Trogen sin grundsats har Gurian först i snabba drag sökt teckna en bild av det ryska samhället före revolutionen. Han åskådliggör den klyfta, som tidigt uppstod mellan regeringskretsarna och det samhällsskikt, som förvärvat västeuropeisk bildning. Även de medlemmar av den bildade samhällsklassen, som intogo goda borgerliga positioner, betraktade med en viss hemlig sympati de intellektuella revolutionärernas verksamhet. »Icke mördaren utan den mördade är skyldig», var deras reaktion inför attentaten. Denna mera platoniska känsla förstärktes stundom av ett ekonomiskt intresse. Den spirande kapitalismen såg i den revolutionära rörelsen en befriare från feodalistiska idéers tryck; intelligensens positiva socialistiska mål bekymrade den mindre. Ett viktigt, kanske det viktigaste tillskottet av revolutionär kraft kom emellertid från befolkningsminoriteterna, som ledo hårt under tsarregimen. Polacker, georgier, armenier och i synnerhet judar blevo de ivrigaste arbetarna för revolutionens sak, och många av dem ha tillhört dess ledning. Men de samhällslager, som till sist »gjorde» revolutionen, arbetare och bönder, stodo länge ganska fjärran från den revolutionära elden. Böndernas mentalitet var utpräglat passiv. Både arbetare och bönder hoppades i det längsta på tsarens inskridande till deras skydd. »Den blodiga söndagen» i januari 1905 gav dem det övertygande beviset för deras misstag.

Det bolsjevikiska partiet stod redan då färdigt att mottaga de besvikna. Men dess led stodo icke öppna för alla. Det var Lenins grundsats, för vilken han kämpat inom socialdemokratien och framkallat dess splittring, att endast de vunno inträde i partiet, som voro villiga att blint underordna sig ledningen och aktivt verka för revolutionen. Det visade sig, att när revolutionen till sist bröt ut, hade bolsjevismen Lenins grundsats att tacka för sin »regeringsduglighet». I den allmänna anarki, som uppstod efter marsrevolutionen och som Kerenskis regeringar förgäves sökte bemästra, var det bolsjevikiska elitpartiet det enda disciplinerade, det enda beslutsamt och målmedvetet handlande. Det var i sig självt icke stort. Men genom vittgående löften vann det massorna för revolutionen. Genom järnhård disciplin vann det också ledningen över massorna. De väsentliga villkoren voro därmed uppfyllda för revolutionens framgångsrika genomförande.

»Utan disciplin kan den proletära staten icke leva», förklarade Lenin efter statsmaktens erövring. Inbördeskriget var den direkta anledningen till hans ord. Men disciplinens grundsats hade vuxit sig

så fast inom det bolsjevikiska partiet, att den blev en naturlig grund-sats även för den bolsjevikiska staten. Dess efterlevande krävde stora offer även av de befolkningslager, vilkas befrielse från förtryck hade utlovats genom revolutionen. Offren rättfärdigades med en hänvisning till att de utkrävdes av proletariats egen stat, d. v. s. av proletariats självt. I motsats till den gamla staten förmenades den nya vara ett direkt uttryck för folkets vilja. Individuella hänsyn behövde icke tagas. I det arbetande folkets namn, till dess bästa utsträckte den nya staten sin makt till livets alla områden. Den personliga friheten offrades på den totala statens altare.

När den franska revolutionen, liberalismens revolution, proklamerade sina fri- och rättigheter, sökte den en garanti för den enskildes frihet även i de statliga funktionernas uppdelning på olika myndigheter. Den ryska revolutionen, som hyllat idén om den totala staten, har fullt konsekvent arbetat på statsmaktens koncentration. Hos rådkongressen och dess centrala exekutivkommitté är samlad högsta lagstiftande, förvaltande och kontrollerande myndighet. I lagskipningen kunna ingripanden äga rum på administrativ väg. Inga formella gränser få stå hindrande i vägen för de åtgärder, som hänsynen till den proletära statens väl kan påfordra. Utöver denna allmänna princip har Gurian föga att förmåla om den ryska författningen. En så betydelsefull institution som exempelvis folkkommisariernas råd finnes icke ens omnämnd. Gurian har sett som sin väsentliga uppgift att ge en konkret bild av den politiska verkligheten. Det är att beklaga, att han icke ansett en mera ingående redogörelse för sovjetstatens byggnad falla inom ramen för denna uppgift.

Den bolsjevikiska staten är icke främst till för att tjäna rätten. Över allt annat står dess nitälskan för realiserandet av ett stort politiskt program, kommunismen. Staten och det kommunistiska partiet »sind insofern eine Einheit, als alle Staatsinstitutionen nur Machtapparate in Parteihänden sind, um die Gesellschaft zu lenken und ihre Entwicklung zu bestimmen» (s. 69). De bolsjevikiska ledarna måste ganska snart medge, »dass die Diktatur der Sowjets nur möglich geworden ist vermittels der Diktatur der Partei»; orden äro Trozky's (cit. efter Max Adler: Die Staatsauffassung des Marxismus, s. 189). Det kommunistiska partiet, icke massorna av arbetare och bönder, är reellt utslagsgivande vid folkviljans bildande. Av partiet dirigeras de politiska valen, som reellt intet annat syfte ha än att upprätthålla förbindelsen med massorna, aktivera dem, stegra deras intresse för den härskande regimens politik.

Politik är det ena av de två ting, som främst skola sysselsätta den kommunistiska människan. Teknik är det andra. Tillsammans skola de tjäna uppbyggandet av den kommunistiska staten. »Von dieser Arbeit aus erscheint alle Kultur, alle geistige Tradition, alle sich nicht in technischen und organisatorischen Fragen erschöpfende Problematik als sinnlos, als etwas, was nur die Entwicklung der Gesellschaft hemmt.» Politik och teknik »bilden die einzig sinnvollen menschlichen Aufgaben» (s. 127). Gurian går längre: »Die bolsche-

wistische Herrschaft führt zu einer Massenverdummung im grössten Stil; der die Technik beherrschende Barbar, — das ist der bolschewistische Mensch» (s. 196). Gurians omdömen ge knappast intryck av att ha tillkommit sine ira et studio. De andas en indignation, en hätskhet, som sätter den för objektivitet ivrande läsarens sinneslugn på hårda prov. Den synvinkel, ur vilken Gurian bedömt läget, må vara aldrig så förandligad — historisk är den icke. Han har trott sig se idel barbarer, som i bästa fall blott behärska en sak — tekniken. Hade han gjort sina iakttagelser under tsartiden, hade han sannolikt fått se barbarer, som ingenting behärskat, icke ens ett alfabet. Huruvida en massfördumning i stor stil därmed ägt rum, bör kanske överlåtas åt det subjektiva omdömet att avgöra. Gurian menar vidare, att tekniska och organisatoriska problem tillmätas en oproportionerligt stor betydelse. Det banala påpekandet är tydligen oundvikligt, att revolutionen var en frukt av massornas hårda levnadsvillkor, och att revolutionens mål var de materiella villkorens förbättrande. Huru detta skulle bli möjligt utan en generalmobilisering av tekniskt och organisatoriskt kunnande, är icke lätt att förstå. Det kulturella livet har fått komma i andra hand. Men det har icke försummats. Konkreta bevis för dess befrämjande måste lämnas utanför detta sammanhang. Men iakttagare, mäktiga ett lidelsefritt bedömande, synas vara ganska ense om att en intellektuell och konstnärlig jäsningprocess av imponerande mått pågår i Ryssland. Att denna nya intellektualism söker eller tvingas att söka sig väg i den en gång utstakade generallinjens riktning, är visserligen ägnat att inge farhågor för dess vetenskapliga nivå. Men den omständigheten erbjuder icke en bärande grund för Gurians omdömen.

Ytterligare några invändningar skulle kunna resas mot Gurians bok. Hans försök att analysera det marxistiska elementet i bolsjevismen har sålunda icke slagit riktigt väl ut. Som dess grundläggande teorem betraktar han den »dialektiska materialismen». Vad han därmed avsett, är ganska oklart. Det vill synas, som om han fallit offer för det vanliga missförståndet att sammanblanda Marx' historiefilosofi med hans s. k. materialistiska historieuppfattning (s. 164 ff.). Innebörden av Marx' tal om »proletariatets diktatur» har han liksom Scheffbuch fullständigt missuppfattat (s. 169). Med ringa framgång har han även frestat den psykologiske porträttörens svåra konst. Ingen torde före Gurian ha fallit på den idén, att Lenins betonande av de praktiska uppgifternas vikt förlänar »seiner ganzen Erscheinung fast etwas Hausbackenes, Spiessbürgerliches» (s. 153).

Gurian har icke bemödat sig om att söka dölja sin borgerliga och katolska inställning. Hans redovisning för historiska fakta och teoretiska åskådningar är icke sällan uppblandad med starkt subjektiva värdeomdömen. Det vetenskapliga värdet av hans arbete har därmed förringats. Boken har emellertid, som redan påpekats, obestridliga förtjänster, som i viss utsträckning väga upp dess lika obestridliga fel. Bättre än någon tidigare författare måste han anses ha

övervunnit svårigheten att ge en totalbild av den nyare tidens första totala stat.

Carl Arvid Hessler.

WILH. SCHÆFER: *Bestechung und Korruption als Machtmittel der Politik*. Hannover 1931. 183 sid.

Redan i förordet får man en klar uppfattning om föreliggande arbetes natur. Dess karaktär är den politiska stridsskriftens. Det är mot den tyska marxismens antinationella och kollektiva strävanden, som författaren riktar sina angrepp. Enligt hans åsikt hotar denna rörelse att med sina politiska metoder förinta icke blott hela den tyska kulturen utan även det tyska riket. Splittringen inom det borgerliga lägret har möjliggjort marxismens starka framväxt. Dentes, författaren vill göra gällande, är, att marxismen för bevarande och stärkande av sin maktställning satt den politiska korrruptionen i system. Räddningen undan de faror, som hota det tyska folket, ser författaren i en övergång till en individualistisk idévärld. Hans individualism vill emellertid ej vara den gamla liberalismens, vars krav på social obundenhet utmynnade i »nattväktarestaten», utan en individualism med sociala inskränkningar — en socialindividualism för att använda hans egen term. Dess innebörd avstår författaren dock från att närmare ange. I sin ekonomiska utformning synes den oftast och närmast påminna om liberalismens antikerade harmonilära. Ehuru arbetet trots vissa vefenskapliga anspråk föga uppfyller dessa, kan måhända en anmälan i denna tidskrift dock anses befogad. Boken behandlar ju ett synnerligen betydelsefullt samhällsproblem och innehåller åtskilliga intressanta iakttagelser och originella synpunkter, som äro värda att diskuteras.

Politisk korrruption torde vara årsbarn med statsliv över huvud; ingen styrelseform har undgått dess skadliga verkningar. I sin iver att bevisa sambandet mellan marxism och korrruption glömmes författaren gärna detta sakförhållande. Visserligen nämnes, att andra partier vid enstaka tillfällen gjort sig skyldiga till bestickning, och man får även rent parentetiskt veta, att korrruption har förekommit, innan ännu marxism framträtt. Men uppgifterna därom lämnas helt flyktigt och i största förbigående. Vad man alltså här saknar, är en historisk fördjupning av själva problemet, vilken skulle ur mer än en synpunkt varit hälsosam.

Till författarens bestämmande av begreppet korrruption knyter sig emellertid det största intresset. Tyvärr lämnas läsaren ända till sidan 135 i nästan fullständig okunnighet därom; under tiden behandlar författaren i skilda kapitel nationell och korrumpad politik, rättsväsendets, det ekonomiska samhällslivets och »folksjälens» korrumpning. Trots sin utförlighet äro de nämnda redogörelserna ej ägnade att ge en gripbar bild av författarens korrptionsbegrepp.

Den utformning, som korruptionsbrottet i allmänhet fått i den juridiska litteraturen och därmed inom lagstiftningen, kan doktor Schæfer ej godtaga. Här fordrar man i regel, att ett kausalsammanhang skall föreligga mellan gåvogivande eller löfte om gåva och ämbetsåtgärd, oberoende av i vilket tidsförhållande de stå till varandra och åtgärdens rättsstridighet eller rättsenlighet.¹ Så länge detta krav på ett orsakssammanhang kvarstår inom lagstiftningen, träffar man enligt Schæfers förmenande endast en ringa del av korruptionsbrotten (s. 144). Med andra ord den juridiska definitionen är alldeles för snäv. Författaren synes närmast ansluta sig till den deskription av korruptionsbegreppet, som han återger efter Anselm von Feuerbach, nämligen: »alles was zur Befriedigung der Sinnlichkeit und des Eigennutzes dient, nicht bloss Geld, sondern Geldeswert, nicht nur positiven Gewinn, sondern auch negativen Vorteil am Vermögen, sondern auch alles das, was Mittel ist zur Befriedigung des Ehrgeizes, der Eitelkeit, der Sinnenlust», räknas till bestickningsmedel (s. 151). Det kan givetvis vara fråga om såväl ögonblickliga som framtida fördelar. Schæfer medger, att det är svårt att fastställa begreppet fördel. Framför allt på grund av det raffinemang, med vilket man ofta går till väga. Så användes vid många tillfällen »en andra instans», t. ex. ett aktiebolag, en släkting eller en vän, som kommer i åtnjutande av fördelen i fråga (s. 152). I detta sammanhang bör kanske påpekas, att författaren utan att ange det dels använder »Korruption» att beteckna samma begrepp som »Bestechung», dels öck i en vidare betydelse, där ordet synes ha sin ursprungliga innebörd av fördärvande i moralisk mening. I svenskt språkbruk torde förhållandet vara detsamma med motsvarande ord. Här kan endast komma i fråga att diskutera korruption i inskränkta betydelse.

Den bestämning, som korruptionsbegreppet fått genom Feuerbachs deskription, är uppenbarligen icke av juridisk karaktär utan närmast av etisk-moralisk. Dessutom har begreppet blivit för vitt och samtidigt för lösligt. Därunder kan man t. ex. föra in många av de umgängesformer, som förekomma i modernt sällskapsliv. En sträng efterlevnad av denna maxim skulle döma de därav berörda (politiker och ämbetsmän) till social isolering. Sannolikt till stort men för deras ämbetsutövning. Begreppet är ohållbart. Tydligt förutsätter korruption i objektiv mening ett kausalsammanhang mellan gåva eller löfte om gåva och ämbetsprestation. Som redan nämnts, är detta slag av korruption i allmänhet kriminaliserat såväl i sin aktiva som passiva form. Däremot kan naturligtvis ett gåvogivande förekomma, där ett orsakssammanhang saknas eller i varje fall ej låter sig objektivt påvisas. Det förutsättes givetvis, att gåvan härrör från en eller flera personer, som ha intresse av vederbörandes ämbetshandlingar. Skall man här tala om korruption eller icke, beror på de dömande personernas politiska åskådning och moraliska

¹ Se t. ex. Thyren, Ämbetsbrotten. Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen VII. Statens offentliga utredningar 1928:7 s. 68.

habitus. Av vissa kanske det stämpas som korruption, att en parlamentarisk regeringschef, utan förbindelse visserligen, mottager en större gåva till sitt parti; av andra åter anses det endast vara ur politisk anständighetssynpunkt olämpligt o. s. v. I detta sammanhang bör ett förhållande uppmärksammas, som även doktor Schæfer berör i sin framställning, nämligen att denna form av gåvogivande lätt alstrar en pseudo-vänskap, vilken omedvetet eller medvetet kan påverka vederbörande i hans ämbetsutövning. Dock må ej förglömmas, att å andra sidan fall torde förekomma, där den åsyftade effekten med ett gåvogivande, direkt avsett att öva påtryckning, helt uteblir. Ämbetsmännen eller parlamentarikern i fråga handlar trots gåvan efter sin egen övertygelse och mottager den blott som en extra inkomst.

En fråga, som ej torde kunna objektivt besvaras, är, huruvida vallöften, som ensidigt vädja till en väljaregrupps klassintressen, äro korruption eller icke. I detta fall synes ändock ett kausalsammanhang råda mellan den utlovade gåvan och väljarnas prestation. Men detta orsakssammanhang föreligger i många fall endast skenbart, då det med andra ord ej behöver medvetet ingå i de handlande parternas uppfattning. Motivet för ett vallöfte kan ha varit av helt annan karaktär, t. ex. social medkänsla för en undertryckt klass. Villigt skall emellertid medges, att tillfällen här finnas till missbruk genom frikostiga vallöften, för vilkas infriande samhället får betala kostnaderna. Ett lands allmänna politiska moral är i detta avseende utslagsgivande för huru långt man vågar gå.

Ett par andra frågor av stort intresse skola även bliva föremål för en kort diskussion. En gemensam erfarenhet från alla parlamentariska demokratier är väl det starka partiinflytande, som gjort sig gällande vid ämbetsrekryteringen inom förvaltningen. Att författaren betecknar detta förhållande som korruption, behöver knappast särskilt framhållas. Som en kontrast till den nuvarande tyska ämbetsrekryteringen synes Schæfer vilja ställa den gamla kejsersliga. För den skulle då en stark objektivitet vara ett utmärkande drag (ss. 137 och 138). Meningarna därom äro emellertid delade. Så har t. ex. Hugo Preuss företrätt en helt motsatt uppfattning. Den av riksdagen oberoende regeringen rekryterade den preussiska ämbetsmannakåren ur samma snävt begränsade sociala och politiskt konservativa klass, som den själv tillhörde. På detta sätt blevo ämbetena »konstant byte och egendom åt en ensidig social kast».¹ Det nämnda missförhållandet var särskilt framträdande i Preussen men förekom även i övriga tyska stater. Det föreligger således ingen artskillnad mellan tidigare ämbetsrekrytering och senare.

För modernt statsliv är ej heller tendensen att inrätta mer eller mindre fiktiva ämbeten och tjänster någon ny och enastående företeelse. Såväl absolutismen som den konstitutionella monarkien erbjuda exempel därpå. Endast förmånstagarna växla. Nu tillfallä

¹ Preuss uppfattning återgiven efter Brusewitz, Den tyska riksförfattningens typologiska byggnad, Statsvetenskaplig tidskrift 1928, s. 200 o. f.

tjänsterna politiker, förr kungagunstlingar och den härskande klassens medlemmar. I våra dagar går för övrigt denna strävan hand i hand med den statliga expansionen på samhällslivets alla områden.

Även det tyska domstolsväsendet har ej undgått att nås av tidens allmänna tendens: politiseringen. Så har bl. a. förslag väckts att åt justitieministern garantera ett visst inflytande över forumhänvisningar (s. 29). Slutligen skall här endast konstateras, att författaren som korruption räknar, vad vi andra kalla agitation, demagogi, propaganda o. s. v.

Även om man erkänner de sannolikt oövervinnerliga svårigheter, som äro förknippade med forskningar på hithörande område, lämnar doktor Schæfers arbete från vetenskaplig aspekt mycket övrigt att önska.

Gunnar Waldner.

ADOLFO POSADA: *La nouvelle constitution espagnole. Le regime constitutionnel en Espagne.* — Bibliothèque constitutionnelle et parlementaire contemporaine. IV. — Paris 1932.

Den spanska författningen av den 9 december 1931 är av republikanskt-demokratiskt snitt och synes representera moderna strömningar inom såväl det praktiska statslivet som den statsrättsliga spekulatjonen. Det kan därför anses lyckligt, att professorn vid den juridiska fakulteten av universitetet i Madrid, Adolfo Posada, förvärvat till en framställning i bokform av det nya statskicket, dess tillkomst och historiska förutsättningar. Posada är nämligen icke blott en framstående representant för sin vetenskap, han har också värdefull praktisk erfarenhet och har bl. a. aktivt medverkat vid utarbetandet av den nya författningen.

Posada ger först en utförlig historik över Spaniens författningsutveckling från orosåren under Napoleon fram till revolutionen 1931. Kampen för nationellt oberoende åren 1808—1814 gav initiativ till en spansk konstitutionalism; och i cortes, den gamla spanska folkrepresentationen, funno lagstiftarna en fast utgångspunkt. För övrigt torde emellertid den från flera europeiska revolutioner triumferande ideologien ha betytt mer än de olika institutionernas rent historiska utveckling. De gängse doktrinerna dikterade en konstitutionalism med två viktiga beståndsdelar; den ena innebar, att monarkien skulle inrymma folkrepresentationen enligt formeln konung med parlament, den andra, att lagens bestämmelser måste reglera maktförhållanden och funktioner i det nya statskicket och det godtyckliga styrelsesättet därmed bannlysas. Såsom bakgrund till dessa idéer framträdde folksuveränitetsprincipen.

De i Cadix församlade cortes enades 1812 om en författning, som helt uppfyllde frihetsvännernas krav. Med utgångspunkt från folksuveräniteten stadgar den en ärftlig monarki med cortes och för-

klarar Spanien för en enhetsstat. Montesquieus maktodelningslära har satt märkliga spår i författningens system. Förutom de vanliga frihetsprinciperna märkas för tiden ganska ovanliga demokratiska inslag, t. ex. den i hög grad utsträckta rösträtten. I religionsfrågan befästes däremot katolicismens herravälde; toleransen har ännu ingen terräng.

Författningen blev emellertid värlös mot inbrytande reaktion. Absolutismen hade sålunda med undantag för kortare tidsperioder övertaget fram till tronstriderna åren 1833—39. Därpå följde nya konstitutioner och ett något ökat inflytande för de reformivrare. Konungamakten representerade dock under 1833—68 med sin fiendlighet gentemot frihetsdoktrinerna både i statsrättsliga och religiösa frågor de s. k. »traditionella hindren» för konstitutionalismens genombrott. Reformvännernas program åter bar allt tydligare liberalistisk färg. Kampen var tämligen ojämn. 1855—56 års författning, som för första gången fastslog den religiösa toleransen, promulgerades sålunda aldrig. Den efter 1868 års revolution antagna författningen bildar formellt sett epok i Spaniens konstitutionella utveckling, emedan den systematiskt organiserar makterna i samhället. Dessutom inför den rättighetsdeklarationer och fastslår den allmänna rösträttens princip. Den förmådde dock lika litet som föregående konstitutioner hävda sig i de ovissa tiderna. 1873 abdikerade konungen. När Posada kallar styrelseskicket i Spanien åren 1873—74 för den »första republiken» är detta en beteckning, som strängt taget saknar reell innebörd. Det rör sig i själva verket om en av Spaniens ofta återkommande orosperioder med de vanliga ingredienserna, revolution och diktatur. Så småningom mognade dock det politiska livet för en fastare utveckling på konstitutionell grund.

Författningen av år 1876 är ett verk av restaurerande och liberala krafter i förening. Den bär också karaktären av pakt mellan konung och cortes. Suveräniteten anses företrädd av båda dessa fundamentala samhällsinstitutioner. Tvåkammarsystemet genomföres, och senaten får i hög grad karaktären av överhus. Författningens rättighetsförklaringar äro utförliga men i den religiösa frågan märkes en återgång från 1869 års ståndpunkt. Toleransen mot icke-katoliker erkännes visserligen, men katolicismen skall dock vara statsreligion. Denna författning bestod ända till 1923, en efter spanska förhållanden ovanlig levnadslängd. Det var emellertid naturligt, att en ytterligare radikalisering skulle finna sina förespråkare, avseende särskilt cortes' sammansättning och den religiösa frågan. Efter världskriget blevo ropen på författningsreform allmänna, men kyrkan och konungamakten togo tills vidare hem spelet. Närmast som en följd av nederlagen i Marocko bildades i sept. 1923 ett militär-direktorium under Primo de Rivera. Konungen sanktionerade åtgärden. Rivera lät upplösa cortes, och de konstitutionella garantierna suspenderades. Posada uppehåller sig utslutande vid diktaturens anti-konstitutionella sida. I rättvisans namn borde emellertid

den realpolitiska situationen tecknats fylligare. Den revolutionära oron i landet tedde sig ganska hotande, och lägger man därtill upprorstendenserna i Marocko, har man rätt att ställa ifråga en spansk, parlamentarisk regerings förmåga att avlägsna dessa faror. Det skulle också varit av värde att få höra något om de reformer, som militärdirektoriet genomförde i förvaltning och rättskipning. Författningshistoriken är f. ö. i sin helhet ensidigt gjord. Posada intresserar sig i hög grad för formella bestämmelser särskilt ur konstitutionell synpunkt och han förbiser därför en del drag i den reella demokratiseringsprocessen. Elektoratets ställning och utveckling under tiden 1812—1930 är sålunda alltför sparsamt berörd.

Spaniens författningsutveckling under den här berörda tiden visar många försök till ett konstitutionellt styrelseskick. Man kommer emellertid sällan över de rent formella bestämmelserna. De många diktaturerna och revolutionerna ha icke lämnat rum för en utveckling i fredens och konsolideringens tecken. Spanska grundlagsstiftare ha därför sedan lång tid måst undvara praktiska erfarenheter om det konstitutionellt-demokratiska styrelsesättets möjligheter; författningarna ha blivit doktrinära och därmed underlägsna i kampen mot den mera verklighetsinriktade fienden. På ett undantag när ha författningarna under åren 1812—1930 varit rena luftkonstitutioner, och deras värde som erfarenhetsobjekt får därför ej överskattas.

Konung Alfonso abdikerade i indirekt samband med diktaturens fall efter municipalvalen den 12 april 1931, vilka gingo i klart republikansk riktning. Den nya provisoriska regeringen tillsatte en kommission, som utarbetade ett författningsprojekt. Sedan de efter allmän rösträtt valda konstituerande cortes sammanträtt, utsågo de inom sig en ny kommission, vars förslag var mera radikalt-socialistiskt betonat än den förra kommissionens. Det omfattade sålunda enkammarssystem, direkta presidentval samt rätt för staten att socialisera, även om härvid tvångsmetoder måste användas gentemot privata intressen. I cortes hade den republikanskt-socialistiska koalitionen en överväldigande majoritet; socialisterna utgjorde det största partiet. Cortes antogo emellertid icke oreserverat sin egen kommissions förslag; de slutgiltiga besluten bygga på båda kommissionernas arbete. Diskussionen i cortes varade i över tre månader. Man märker lätt, att de demokratiska efterkrigsförfattningarna inspirerat ledamöterna. Reaktionen mot diktaturen har sammansvetsat olika åsiktsriktningar, och de demokratiska principerna betraktas som självklara. Karakteristiska för det patos, som genomgår hela författningen, äro begynnelseorden: »Spanien är en demokratisk republik av arbetare av alla klasser, som organiseras i en regim av frihet och rättvisa. Alla organens maktbefogenheter emanera från folket». Religionsfriheten och partikularismen voro väl de problem, som djupast berörde folket. Den nya författningen ställer sig fullkomligt kyrkofientlig, staten eller dess underordnade enheter får icke påtaga sig någon religiös inställning, och undervisningsväsendet blir

en fristående samhällsfunktion. Vissa viktiga religiösa ordnar skola upplösas, och deras egendomar nationaliseras.

Sedan gammalt ha i Spanien funnits separationstendenser uti olika landsdelar, särskilt Katalonien. Det är naturligt, att den nya författningen inför decentralisationssystemet i lokalstyrelsen. Åt såväl kommuner som provinser är en vidsträckt självstyrelse medgiven, och den utövas av representativa organ. Dessutom lämnar författningen rum för ännu en lokal organisation, regionen. Man märker här en historiskt betingad tendens till federalism. En provins, eller där tydlig gemenskap existerar i historiskt, kulturellt och ekonomiskt avseende, flera sådana, kunna organisera en region på initiativ från municipalstyrelserna inom det avsedda området. Detta elektorat skall sedan med $\frac{2}{3}$ majoritet godkänna sammanslutningen och dess bestämmelser. Även cortes' sanktion erfordras. Författningen uppräknar en mängd frågor, där staten helt eller delvis äger bestämmanderätten, och regionens kompetens synes ganska begränsad. Regionen utgör en enhet jämförbar med kommuner och provinser, och om någon statsbildning är ej fråga. Lösningen av detta viktiga problem har karaktären av ett halvt medgivande åt de landsdelar, som nära en speciell självständighetskänsla. Grundlagsstiftarna ha emellertid förstått att i möjligaste mån skydda konstitutionen för angrepp från dylikt håll. Särskilt baskerna lära ej hysa några vänligare känslor för det nya statsskicket. Som följd härav har folkomröstningsinstitutet fått en relativt inskränkt omfattning. Något författningsreferendum existerar sålunda icke. Med några få undantag har dock elektoratet rätt till både initiativ och veto i vanliga lagfrågor.

Författningen har ganska utförliga rättighetsförklaringar, och de ha fått en modern karaktär såtillvida, att de icke blott överensstämmer med de gamla individualistiska kraven utan också med de sociala, kollektiva, som i moderna stater blivit aktuella. Resultatet av liberala och socialistiska krafter samverkan har här blivit en etisk ömhetsförklaring för de egendomslösa klasserna och ett betonande av statens sociala plikter. Principerna för arbetar- och familjelagstiftningen konstitutionaliseras. Detta är problemets formella sida. Men även i materiellt avseende tillfredsställas höga anspråk på social rättfärdighet, för att icke säga socialism, i det författningen möjliggör en socialisering, då den allmänna nyttan så kräver och till en passande ersättning. Cortes' kommission hade här direkt uttalat sig för en socialisering. En utförligare redogörelse kan här icke komma ifråga. Problemet har ju varit aktuellt sedan Weimarförfattningens tillkomst. Recensenten nöjer sig med att påpeka huvudtendensen, som åtminstone formellt sett tycks innebära ett stort steg mot en radikal förvandling av den gamla statstanken. Medan man i flertalet andra stater ännu debatterar detta slags lagstiftnings berättigande och eventuella former, tager man i Spanien steget ut och flätar in ett ställningstagande i författningen, varvid också bestämmelserna bliva stelare och oåtkomliga för reformer.

Märklig är också författningens inställning till folkrätten. Förutom att Spanien förklarar sig avstå från kriget som medel för nationell politik, skall det även iakttaga de universella normerna i den internationella rätten genom att inkorporera dem i sitt nationella rättssystem. Weimarförfattningen företräder även här samma tendens. I de internationella frågorna ha cortes oftast avgörandet. För krigsförklaring och utträde ur N. F. fordras för ändamålet särskilt stiftade speciallagar.

Den nya författningen är tillkommen i en tid, då demokratiens kris är ett stående diskussionsämne. Grundlagsstiftarna ha tagit intryck härav och sökt bilda garantier mot missbruk av styrelse-skicket. Som ett led i denna strävan framstår skapandet av en stark regeringsmakt. Regeringen har t. ex. rätt att under tid, då cortes ej äro samlade, utfärda tillfälliga bestämmelser och dekret av lags natur, därest ett hastigt avgörande fordras. Det hela har emellertid mera karaktären av en from önskan, och man har i stort sett tillämpat i Europa gängse principer. Parlamentarismen är naturligtvis grundlagsfäst. Ansvar, kollektivt och individuellt, utkräves av cortes genom omröstning om ett begärt misstroendevotum, varvid absolut majoritet av kongressens medlemmar fordras för fällande. Juridiskt kan regeringen anklagas inför de konstitutionella garantiernas domstol. En av de få punkter, där man icke kunnat godkänna Weimarförfattningens system, är frågan om presidentvalet. Valförsamlingen består dels av cortes, dels av särskilda elektorater till samma antal som cortes' medlemmar och valda enligt samma metod. Presidenten väljes för sex år. I sin utövning av makten är han bunden av ministrarnas kontrasignation. Han har suspensivt veto och rätt att upplösa cortes två gånger under sin mandattid. Efter en andra upplösning pröva cortes hans åtgärd, och om de med absolut majoritet underkänna den, betyder det presidentens avsättning. Även en generell bestämmelse om avsättning finnes. I så fall skola cortes taga initiativet, men den beslutande parten är det för ändamålet inkallade presidentvalskollegiet (vari ju även cortes deltaga). Juridiskt ansvar kunna cortes utkräva inför de konstitutionella garantiernas domstol. Den spanske presidenten är således ett ansvarigt statsöverhuvud, och parlamentarismen av hans makt kan medföra konsekvenser för hans mandattid.

I fråga om cortes sammansättning och karaktär stannade man för ett enkammersystem. Korporationsprincipen spelade en viss roll i debatten om förstakammarproblemet. Rösträtten är allmän, lika, direkt och hemlig, och legislaturen varar fyra år, men författningen uttalar sig icke om valet skall ske efter proportionalitets- eller majoritetsprincipen. Även Posada har förbigått denna sak. Specialbestämmelserna för elektoratets verksamhet (valen till cortes, referendum m. m.) återfinnas icke i författningen utan i särskilda speciallagar. Nu har Posadas framställning i hög grad karaktären av kommentar till författningen, men det hade gått lätt för sig att vid de många hänvisningarna till speciallagarna redogöra en smula även

för dessa. Läsaren skulle då ha fått en fylligare bild av det nya statskicket, där ju bl. a. som i alla moderna demokratier elektoratet spelar en utomordentlig roll.

Cortes' maktbefogenheter och funktioner äro noga reglerade. På många punkter, t. ex. i de talrika bestämmelserna om kvalificerad majoritet, påminner författningen om sin närmaste förebild, den tyska. Konstitutionen är till sin karaktär rigid, och ändring av densamma är underkastad en speciell och tämligen invecklad procedur. Härigenom synes det vara sörjt för kontinuiteten i författningsutvecklingen. Å andra sidan kan det ju tänkas, att rigiditeten frestar till olagliga författningsändringar, revolutioner och dylikt. I allmänhet bör man därför icke överskatta betydelsen av att författningen förlänats en utpräglat rigid karaktär. I samband med dessa bestämmelser får man se flera av de nya institutionerna, bl. a. cortes' permanenta deputation, som har en konstitutionellt övervakande uppgift. Vid organisationen av rättsväsendet har man haft den militära regimens godtycklighet för ögonen. Stor vikt har lagts på den dömande maktens oberoende och självständighet. Därjämte har den i överensstämmelse med amerikanska förhållanden blivit tilldelad en viss kontroll över lagstiftningen. Då en domstol har att tillämpa en lag, som den finner strida mot författningen, äger de konstitutionella garantiernas domstol fälla avgörandet.

Posadas bok är både elegant och noggrant utarbetad. Möjligen skulle, som framgår av ovan, anmärkningar kunna framställas mot författarens något väl juridiska betraktelsesätt. Posada vet dock bättre än de flesta, att vid bedömandet av det nya statskickets möjligheter, vilket icke ingår i syftemålet med framställningen, helt andra synpunkter måste läggas. »Toute appréciation critique de l'ensemble de la Constitution serait sans doute précipitée, tant que ne fonctionne pas totalement et normalement son mécanisme depuis le *moteur électoral*, et ses recours, freins et contrepoids ne seront pas en action. Ah! et l'esprit en tout et surtout.» Recensenten ber att till fullo få instämma i dessa den spirituelle spanjorens träffande slutord.

Harald Wigforss.

STEN WAHLUND: *Demographic Studies in the Nomadic and Settled Population of Northern Lapland*. Almqvist och Wiksell. Uppsala 1932.

Ifrågavarande avhandling av nuvarande docenten vid Uppsala Universitet, fil. d:r Sten Wahlund, ingår såsom ett led i den av Rasbiologiska Institutet företagna stora undersökningen rörande de svenska lapparna och avser en undersökning av de befolkningsstatistiska förhållandena: dödlighet, nuptialitet och fruktsamhet, hos de

nomadiserande lapparna i norra Lappland under föregående århundrade, jämförda med motsvarande förhållanden hos den bofasta befolkningen inom samma område och under samma tidrymd.

Ehuru utgiven från Rasbiologiska Institutet bygger avhandlingen endast och allenast på sådana uppgifter, som kunna erhållas ur tillgängliga församlingsböcker, och icke på något för Institutet särskilt hopsamlat material och utgör en ren befolkningsstatistisk undersökning. Författaren har dock inskränkt sig till att studera de nyssnämnda, ur rasbiologisk synpunkt mest intresseväckande förhållandena och icke ingått på frågan om in- och utvandring, vilken ur biologisk synpunkt väl är av underordnad vikt men ur demografisk synpunkt har desto större intresse.

Undersökningen har begränsats till att omfatta de fyra nordligaste socknarna i Lappland: Karesuando, Juckasjärvi (med Vittangi), Gällivare (med undantag av Malmberget) och Jockmock (med Kvickjock), tillsammans omfattande närmre halva Lappland med en nomadbefolkning, vars storlek varierat mellan omkring 2,000 och 2,500, och en bofast befolkning, som vid slutet av år 1890 uppgick till omkring 9,000.

Undersökningen föres så långt tillbaka i tiden som de befintliga församlings- och kyrkoregistrerna medgiva; för Karesuando och Jockmock till år 1790, för Juckasjärvi till 1800 men för Gällivare endast till år 1850 och avslutas redan vid slutet av år 1890. Att tiden efter 1890 uteslutits beror på, att författaren inte vill medtaga den efter denna tidpunkt inflyttade befolkningen (av samma skäl har Malmberget uteslutits under hela tiden), vilken säkert markant avviker från den ursprungliga, bofasta befolkningen. Å ena sidan vinner undersökningen härigenom i homogenitet men förlorar å andra sidan mycket i aktualitet, då efter denna tid säkerligen stora förändringar ha skett hos lapparna till följd av beröringen med den kraftigt ökade koloniseringen.

Vid en så pass långt tillbaka i tiden gående undersökning måste de församlingsböcker och kyrkoregister, ur vilka författaren fått sina uppgifter, delvis vara bristfälliga. Sålunda existera inga in- och utflyttningsregister för åren innan omkring 1850 i någon av församlingarna. Även de övriga registren visa här och där luckor på några år, men ur församlingsböckerna har komplettering till allra största delen kunnat ske.

Sammanställningen av uppgifterna från de olika källorna skedde familjevis. Ur församlingsböckerna infördes på ett kort alla personer tillhörande samma familj med uppgifter om födelsedatum, vig-seldatum, in- och utflyttningsdata etc. Dessa data kontrollerades och kompletterades sedan med uppgifter i kyrkoregistrerna. Ensamma personer uppfördes på en separat lista.

Härvid uppdelades befolkningen i de två förut nämnda grupperna, nämligen de nomadiserande lapparna och den bofasta befolkningen. Denna uppdelning företogs med ledning av församlingsböckerna, där för den bofasta befolkningen gårds- eller bya-

namnet var antecknat, medan den nomadiserande var sammanställd efter olika stammar.

Uppdelningen av befolkningen är sålunda icke verkställd efter olika raser utan efter levnadssätt. Visserligen torde den nomadiserande befolkningen vara en ur rassynpunkt ytterst homogen grupp, men bland de bofasta torde ingå en ej allt för ringa del lappar. Författaren säger visserligen, att den bofasta befolkningen huvudsakligen består av icke-lappar, men nämner dock inga siffror angående den procentuella sammansättningen. Sådana hade dock säkerligen utan allt för stort besvär kunnat bestämmas, och dessa siffror hade varit av stort intresse även ur den synpunkten, att en del temporal- eller territoriella skiljaktigheter i de demografiska data hos den bofasta befolkningen möjligen skulle kunna bero på en olikhet i den procentiska sammansättningen.

Efter sammanförandet av de från skilda källor hämtade uppgifterna visade det sig att full överensstämmelse ej fanns mellan dem. Så hade t. ex. ett flertal i kyrkoregistren antecknade födelser och dödsfall ej kunnat införas på familjekorten eller separatlistan, likaväl som i församlingsböckerna införda uppgifter om födda och döda icke funnos i kyrkoregistren från samma tidpunkt. Då dessa skiljaktigheter äventyrade den fortsatta undersökningen, granskar Wahlund dem ingående och visar, att de i de flesta fall hava en enkel förklaringsgrund, och att man lätt kan avgöra, vilka uppgifter som böra medtagas eller uteslutas ur undersökningen.

De i kyrkoregistren men ej i församlingsböckerna upptagna födelserna resp. dödsfallen härleda sig sålunda till största delen från församlingarna tillfälligtvis vistande personer och böra således icke medtagas. Beträffande de endast i församlingsböckerna upptagna födelserna ställer sig saken svårare. Enligt Wahlund bero dessa skiljaktigheter till stor del på, att föräldrarna utflyttat ur församlingen och efter några år inflyttat igen utan att någon anteckning därom finnes. Detta kan emellertid medföra, att endast de kvarlevande av de under bortavaron födda barnen äro upptagna i församlingsböckerna, medan de döda barnen helt uteslutas. Ett minus ifråga om både födelser och döda i spädbarnsåldern kan således uppstå. Genom en undersökning av dödligheten i tidigaste barnåldern hos dessa endast i församlingsböckerna upptagna framgår emellertid att dessa snarare hava en större och ingalunda, som kunde väntas, en mindre dödlighet än de övriga. Att härav sluta sig till, att någon större uteslutning ej ägt rum, vore naturligtvis förhastat, men även andra omständigheter tala för en dylik slutsats och Wahlund uppskattar de av denna anledning aldrig medtagna antal till högst en procent av antalet födde.

För bestämningen av antalet dödsfall förefås den svårigheten att det förekom, att personer voro strukna ur församlingsboken utan anteckning, om orsaken därtill var utflyttning eller dödsfall och ej heller, att uppgift därom kunde anskaffas ur annat register. I de fall, där flera medlemmar av en familj samtidigt försvunnit, hän-

fördes de emellertid till utflyttade, och i de fall, där den strukne var gift eller barn under femton år, talade alla skäl för att han skulle räknas såsom död, varför tveksamhet endast behövde råda beträffande vuxna ogifta personer, änklingar och änkor, och deras antal var så ringa, att några större felaktigheter i dödssiffrorna till följd av denna omständighet ej torde uppstått.

Med tillhjälp av detta så bildade och kontrollerade kortregister bestämde författaren sedan folkmängden vid slutet av varje decennium, fördelad ej blott församlingsvis och efter nomader och bofasta utan jämväl efter kön, ålder och civilstånd, samt de under de olika decennierna timade demografiska förändringarna.

Wahlund inskränker sina undersökningar till dödligheten, giftermålsåldern och den inomäktenskapliga fruktsamheten.

På grund av materialets tämligen ringa omfattning omfattar dödlighetsundersökningen endast bestämning av centrala dödskvoter och dödsrisker inom femårsgrupper för åldrarna 5—80 år, men för den tidigare barnåldern äro dödsriskerna beräknade för varje år.

De resultat, som härvid erhållas, äro av synnerligen stort intresse, då de tydligt visa, att mortaliteten bland en befolkning, levande under så hårda och ogynnsamma yttre betingelser, icke, så som man kunde vänta, betydligt avviker från den för hela Sverige under samma tidpunkt rådande dödligheten.

För nomaderna äro dödssiffrorna 1791—1890 i åldrarna över 50 år i det hela jämförbara med motsvarande siffror för Sverige 1851—1900, medan de för den bofasta befolkningen ligga avgjort under desamma. Inom åldrarna 5—50 ligga nomadernas dödskvoter högre än motsvarande tal för hela Sverige 1851—1900, medan den bofasta befolkningens dödlighet även här ligger under utom i åldrarna 5—25, där dödligheten är något större, jämförd med Sveriges dödlighet 1851—1900.

Likaväl som dödligheten i Sverige har förbättrats med tiden, visar även här dödligheten en nedåtgående tendens och har sjunkit i varje ålder utom för nomadkvinnorna i de fruktsamma åldrarna, där den tvärtom avsevärt stigit under den senare perioden 1841—1890 i jämförelse med 1791—1840, medan författaren ej kan påvisa någon motsvarande försämring för de bofasta kvinnorna.

Dödlighetsförbättringen särskilt inom de högre åldrarna hos nomaderna kan delvis finna sin förklaring däri, att till följd av den ökade koloniseringen under den senare perioden de svagare individerna ej alltid behöva medfölja på de långa vandringarna utan ofta vintertid slå sig ned hos nybyggarna.

Den högre mortaliteten för lappkvinnorna inom de fruktsamma åldrarna under den senare perioden beror uteslutande på en ökad dödlighet i barnsäng, oaktat nativiteten ej undergått någon ökning, och Wahlund anser, att detta egendomliga förhållande kan ställas i samband med den på grund av den tilltagande bosättningen ökade möjligheten för de havande lappkvinnorna att invänta nedkomsten i något nybygge.

Om sålunda dödligheten i åldrarna 5—80 år icke kan sägas vara onormal, visar däremot dödligheten i åldrarna 0—5 år synnerligen höga siffror, särskilt för nomaderna. Sålunda framgår dödligheten under åren 1845—1889 ur nedanstående tabell (båda könen sammanslagna).

Ålder	Nomader	Bofasta
0—1	202,3	146,1
1—2	67,4	58,4
2—3	44,3	28,5
3—4	23,5	27,3
4—5	17,1	19,1

Dessa siffror innebära, att över 30 % av alla nyfödda nomadbarn icke uppnå femårsåldern, medan endast 25 % av de bofastas barn dö under samma tid.

En territoriell jämförelse mellan de olika församlingarna ger till resultat, att dödligheten för nomaderna i Gällivare församling är betydligt högre inom åldrarna 0—40 år, jämfört med motsvarande siffror för de andra församlingarna. Detta är såtillvida anmärkningsvärt, som nomaderna där föra ett mera bofast levnadssätt och säkerligen även komma mera i beröring med den bofasta befolkningen.

Beträffande giftermålsfrekvensen inom de olika åldrarna undersöker Wahlund endast åldersfördelningen hos de vigda och avstår från att bestämma den relativa nuptialiteten. Detta på grund av den svårigheten att överallt avgöra i sådana fall, där endera kontrahenten enligt församlingsböckerna uppgives såsom inflyttad, utan att tidpunkten därför står angiven, om inflyttningen skett i samband med äktenskapets ingående eller ev. betydligt tidigare och det sålunda är omöjligt att bestämma, om personen tillhört den betraktade populationen innan äktenskapet.

Beträffande åldersfördelningen hos de vigde skulle man vänta att de nomadiserande lapparna skulle ha en relativt låg medelålder vid vigseln, då de sedan gammalt haft laglig rätt att ingå äktenskap vid tidigare ålder än den övriga befolkningen.

Av nästföljande tabell framgår den procentiska åldersfördelningen av de i första äktenskapet inträdda under perioden 1841—1890.

Att således lapparna gifta sig tidigare än de bofasta invånarna är tydligt, men olikheten är ej så stor, som man kunde väntat.

Medelåldern vid de första giftena under perioden 1841—1890 var för nomader, män resp. kvinnor 28,9 resp. 25,5, för de bofasta 29,9 resp. 27,6 medan samma siffror för Sverige under samma tid höllo sig mellan 30—31 och 27—28.

Ålder	Män		Kvinnor	
	Nomader	Bofasta	Nomader	Bofasta
15—20	4	0	19	11
20—25	28	24	37	39
25—30	34	41	24	29
30—35	19	21	13	14
35—40	9	9	5	5
40—	5	5	2	3

I kapitlet om fruktsamheten begränsar Wahlund undersökningen till den inomäktenskapliga fruktsamheten och avstår från att behandla den utomäktenskapliga på grund av den relativt sällsynta förekomsten av oäkta födelser. Dock förmärkes mot slutet av den tid undersökningen omfattade en kraftig ökning av antalet utom äktenskapet födda, särskilt hos den bofasta befolkningen.

Sålunda uppgingo i Juckasjärvi församling under decenniet 1881—1890 de illegitima födelserna till 39 % av hela antalet födda.

I samband med fruktsamheten undersöker författaren även barnantalets storlek hos familjerna.

Undersökningsmaterialet omfattar de äktenskap, som ingåtts i dessa församlingar under tiden 1791—1890, men observationstiden utsträcks jämväl för de då existerande äktenskapen så länge, att hustruns hela fruktsamma ålder fallit in under observation.

Fruktsamheten hos de gifta kvinnorna torde framgå av nedanstående tabell. Siffrorna i ‰ avse perioden 1841—1890, för den tidigare perioden äro de i huvudsak av samma storlek. Till jämförelse meddelas motsvarande tal för Sverige 1871—1880.

Ålder	Nomader	Bofasta	Sverige
20—25	403	481	474
25—30	343	399	389
30—35	333	405	332
35—40	263	330	266
40—45	164	236	155
45—50	38	57	25

Av ovanstående siffror framgår det, att nomaderna ha en betydligt lägre fruktsamhet än de bofasta; till och med i jämförelse med siffrorna för Sverige äro de låga, medan de bofasta visa en synnerligen hög fruktsamhet.

Vidare ingår författaren på frågan om hur fruktsamheten inom olika åldrar varierar med åldern vid äktenskapets ingående.

Som undersökningsmaterial tjäna endast de familjer, som observerats från vigseln under hustruns hela fruktsamma period, således med uteslutande av dem, som antingen upplösts eller bortflyttat, innan hustrun fyllt femtio år. I dessa familjer med fullständig konceptiv period bestämmer Wahlund dels fruktsamheten inom olika åldrar, dels antalet födda och dels antalet vid ett års ålder kvarlevande barn, varvid familjerna först uppdelats efter hustruns ålder vid giftermålet.

Det visar sig att fruktsamheten inom varje grupp med samma ålder vid vigseln sjunker med stigande ålder. Inom samma åldersklass är däremot fruktsamheten högre, ju senare äktenskapen ingicks.

De bofasta visa inom varje grupp högre fruktsamhet än de nomadiserande lapparna. Som en naturlig följd härav är barnantalet hos de bofasta familjerna högre än hos nomaderna, vilket även framgår av nedanstående tabell. Talen gälla för de äktenskap, som ingingos under tiden 1841—1890.

Hustrunsålder vid vigseln	Nomader	Bofasta
15—20	7,4	9,9
20—25	6,1	8,2
25—30	4,9	6,6
30—35	4,1	4,2
35—40	2,1	2,7
40—45	1,1	0,9

I slutkapitlet »Äro lapparna en utdöende ras?» sysselsätter sig Wahlund med den viktiga frågan, om de beräknade dödlighets- och fruktsamhetssiffrorna äro sådana, att de som resultat ha folkökning eller folkminskning.

Då för bestämning av detta även äktenskapsfrekvensen och den utomäktenskapliga fruktsamheten ha en viss betydelse, och dessa inte varit föremål för undersökning, kan man ej av de anförda dödlighets- och fruktsamhetssiffrorna sluta sig till, vilket som är fallet. Emellertid kommer Wahlund till det resultatet, att en svag folkökning förefinnes hos de nomadiserande lapparna, medan den bofasta befolkningen har en betydligt kraftigare ökning. Detta bestyrkes av, att överskottet av födda utöver döda inom socknarna Karesuando, Juckasjärvi och Jockmock under tiden 1800—1890 för nomaderna uppgick till 1,252 och för den bofasta befolkningen till 3,944.

Trots överskottet ha de nomadiserande lapparna minskat i antal från 2,200 till 1,846, varför således en betydande utflyttning av 1,606 personer ägt rum. Tyvärr undersöker Wahlund icke närmre vart dessa utflyttade tagit vägen. Utflyttning till Norge tycks enligt Wahlund ha förekommit vid något tillfälle. Utflyttning till andra

delar av landet kan troligen ej ha förekommit i någon större utsträckning, varför den enda tänkbara förklaringen är att en övergång till bofast levnadssätt ägt rum. En sådan övergång har Wahlund också konstaterat men ingår tyvärr icke på storleken av densamma.

Då troligt är, att endast de nomadiserande lapparna kunna hålla sig rasrena, är sålunda denna fråga av stort intresse för ett bedömande av lappstammens framtida utveckling och storlek, varför man endast kan beklaga, att författaren efter att så utförligt ha undersökt övriga frågor, ej ansett sig böra behandla denna fråga.

Carl-Erik Quensel.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift*. 1932. H. 5—6. 1933. H. 1. Uppsala 1933.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift*. Ny serie. H. 27. Hfors 1933.
- Finsk Kommunaltidskrift*. 1933. Nr 1—2. Hfors 1933.
- Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*. T. CXIV. H. III—IV. Hfors 1933.
- Helsingin kaupungin tilasto*. IV. Kaupungin teknilliset laitokset. 1932. Helsinki 1933.
- Historisk Tidskrift*. 1933. H. 1. Sthlm 1933.
- Il Secolo Fascista*. 1933. N:o 5—11. Roma 1933.
- Industria*. Arg. XXIX. N:o 7—12. Sthlm 1933.
- Institut International d'Agriculture, Rome*. Revue Internationale d'Agriculture. 1933. N:o 3—4. Rome 1933.
- International labour review*. Vol. XXVII. Nr 3—5. Genève 1933.
- Kommersiella Meddelanden*. Arg. 20. Nr 6—10. Sthlm 1933.
- Konsumentbladet*. 1933. Nr 12—23. Sthlm 1933.
- Kooperativa Förbundet*. Förvaltningsrådets, styrelsens och revisorernas berättelser 1932. Sthlm 1933.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle*. 1932. H. 5. Supplement. Gefle 1933.
- Meddelanden från Skattebetalarnas Förening*. Nr 34—35. Sthlm 1933.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Arg. XXVIII. Nr 12—23. Hfors 1933.
- Nationalekonomisk Tidskrift*. 1933. H. 2 & Tillägshäfte. Kbhvn 1933.
- Nordisk Försäkringstidskrift*. 1933. N:o 2. Sthlm 1933.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*. 1933. H. 2—3. Sthlm 1933.
- Skandinaviska Kreditaktieholaget*. Kvartalsskrift. 1933. Nr 2. Sthlm 1933.
- Social Tidskrift*. 1933. Nr 3—5. Hfors 1933.
- Sociala Meddelanden*. 1933. Nr 3—5. Sthlm 1933.
- Statistisk Månadsskrift*. Arg. 28. Nr 2—4. Sthlm 1933.
- Statsökonomisk Tidskrift*. 1933. H. 1—2. Oslo.
- Sunt Förfärd*. Arg. XIII. Nr 3—4. Sthlm 1933.
- Svensk Finanstidning*. Arg. XI. Nr 26—37. Sthlm 1933.
- Svensk Juristtidning*. 1933. H. 2—3. Sthlm 1933.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift*. 1933. H. 2—3. Sthlm 1933.
- Sveriges officiella statistik*. Detaljpriser och indexberäkningar åren 1913—1930. Av K. Socialstyrelsen. — Industri år 1931. Av Kommerskollegium. — Kooperativ verksamhet i Sverige år 1931. Av K. Socialstyrelsen. — Sjöfart år 1931. Av Kommerskollegium. Sthlm 1933.
- Tiden*. 1933. Nr 4—5. Sthlm 1933.
- Weltwirtschaftliches Archiv*. Band 37. Heft 2. Jena 1933. (tr. Hamburg).
- Årsskrift utg. av Åbo Akademi*. XMI—XV. 1929—1931. Åbo 1933.
- Ökonomi, og. Politik*. Aarg. 7. Nr 1. Kbhvn 1933.
- Översikt över obligationsmarknaden i Sverige 1932*. Utg. av A. B. Göteborgs Bank. Sthlm 1933.
- ENANDER, BO. Västerbottens läns hushållningssällskap 1814—1914. Uppsala 1933. Almqvist & Wiksell.
- GLÜCKSTADT, HANS, Kreditfodens Mekanisme. Kbhvn 1933. Levin & Munksgaard.
- HERMANSON, ROBERT. Utlåtanden och betänkanden. På uppdrag av statsrådet samlade och utgivna av en för ändamålet tillsatt kommitté. Hfors 1933.
- v. JESSEN, FRÄNZ, Vor Grænse netop nu. Tal og Aktstykker udgivet af Flensborgsamfundet og Foreningen Dannebrög. Kbhvn 1933. Gyldendalske Boghandel.
- LAMBERT, JACQUES, Les nations contre la paix. Paris 1933. Librairie Félix Alcan.
- MYRDAL, GUNNAR, Konjunktur och offentlig hushållning. Sthlm 1933. Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- , The Cost of Living in Sweden 1830—1930. (Stockholm Economic Studies No. 2.) Sthlm 1933. P. A. Norstedt & Söner.
- OHLIN, BERTIL, Interregional and international trade. (Harvard Economic Studies 39.) Cambridge 1933.
- STAEL v. HOLSTEIN, LAGE, Ayrustningsfrågans nuvarande läge. Sthlm 1933. A.-B. Seelig & Co.
- , Le nouveau régime du Sund. (Extrait de la Revue de Droit international et de Législation comparée.) Bruxelles.
- VORTISCH, FRIEDRICH, Die Ålandfrage, ihre Entwicklung aus Natur und Geschichte Nordosteuropas, juristische Würdigung der um sie erwachsenen Völkerrechtsakte. Berlin 1933. Carl Heymanns Verlag.
- WARMING, JENS, Landbrugets Grænse-Kalkulationer. (Særtryk af Nordisk Jordbrugsforskning.) Kbhvn 1933. G. E. C. Gad.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Brand-
Liv-
Olycksfalls-
Automobil-
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1933 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.500.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	215.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (ärligen)	1.200.000 kronor

Den 1 januari 1933 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder över	80.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser)	9.300.000 kronor)